

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1896-1897.

Vergadering van Vrijdag, 30 April 1897,
's avonds te 7½ uren.

Voorzitter : Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER zegt dat geene ballotage of mededeelingen zijn te doen, zoodat onmiddellijk kan worden overgegaan tot het onderwerp aan de orde, nl. de voordracht van den heer G. J. van Kooten, majoor bij den generalen staf van het Nederlandsch-Indisch leger, over :

»De Inlandsche hulptroupen in de Indische
oorlogvoering.»

De heer VAN KOOTEN :

Evenals alle Europeesche natiën die in tropische gewesten koloniën bezitten, hebben ook de Nederlanders bij de aanvulling en instandhouding der gewapende macht die hun het ongestoord bezit dier gewesten moet verzekeren, met velerlei en vaak eigenaardige bezwaren te kampen. Tot die bezwaren behooren vooral de moeielijkheid om het Europeesch element op eene gewenschte sterkte te houden en de mindere geschiktheid van den Europeaan voor de oorlogvoering tegen een Inlandschen vijand op tropischen bodem — oorzaken die er toe geleid hebben, dat men is gaan omzien naar de Inlandsche bevolking, ten einde daaruit een deel der militaire krachten te trekken. Bij alle koloniale mogendheden hebben deze oorzaken

tot soortgelijke gevolgen geleid en er wordt zelden een koloniale oorlog van eenige beteekenis gevoerd, waarin de Inlandsche troepen niet in meestal vrij grooten getale naast de Europeesche optreden.

De Engelschen zijn in dat opzicht vrij ver gegaan en hebben hun staand leger in Indië voor een belangrijk deel uit uitsluitend Inlandsche troepen geformeerd. De Franschen volgen meer het stelsel om in vreedstijd slechts enkele Inlandsche korpsen, meestal van specialen aard (Turcos, Spahis), op de been te houden en bij elke expeditie uit de stammen van het land waar krijg gevoerd wordt hulpkorpsen samen te stellen, die naast het staande leger als lichte troepen, zoogenaamde tirailleurs, dienst doen; zoo bezigden zij in Midden-Afrika de tirailleurs Sénégalais, in Indo-China de tirailleurs Tonkinois, op Madagascar de tirailleurs Malgaches. De Italianen gingen in Erythrea met hunne Askaris naar hetzelfde stelsel te werk, terwijl de Belgen aan den Congo de zaak weer anders aanvatten en hun geheele krijgsmacht uit de landsbevolking doen bestaan, alleen door Europeanen geëncadreerd. Wat eindelijk de jongste koloniale mogendheid, Duitschland, betreft, men behoeft slechts de bekende Vliegende Blätter op te slaan, om in bijna elk nummer meer of minder goede Witze aan te treffen op de Afrikaansche Schutztruppen, die ook nagenoeg geheel uit inboorlingen worden samengesteld.

Dit zich bedienen van Inlandsche troepen tot bestrijding hunner eigen rasgenooten is dus wel een algemeen gebezigd hulpmiddel en het levert door die algemeene toepassing tevens een afdoend bewijs voor zijne doelmatigheid. Ook wij Nederlanders hebben steeds in ruime mate gebruik gemaakt van het Inlandsch element in onze bezittingen. Wanneer we dat element wat meer van nabij beschouwen, valt het dadelijk in het oog, dat wij in hoofdzaak te doen hebben met twee categorieën, nl.

1°. De Inlanders, die als soldaat in de gelederen worden ingelijfd, op Europeesche wijze worden gewapend, geoefend en verpleegd en strijden naar de regels der Europeesche tactiek. Tot deze categorie behooren onze Amboineesche, Javaansche

en andere Inlandsche soldaten en reken ik almede die Inlandsche korpsen, die wel geen rechtstreeks deel uitmaken van het leger, maar toch bestemd zijn om op dezelfde wijze als dat leger te worden behandeld en gebruikt, zooals b. v. de barisans van Madoera.

2e. Zij die, onder hun eigen hoofden vereenigd, zich bij expeditiën aan onze zijde scharen of door ons voor den duur van een krijgstoct worden opgeroepen en, op Inlandsche wijze georganiseerd en naar Inlandschen trant vechtend, onze geregelde troepen in meerdere of mindere mate ter zijde staan.

Het is over deze tweede categorie, meestal aangeduid met den naam »hulptroepen», dat ik mij voorstel heden avond eenige oogenblikken Uwe aandacht te vragen.

Reeds zeer spoedig na de eerste vestiging der Nederlanders in Oost-Indië zien wij deze hulptroepen te voorschijn treden.

Zoolang de Oost-Indische Compagnie zich beperkte tot de oprichting van factoryen aan de kust, waren de matrozen harer schepen en daarna de weinig talrijke Europeesche landtroepen, de zoogenaamde »militie», voldoende om die te beschermen. Maar toen zij, door de omstandigheden daartoe gaandeweg geleid, zich ook binnenslands begon nit te breiden en weldra zelfs overzeesche veroverings-expeditiën ging uitrusten, waren die strijdkrachten bij lange na niet voldoende en zag zij zich daardoor al spoedig aangewezen op het aanwerven van Inlandsche hulptroepen. Zij zocht en vond die troepen het eerst in dat gedeelte van den archipel dat aanvankelijk de hoofdzetel onzer macht was, de Moluksche eilanden. Toen, evenals nu, behoorden de bewoners dier eilanden tot de meest strijdbare Inlandsche volkeren en werden zij bereid gevonden in vreemde landen voor hunne Nederlandsche meesters te vechten.

Het oordeel van den tijdgenoot over de militaire waarde dier Amboinesche hulptroepen was gunstig. Zij werden toen reeds geacht als »zeer cloekmoedige en strijdbare soldaten, die veel van ouds van wat meerder waarde en mérite waren als de andere Inlanderen;» in den regel werden zij dan ook wat beter betaald dan deze. Hunne betrouwbaarheid werd echter niet

hoog geschat en wij lezen van hen, dat zij »tot opstaan en »muiten zeer genegen zijn en dat men ook de beste Amboineesche Mooren niet veel vertrouwen kan schenken.”

Naast de Amboincezen zien wij al spoedig ook andere Inlanders optreden. Bij hare krijgsverrichtingen tegen Makassar maakte de Compagnie gebruik van de veeten tusschen de verschillende volksstammen van Zuid-Celebes en omliggende eilanden, om eenige dier stammen onder hare vanen in te lijven en treffen wij b. v. in hare gelederen Boetonners, Tanctters en Sopengers aan. Nadat Makassar was gevallen en de Compagnie vasten voet op Celebes had gekregen, traden ook de Makassaren zelf in haren dienst, terwijl wij eveneens meermalen melding gemaakt vinden van Glissonders, zijnde inwoners van Galesong. Al deze verschillende landaarden werden veelal onder den algemeenen naam van »Bougys” aangeduid.

Over deze Boegineesche hulptroepen werd veel minder gunstig geoordeeld dan over de Amboineesche. Bij de krijgsverrichtingen in 1669 in Zuid-Celebes, rapporteert de bevelhebber over hen: »De Bougys niet anders dedden als steelen, rooven »en moorden, waerover men my noyt met vree liet te clagen, »zonder dat daerin niettegenstaende alle myne reproches en »recommandatien yets ten minste werde voorsien”; ook weigerden zij toen somtijds het gevecht. Bij eene andere expeditie in 1680 in Java's oosthoek maakten zij zich aan zulke plunderingen schuldig, dat zij met hun hoofd Aroe Palakka onder geleide van 2 compagniesschepen in 207 prauwen naar hun land teruggezonden werden en last werd gegeven, allen die zouden beproeven naar Java terug te keeren, af te maken; een last, die dan ook op een 300tal Makassaren, die desondanks weder landden, werd ten uitvoer gelegd. Bij andere gelegenheden daarentegen lieten zij zich van eene zeer goede zijde kennen, zoo b. v. bij eene landing op de Bantamsche kust te Tandjong Koera op 26 December 1682, toen de Amboincezen teruggeslagen werden en ook de Europeesche troepen door het hevig vuur en het sneuvelen van verscheidene officieren tot staan waren gekomen, doch de Makassaren zich volgens ooggetuigen »magnificq gehouden hebben”. Ook in den Makas-

saarschen oorlog bewezen zij, wanneer zij tot het gevecht overgingen, zeer goede diensten.

Hoewel onze vestiging op Bali eerst dagteekent van de tegenwoordige eeuw, dienden reeds in de eerste tijden der O.-I. Compagnie vele Baliërs bij hare hulptroepen. Vermoedelijk heeft men die overgenomen van de Inlandsche vorsten op Java, in wier legers zij in die tijden veel als soldaten werden gebruikt; althans in een der oorlogen tegen Bantam lezen wij, dat de Balische troepen van den sultan onder hun hoofd Boecleng naar onze zijde overliepen. Ook als slaven werden de Baliërs toen veel aangetroffen en zullen zij op die wijze na vrijlating dikwijls hun weg in de gelederen der hulptroepen gevonden hebben.

Behalve Amboineezen, Boegineezen en Baliërs dienden ook wel andere landaarden bij de hulptroepen der Compagnie; zoo vond men er b. v. Japanners, Maleiers, Ternatanen, Bimanceezen, enz., maar de drie eerstgenoemde vormden in de 17e eeuw de groote meerderheid. Van hen stonden de Amboineezen het hoogst.

Volledigheidshalve maak ik hier ook nog melding van de Mardykens (orang mardahika — vrije lieden), vrije inlanders van verschillende natiën, die een tussehenstand vormden tussehen de Nederlandsche burgers en de Inlandsche slaven. Zij genoten eenige voorrechten en waren daartegenover onderworpen aan militairen dienstplicht, doch evenals de gewapende burgers (de tegenwoordige schutterij) bestemd voor plaatselijken militairen dienst. Toch gingen zij een onkele maal ook wel op eene expeditie mede, maar regel was dit niet.

De Oost-Indische Compagnie volgde ten opzichte van hare Inlandsche hulptroepen hetzelfde stelsel, dat in die tijden in Europa gold voor de huurtroepen. Zij werden, wanneer men ze noodig had, liefst korps- of troepsgewijze aangeworven en als de veldtocht was afgelopen eveneens en corps afgedankt.

De eerste hulptroepen waren in den volsten zin des woords ongeregelde troepen. Met exercitiën werden zij nimmer lastig gevallen, reglementen kenden zij niet, kazernes bewoonden zij niet; slechts zorgde ieder zijn blank wapen zoo goed mogelijk

te hanteeren. Van schietgeweer wisten zij niets af, zelfs pijl en boog gebruikten zij niet; wel waren zij daarentegen vaak voorzien van een meestal langwerpige, eenigszins gebogen, met schelpen ingelegd, houten schild. 1)

Door veeren en bloemen tusschen hun hoofddoek te steken, trachtten zij zich mooi te maken, terwijl overigens hunne kleeding bestond uit een baadje en korte broek; de officieren droegen in dienst koperen stormhoeden.

De voeding te veld bestond voor de Christen-Amboineezen uit hetzelfde rantsoen als de Europeanen, voor de Mohamedaansche, benevens voor de overige Inlanders, uit rijst en voor zoover beschikbaar visch en toespizzen. De betaling was niet altijd dezelfde; de manschappen kregen aanvankelijk 2, later 3 en eindelijk 4 rijksdaalders 's maands; de officieren gewoonlijk hetzelfde traktement als de Europeesche. Bovendien werden na gunstigen afloop eener expeditie in den regel gratificatiën uitgereikt.

In dienst waren de hulptroepen ingedeeld in compagnieën die met de tegenwoordige Inlandsche compagnieën echter niets dan den naam gemeen hadden; wij zouden ze nu niet anders dan benden noemen. De sterkte dier compagnieën was zeer verschillend; zoo mogelijk bracht men ze op 100 man of meer, maar meestal waren ze zwakker en men vond er zelfs van 30 man en nog minder. De compagnie werd somtijds gecommandeerd door een kapitein, maar meestal door een luitenant, verder trof men er dikwijls nog een vendrig en een of meer sergeanten bij aan; van eenige indeeling was evenwel geen sprake, evenmin van orde of regelmaat. Wanneer zij bij plechtige gelegenheden te Batavia op het kasteelplein moesten paradeeren, dan kwamen zij met veel lawaai al tandakkende aanzetten, terwijl zij hunne tifa's (trommen) heftig roerden; de officieren fungeerden bij die gelegenheid als voordansers bij de uitvoerd wordende krijgdsansen.

1) Zulk een schild werd, naar het schijnt, somtijds zelfs door Nederlandsche officieren gebruikt. Zoo lezen wij, dat in een gevecht bij Markasana (1682) kapitein Tack aan de linkerhand gekwetst werd door een kogel, die zijn schild passeerde.

De vechtwijze der Inlandsche hulptroepen was geheel dezelfde als die van hunne rasgenooten in hunne onderlinge oorlogen.

Daar zij geen vuurwapens bezaten, berustte hun gevecht uitsluitend op het handgemeen, hetzij na voorafgaande bekrui- ping of overvalling, hetzij bij wijze van openlijken stormaanval, die dan in een verwarden hoop en onder verschrikkelijk ge- schreeuw plaats had. Een overwicht van eenige beteekenis op hunne Inlandsche vijanden hadden zij dus niet; dat overwicht moest van de zijde der geregelde, met geweren bewapende en van artillerie voorziene Europeesche troepen komen; alleen de Amboincezen bezaten ook eenige moreele meerderheid.

Onze gevechtsskansen waren op die wijze tegenover een dik- wijls talrijken en goed verschansten Inlandschen vijand niet bijzonder voordeelig. De O. I. Compagnie heeft dit stellig ook weldra ingezien en trachtte daaraan al spoedig tegemoet te komen door aan hare hulptroepen vuurwapens te verstre- ken, een maatregel, die te eer noodzakelijk werd, omdat ook de tegenpartij daarvan vaak vrij ruim voorzien was. Eene enkele maal waren de troepen bij hunne aanwerving reeds van eigen vuurwapens voorzien, gewoonlijk moest echter de Com- pagnie ze verstrekken: voorzichtigheidshalve werden dan de musketten eerst bij vertrek naar het oorlogsterrein uitgereikt en wanneer de troep afgedankt werd, weer teruggenomen.

Dit afdanken had veelal plaats te Batavia, van waar ook de expedities uitgingen. De gewezen hulptroepen zetten zich voor een groot deel in den omtrek dier plaats neer, ook al omdat zij dan het eerst bij de hand waren bij eene nieuwe oproeping. Zij erncerden zich met den landbouw, maar hielden zich ook wel eens met minder vreedzame bezigheden op en een deel der in dien tijd talrijke rooverijen kan men op hunne rekening schrijven. Ook de Inlandsche matrozen der compagnieschepen, die in vreedestijd de vischvangst beoefenden, sloten zich bij hen aan. In den regel vereenigden zich de landgenooten en vorm- den afzonderlijke kampongs: zoo kreeg men eene kampong Ambon, kampong Bali, kampong Boegis en vele andere, wier namen men nu nog alle in den omtrek van Batavia kan terugvinden.

De bewoners van deze militaire kampongs waren, behoudens eenige politie-maatregelen, in hun doen en laten geheel vrij; alleen werden zij eens in het jaar gemonsterd. De officieren, die te velde de aanvoerders en voorvechters waren, vindt men in vreedstijd als hoofden der Inlandsche natiën terug; hunne militaire rangen van kapitein, luitenant, vaandrig of sergeant bleven zij daarbij doorgaans behouden. Eene enkele maal wordt een der kapiteins met den rang van majoor bekleed en als zoodanig tot chef van alle kampongs verheven. De militaire kamponghoofden moesten van overlijden, verlof, enz. hunner onderhoorigen aanteekening houden en van tijd tot tijd, gewoonlijk eenmaal 's weeks, rapport uitbrengen over de voorgevallen meldenswaardigheden; zij waren ook belast met het bewaren der vuurwapenen die bij afdanking werden ingenomen.

Dat de Compagnie die vuurwapens, die voor vreedzame kampongbewoners overbodig waren, deed inleveren, was zeer verklaarbaar. Maar ook in andere opzichten toonde zij in die lieden steeds wantrouwen. Zoo mochten zij zich nimmer met eene kris gewapend in de stad vertoonen. In de instructie voor de wijkmeesters van die dagen leest men: »Meest alle deze inlandsche natiën een zeer periculeus volcq worden geoordeeld te »zijn." En wanneer zij onder de wapens moesten komen om deel te nemen aan parades, bij welke, zooals toen veel gebruikelijk was, musketsalvo's werden gelost, vuurden de kasteelcompagnie en de ruitery niet mede, omdat zij hun met scherp geladen wapenen moesten bewaren voor het geval van onraad bij de hulptroepen.

Voor zoover men zich uit het vorenstaande een algemeen denkbeeld heeft kunnen vormen omtrent de Inlandsche hulptroepen in de 17e eeuw, zal men zeker geneigd zijn die troepen slechts eene uiterst geringe militaire waarde toe te kennen en hen als niet veel meer dan ongeordende, slecht gewapende benden te beschouwen. Wanneer men ten minste tegenwoordig een défilé zou zien van een troep Inlanders, waarbij de officieren potsierlijke danspassen uitvoerden, terwijl de manschappen al tandakkend in het rond sprongen, dan zou zeker

ieder militair toeschouwer het voor een ernstig doel te velde zenden van zoodanige hende als eene onverantwoordelijke dwaasheid veroordeelen. En toch heeft men destijds met zulke troepen, die een betrekkelijk groot deel van de krijgsmacht te velde uitmaakten, veel gedaan. Te meer wekt dat thans onze verbazing, wanneer men nagaat dat ons militair overwicht op onze Inlandsche tegenstanders toen lang zoo groot niet was als nu, dat onder den vijand velen waren, die evenals onze Europeesche soldaten met musketten waren bewapend, dat zijn geschut in aantal en kaliber dikwijls niet voor het onze-onderdeed, terwijl bovendien zoowel ons geregeld voetvolk als onze artillerie zich door groote onbeweeglijkheid kenmerkten.

Toen de admiraal Speelman in 1667 uit de Molukken met eene vloot van 16 vaartuigen tegen het machtige Makassar uitzeilde, had hij aan landtroepen onder zijne bevelen 560 Europeesche soldaten, 300 man Amboinesche en Boegineesche hulptroupen en enkele honderden Ternatanen en Tidoreezen, welke laatsten echter meer voor koelie-diensten bestemd waren. Van deze zeker geringe macht werd bovendien door de Regeering zelve getuigd, dat zij »niet geprovideerd ende met »soodanighe arthillerye ende verdere ammonitie op 't vertreck »was voorsien als tot sulcken gewichtigen desseyen wel vereischt »was." Toen hij in Juli van dit jaar voor de hoofdplaats, die destijds veel uitgebreider was dan thans en van de land- en zeezijde zwaar versterkt, ten anker kwam, werd hij uit den Kraton met een hevig geschutvuur begroet, dat hij wel op dezelfde wijze beantwoordde, doch met zoo weinig succes, dat hij het geraden achtte na het invallen der duisternis zich buiten het bereik van 's vijands vuur te laten afdrijven, nadat hij bemerkte had, bij dien artilleriestrijd ruim een derde van zijn voorraad buskruit te hebben verschoten. Wel landde hij spoedig daarop bezuiden de hoofdplaats en werd zijne macht door Boetonsche en andere hulptroupen, gedeeltelijk met musketten gewapend, belangrijk versterkt, maar de tegenstand dien hij ondervond was zeer groot, zoodat hij slechts voet voor voet kon voortrukken. De tijd ontbreekt om hier in bijzonderheden te treden over de verschillende phasen van dezen belangrijken

oorlog; genoeg zij het te vermelden, dat het twee jaren duurde, voordat Makassar na een verwoeden tegenstand in onze handen viel. In den Kraton werden, behalve veel andere buit, meer dan 200 stukken geschut en eene groote menigte musketten gevonden.

Speelmans Europeesche troepen smolten door ziekten en ontbering als sneeuw voor de zon weg; in October 1667 had hij over niet meer dan 250 valide Europeanen te beschikken. Wel werden zij van tijd tot tijd aangevuld, maar ook die versterkingen gingen spoedig denzelfden weg, zoodat de Inlandsche hulptroepen een belangrijk deel der oorlogstaak voor hunne rekening kregen; eene taak, waarvan zij zich blijkbaar zeer goed gekwetend hebben, althans Speelman getuigt in zijn rapport: »dat wy ons sonder dit groote behulp van dees inlantsche militie niet alleen grootelycx souden hebben verlegen gevonden, maer oock absoluut onvermogens tot nytvoeringe van het werck.»

In de instructie, die Speelman voor dezen veldtocht van de Bataviasche Regeering medekreeg, komen eenige aanwijzingen voor van tactischen aard, die een goed denkbeeld geven van de wijze, waarop de hulptroepen in verband met de geregelde troepen worden gebruikt. Daarbij werd voorgeschreven om het Nederlandsche voetvolk, zoo noodig in twee of meer colonnes gesplitst, uitsluitend als reserve te bezigen en deze reserves op het gevechtveld steeds zorgvuldig gesloten te houden. Tot dekking van die troepen waren ribben en planken medegegeven, waarvan aan boord lichte houten schermen moesten worden vervaardigd; deze schermen moesten te velde worden medegenomen en opgesteld, zoodra de troep zich geposteerd had. Zoo moest b. v. een reservekorps van 100 Europeanen zich opstellen in 10 gelederen van 10 man elk, en zich aan de vier zijden door die schermen dekken. De hulptroepen rukten intusschen op om het gevecht te beginnen; werden zij teruggeslagen, dan retireerden zij achter de reserves, die dan, door de schermen tegen een aanval met het blanke wapen gedekt, met hun schietgeweer den vijand afsloegen en de Inlanders in de gelegenheid stelden op nieuw te avanceeren.

De Europeanen waren met dit voorschrift, dat door Speelman stipt werd opgevolgd, weinig ingenomen, daar zij op die wijze nimmer iets machtig werden van den buit, die in dien veldtocht juist nog al groot was. De hulptroepen, die zich zoo bij deze als bij andere gelegenheden, daarvan nagenoeg geheel meester maakten, heetten daarom destijds ook wel »buitgangers.”

Behalve in den hier besproken oorlog tegen Makassar, hadden de Inlandsche hulptroepen eveneens een belangrijk aandeel in vele andere expeditiën, waarvan ik de vermelding om niet te nitvoerig te worden, hier achterwege moet laten.

Ik mag echter niet van de 17^e eeuw afstappen zonder eenige oogenblikken te hebben stilgestaan bij een Inlandsch troepen-aanvoerder, die zich in die tijden een grooten naam verwierf, nl. den Amboineeschen kapitein Jonker.

Deze Jonker was een Mohammedaansch Amboinee, afkomstig van het eilandje Manipa nabij Boeroc, die, na eerst tegen de Hollanders gestreden te hebben, in 1656 op ongeveer 25jarigen leeftijd als vendrich bij eene compagnie Amboineezen in onzen dienst trad. Met die compagnie vertrok hij naar Batavia om deel te nemen aan den toenmaals gevoerden oorlog tegen Bantam. Na afloop van dien veldtocht ging hij mede op eene expeditie naar Ceylon, waar hij bij het beleg van Jafnapatram het gebruik zijner linkerhand verloor, 1) maar er tevens zijne bevordering tot kapitein won. Teruggekeerd, werd hij benoemd tot hoofd der Amboineezen te Batavia op 20 rijksdaalders 's maands.

Zijn verblijf aldaar duurde evenwel niet lang, want zeer spoedig moest hij weder deelnemen aan eene expeditie naar Sumatra's Westkust, die met succes afliep en hem eene gratificatie bezorgde. In 1666 ging hij daarop mede met de daareven vermelde merkwaardige expeditie tegen de Makassaren, waarbij hij zich zeer onderscheidde, zoodat de admiraal Speelman met bijzonderen lof van hem melding maakte; eene verdubbeling van zijn

1) Voor het gemis van het noodzakelijk gebruik van ledematen in en door den dienst werden destijds geen groote vergoedingen gegeven: Jonker kreeg voor zijne hand eene gratificatie in eens van „50 slechte realen uit 's lands cassa.”

traktement en eene plechtige aanstelling, geschreven op een perkamenten zegel en vervat in eene gouden doos, was zijne belooning.

In 1679 zien wij hem weer op het oorlogsveld tegen den bekenden Troenadjaja, een even hardnekkig als gevaarlijk tegenstander van den met de Compagnie verbonden soesochoenan van Soerakarta. Jonker had het geluk dezen Troenadjaja, op wiens hoofd eene premie van 3000 rijksdaalders was gesteld, te vatten en hierdoor de lang gestoorde rust op Java te herstellen. Buiten de door den soesochoenan uitgeloopte premie beschonk hem de Indische Regeering met een gouden keten met daaraan hangenden cerepenning ter erkenning van zijn bij verschillende gelegenheden betoonde moed en trouw. 1)

Na deze expeditie werd zijne compagnie gedeeltelijk afgedankt; met de rest vertrok hij op eene kleine expeditie naar Palembang, die voorspoedig afliep. Hiervan teruggekeerd vond hij dadelijk weer emplooi in den inmiddels uitgebroken grooten oorlog met den sultkan van Bantam, waarin deze, gesteund door de Engelschen, aan eene belangrijke krijgsmacht der Compagnie handen vol werks gaf. Jonker werd hier aan het hoofd gesteld van een Inlandsche brigade van 6 compagnieën en had met die troepen een voornaam aandeel in het ten slotte behaalde succes. Hij werd dan ook bij zijn terugkeer in 1683 in triomf te Batavia binnengehaald, waar hij toen weder in zijne functie

1) Op de eene zijde van dien penning was gegraveerd eene afbeelding van Jonker, ten voeten uit, met de ontbloote kris in de rechterhand; op de andere stond gegrift:

„Eer en Gedenekteeken“

Door den Edle Heer Gouvern. Generl. Rijkloff van Goens ende de heeren raden van India, van wegen de generale Nederlandsche Oost-Indische Comp. vereert aan den manhaften Capitain Jonker van Manipa in Ambou, in Erkenntnisse van zijne Heldendaden, niet alleen in voorgaande tijden op Ceylon, op Sumatra's Westeust, op Makassar, maar ook nu onlangs op de Javaanse Oostenst ten dienste van de Comp. tot herstellinge van den Sonsouhouanagh Mattaram, in de veroveringe van Cacapper tegen de Macassaren en in 't gevangen nemen van den rebel Troenajaja met zijn aanhang gepresteert en waarmede hij de gestelde premie van drie duysent Rijxdaalders op Troenajaja's leven off doot, cloekmoedigh verdient heeft. Ao. 1681."

trad van hoofd der Amboineezen en zich vestigde aan de Meroenda.

Korten tijd daarna overleed zijn vriend en beschermer Speelman en nu schijnt Jonker, die vroeger in vele zaken geraadpleegd werd, achteruit gesteld te zijn en op zijde geschoven voor den commandant der Balische hulptroepen, Boeleleug, en ook in andere opzichten gegriefd, hetgeen van zijne zijde aanleiding gaf tot eene vrij bruta'e bejegening van sommige regeeringspersonen. De verhouding werd dientengevolge meer en meer gespannen en toen het bleek dat Jonker zijne onderhoorigen bijeenriep en begon te wapenen, zonden de Bataviasche autoriteiten, voor de veiligheid der hoofdplaats beducht, aanstonds twee colonnes naar de Meroenda, om den »rebellighen capitayn »Jonker" dood of levend te vatten. Toen een der kolonnes Jonker met een grooten aanhang ontmoette en hij den coloune-commandant tegemoet trad, werd hij afgemaakt; zijn hoofd werd als dat van een verrader op een ijzeren pin aan de Nieuwpoort ten toon gesteld.

Deze Amboineesche kapitein geeft ons dus reeds in die tijden het voorbeeld van een Inlandsch bevelhebber die door bijzondere persoonlijke hoedanigheden zich tot eene hooge positie weet te verheffen, maar zich in die positie niet weet te handhaven en ten slotte op tragische wijze eindigt; een voorbeeld dat wij ook bij latere Inlandsche troepen-aanvoerders zullen terugvinden.

De organisatie, als men het zoo noemen mag, der Inlandsche strijdkrachten in de 17^e eeuw, zooals die in het voorgaande is aangegeven, is gedurende den tijd van het bestaan der O. I. Compagnie in hoofdzaak in wezen gebleven. Alleen breidden zich die strijdkrachten in de 18^e eeuw, toen het grondgebied der Compagnie steeds aangroeide en zij zich in onophoudelijke oorlogen gewikkeld zag, aanmerkelijk uit. Behalve te Batavia ontstonden ook op andere plaatsen van Java militaire kampongs, waaruit de Compagnie zich van troepen voorzag. Zoo lezen wij in het rapport, waarbij Nicolaus Hartingh in 1761 het bestuur over Java's Noord-Oostkust aan zijn opvolger overgaf, over de militaire kampongs het volgende:

»Over de Maleische kampong (te Samaraug) is hoofd, onder den titel van kapitein over de Makassaarsche en »over de Balische . . . Deze behooren ten eenenmale onder UEd. »Gestr. en wonen in aparte dorpen, iedere natie bij elkander. »Zij brengen niets op, maar geven matrozen tegen betaling op de »vaartuigen alsmede soldaten als die benoodigd zijn. De hoofden »doen 's Maandags rapport en waarlijk die overwalsche natie is »de Compagnie van veel nut geweest, inzonderheid bij troebelen »en zijn doorgaans getrouw gebleven en al een goed tegenwicht »der Javanen, dies mag men dezelve wel in waarde houden, dat »licht te doen is en zoo moet men die kampongs te Soerabaja »en op wat residentie zij ook zijn, considereeren. Zij erneeren »zich doorgaans met visschen en kleinen handel en de overwalsche »handelaars kruipen daar doorgaans bij. De kampongs zijn thans »echter alom wat ledig, alzoo een groote 1500 koppen als hulp- »troepen voor Ceylon zijn aangeworven en een jaar of drie vroeger »nog eens 1000 man.»

Blijkt hieruit, dat de depôts voor de werving der hulptroe-
pen zich uitbreidden, het feit, dat die troepen bij duizend-
tallen uit de kampongs werden gelicht, doet tevens zien, dat
de behoefte steeds toenam. Al spoedig was dan ook van afdan-
ken na eene expeditie geen sprake meer; de Compagnie ver-
viel van den eenen oorlog in den anderen en waar geen be-
paalde krijgstochten meer plaats hadden, waren toch troepen
noodig om pas verworven streken in bedwang te houden. Een-
maal aangeworven, bleef de Inlander dan ook in dat tijdperk
jaren lang in dienst en het was geen zeldzaamheid dat zij zich
eerst na een 15 à 20tal jaren lieten afdanken om met een
aardigen spaarpenning, verkregen door jaarlijks een deel hun-
ner soldij te laten staan, zich in hunne kampong terug te
trekken.

Ondanks dat alles konden al spoedig de Amboincezen, Boegi-
neezen en Baliërs, waaruit in hoofdzaak nog de hulptroeppen
werden gerecruteerd, geen voldoende contingent meer leveren
voor de zeer verhoogde eischen en zien wij in de langdurige
en slepende oorlogen, die de Compagnie in de 18e eeuw op
Java had te voeren, een nieuw element op den voorgrond tre-

den, nl. het Madoeresche. Voor den oorlog op Java waren deze Madoereezen bij uitnemendheid geschikt, daar zij door meerdere strijdbaarheid boven den Javaan stonden en door dezen ontzien en gevreesd werden; alleen de wetenschap, dat Madoereezen tegen hen werden afgezonden, was somtijds reeds voldoende de Javaansche legers te doen terugtrekken. Bij de verovering van Oost-Java kwam daar nog de bijzondere overweging bij, dat dat gedeelte van Java destijds onder Balischen invloed stond en er ook Boeginesche nederzettingen werden aangetroffen, zoodat men die beide landaarden daar minder doelmatig kon bezigen. Na den oorlog bleef men met Bali op gespannen voet en is dit waarschijnlijk op de werving van Balische hulptroepen van invloed geweest, althans wij zien dat element in den loop der 18e eeuw al minder en minder voorkomen.

De Madoereezen werden in grooten getale in dienst genomen op dezelfde wijze als de andere hulptroepen; echter vormden zij niet, zooals deze, militaire kampongs op de hoofdplaatsen maar keerden bij afdanking met hunne hoofden naar hun geboorteland terug. Ook werden zij slechts voor een klein deel voorzien van vuurwapens; tegenover den Javaan, die deze wapens evenmin of althans slechts in zeer geringe hoeveelheid bezat, en op wien zij bovendien een moreel overwicht hadden, was zulk eene bewapening ook niet bepaald noodig; hun voornaamste wapen was de nationale lange lans.

Het oordeel der tijdgenooten over deze Madoereezen was vrij gunstig. Hartingh zeide van hen, in zijn daareven aangehaald rapport:

»De natie is dapper en kan genoegzaam gehouden worden »voor een schrik der Javanen, ook hebben zij zoowel in deze »laatste als in vorige oorlogen getoond moed en courage te hebben en zijn de Compagnie ook al van veel dienst geweest en »ik geloove zeker het spel zoo schielijk nog niet zoude zij »meester geworden buiten de trouwe hulp van den tegen- »woordigen prins en den bijstand zijner troepen. Edoch omtrent »de Madoereezen dient men wel tot een vast axioma te houden, »dat men dezelve niet gebruikt als bij de uiterste nood, naar-

»dien zij van een wreedten inborst zijn en volgens hunne maxime salom waar zij komen, gruwelijk grasseeren en alles verwoesten.»

Gouverneur-Generaal van der Parra zeide in 1761:

»Onder alle de strandregentschappen is het eiland Madoera »van oudsher voor verre het machtigste en welvarendste bekend geweest en de historie van de vorige Javasche oorlogen, »inzonderheid van den laatsten, verschaft de allerlevendigste »blijken van de gewichtige diensten, welke men bij vele gelegenheden van de strijdbare Madoereesche hulptroepen genoten »heeft, in zooverre, dat Madoera al van het begin dezer eeuw »aangezien is als een bolwerk tegen de overige Javanen.»

En Hageman:

»De Madoereezen als hulptroepen der Compagnie waren degenen die de dapperheid der opstandelingen wederstonden.»

Bij den oorlog in Oost-Java (1767 en later) wordt minder over hen geroemd; wij vinden bij die gelegenheid van hen vermeld: »dat zij zich bijzonder in rooven en stelen distinguuerden en dat de Compagnie er dikwijls meer last dan nut »van had.» Alleen de Soemanappers onderscheidden zich gunstig van de overigen. De diensten, die deze bewezen, waren van dien aard dat de Compagnie hen na den oorlog vergunde zich in en om het Panaroekansche neer te zetten, hetgeen de eerste Madoereesche vestiging was in een deel van Java, dat tegenwoordig bijna uitsluitend met hunne stamgenooten bevolkt is.

Behalve van de Madoereezen bediende de Compagnie zich in hare Javasche oorlogen ook van de Javanen zelve. De gewone aanleiding tot die oorlogen was, dat de Compagnie, hetzij dan met of tegen haar zin, betrokken werd in de twisten der vorsten onderling of in opstanden tegen die vorsten. Een der partijen was dus op hare hand en de strijdmacht dier partij sloot zich bij de Compagniestroepen aan.

Deze Javaansche hulptroepen hadden echter, wanneer zij niet onmiddellijk door geregelde troepen worden ondersteund, eene zeer geringe militaire waarde. De quantiteit moest de qualiteit goed maken en men telde ze dan ook vaak bij tienduizendtallen; men ziet in die oorlogen geheele Inlandsche legermach-

ten tegenover elkaar staan. Als voorbeeld van de samenstelling van zulk een door de Compagnie georganiseerd expeditionnair leger is als bijlage hierachter opgenomen de ordre de bataille van de macht die in October 1750 in Midden-Java was bijeengebracht om tegen hare toenmalige tegenstanders Mas Said en Mangkoe Boemi te ageeren. Men ziet daaruit dat het getal Europeesche troepen verdwijnend klein is en slechts luttele honderdtallen bedraagt; iets grooter, maar toch nog beneden de 1000, is het aantal Inlandsche militairen, waaronder men te verstaan heeft de gewone Inlandsche hulptroupen, die langzamerhand reeds als een deel der vaste krijgsmacht (militie) werden beschouwd; weer talrijker (3500 man) zijn de Madoe-reezen, terwijl eindelijk de Javanen, de zoogenaamde strandvolkeren, meer dan 30,000 man sterk zijn.

Buiten Java werden die Javanen wegens hunne geringe strijdbaarheid niet als hulptroupen gebruikt.

In de tweede helft der 18e eeuw geraakte de koloniale krijgsmacht in toenemend verval. De benarde staat der Compagnie werkte natuurlijk ook op de legeraanvulling terug, zoodat na genoeg geen Europeesche troepen meer werden uitgezonden. Het gebrek aan die troepen werd zelfs zoo groot dat de bewaking van Batavia niet meer geheel door hen kon geschieden en men Inlandsche burgers en zelfs gewone hulptroupen voor den garnizoensdienst moest aanwerven. Aanvankelijk deden de gevolgen van deze omstandigheden zich niet gevoelen, omdat zij samenvielen met een tijdperk van ongekende binnenlandsche rust waarin de vorsten op Java allen met de Compagnie op den meest vriendschappelijken voet stonden; van vijanden of dubbelzinnige vrienden waren zij tot trouwe bondgenooten geworden. Maar toen de Republiek in buitenlandsche oorlogen gewikkeld werd, gingen gaandeweg de meeste koloniën en met deze de daar aanwezige troepen verloren, zoodat toen in 1800 eindelijk de reeds lang snuiptrekkende O.-I. Compagnie bezweek en hare bezittingen aan den staat overgingen, nog slechts hoofdzakelijk Java in onze handen was, terwijl de krijgsmacht, wat Europeanen betreft, uit weinig meer bestond dan een restant

van het voormalig regiment Wurtembergers en eenige Fransche troepen van Mauritius.

Wel waren nog hulptroepen genoeg te krijgen, maar het waren niet meer de oudgediende Amboincezen, Boegincezen enz. van vroeger. De militaire kampongs waren door de herhaalde lichtingen uitgeput en uit de landen van den overwal zelve kon men de manschappen niet meer halen. Men moest zich dus vergenoegen met Madoereezen en Javanen, die met de vroegere hulptroepen op verre na niet gelijk te stellen waren.

In de eerste plaats waren het geen vrijwilligers.

Voor al de Madoereesche prinsen hielden zich met vrijwillige werving niet op; zij presten hunne onderdanen eenvoudig voor den krijgsdienst en stelden hen korpsgewijze ter beschikking van de Indische Regeering. Deze had aan die onvrijwillige soldaten niet veel; verstoken van het vooruitzicht op buit, dat hen in de Java-oorlogen bijeenhield, deserteerden zij troepsgewijze en vormden zich tot rooverbenden, die de omstreken van Batavia onveilig maakten. In dat opzicht waren de hulpkorpsen uit de Vorstenlanden beter; deze deserteerden althans niet, maar daarentegen was hunne militaire waarde weder nog geringer dan die der Madoereezen.

Ook de sultan van Bantam leverde hulptroepen, die met de Javaansche op eene lijn te stellen waren.

Terwijl dus het gehalte der krijgsmacht sterk was achteruitgegaan, was de haar opgedragen taak belangrijk zwaarder. Deze bestond toch uit niet minder dan de verdediging van Java tegen een buitenlandschen vijand. Want bij de intrede der 19e eeuw werd dit eiland van nabij bedreigd; Batavia was reeds door een Engelsche scheepsmacht geblokkeerd en eene landing kon elk oogenblik worden gevreesd. De kansen op succes bij eene verdediging daartegen waren, met het oog op het gehalte der troepen, begrijpelijkerwijze zeer gering. Toch scheen men destijds daarover nog niet algemeen zoo ongunstig te denken en veroorloofde men zich zelfs de weelde van verschillende verdedigingsplannen. Toen, als nu, bestonden n.l. twee stroomingen ten opzichte der defensie van Java, waarvan de eene de verdediging aan de kust, de andere die in het binnenland

voorstoud. De gouverneur-generaal van Overstraten (1796—1801) wilde Batavia verlaten, de overgebleven schepen te Soerabaja vereenigen, waar zij tot verdediging der haven konden medewerken, de geheele krijgsmacht hetzij daar, hetzij te Samarang bijentrekken en den zetel des bestuurs zoo noodig tijdelijk overbrengen naar de Vorstenlanden, waar men ten slotte ook de verdediging zou kunnen volhouden. Tot een ernstigen tegenstand achtte hij de Inlandsche hulptroepen niet in staat. In een door hem bij den aanvang van zijn bestuur opgestelde uitvoerige memorie leest men daaromtrent :

»Van de troepen van beide de vorsten (van de Vorstenlanden) zoowel als van den pangerang Ari Praboe Prang Wedono, »die steeds gereed staan om op de eerste order af te komen, »zijn onderscheiden korpsen bepaald zoo voor de hoofdplaats »Batavia als voor Samarang en de oost- en westzijde van dit »gouvernement, zonder dat echter het precise getal daarvan kan »opgegeven worden, dewijl de vorsten zelve daarvan onkundig »zijn. Voor Batavia is echter door ieder der vorsten op 1000 »man gerekend en voor Samarang zooveel als noodig wezen zal, »terwijl der vorsten oostersche en westersche regenten order »hebben om direct zich te begeven waar zij zullen worden »requireerd.»

»Mijn oogmerk is echter nimmer geweest, om van die manschappen hier, op Samarang en aan de stranden eenig gebruik »te maken, dewijl zij tegen geen vuur bestand zijn, maar om »die alleen te employceren in dat onverhoopte geval, wanneer »men verplicht zal worden naar het gebergte te retireeren, wanneer ik oordeel dat zij van zeer veel nut zullen kunnen wezen, »zoo om den vijand allen toevoer van levensmiddelen te beletten, onophoudelijk te ontrusten en af te matten, als om in »hinderlagen gelegd te worden.»

»Wanneer nu van alle deze aanhanden zijnde macht een »voorzichtig en nuttig gebruik gemaakt wordt, indien UEd. vijandelijk mocht worden aangevallen, mag men zich vleien, dat »deze zoo belangrijke possessie tijden lang zal te behouden zijn, »gesteld ook al dat men onvermogen wezen mocht om eene »landing van den vijand tegen te gaan.»

Wilde dus van Overstraten zich met de Inlandsche hulptroepen alleen in het binnenland verdedigen, de kort te voren ingestelde militaire commissie van defensie was het niet met dien gouverneur-generaal eens. Zij was van gevoelen dat men zich te Batavia tegen de Engelschen moest vordedigen en dit gevoelen behield de overhand. De stad werd zoo goed mogelijk versterkt en zoo sterk mogelijk bezet. Onder de niet-Europeesche troepen, die men daartoe bijeenbracht zij hier volledigheidshalve nog melding gemaakt van eene compagnie Chineezen, door den kapitein-Chinees te Batavia aangeworven en bestemd voor bezetting der kustbatterijen, binnen welke Europeanen noch Inlanders het door de groote ongezondheid konden uithouden. De Chineezen heetten het er zeer goed te kunnen uithouden, echter zooals later door Daendels beweerd werd, alleen in naam, daar zij volgens hem enkel de bezoldiging trokken (6000 rijksdaalders 's jaars), doch op de posten zelve nooit te vinden waren.

De Inlandsche hulptroepen hebben hunne al- of niet bruikbaarheid voor de verdediging van Batavia destijds gelukkig niet behoeven te bewijzen; die verdediging valt in een ander tijdperk en onder andere omstandigheden.

Dit tijdperk vangt aan met de komst van Daendels als gouverneur-generaal in Indië. Daendels vond, volgens zijne schatting, op Java eene krijgsmacht van 3600 man. Europeanen waren daaronder niet veel meer aanwezig; het grootste deel bestond uit Javanen en Madoereezen. Op hulptroepen van Bantam en de Vorstenlanden kon de maarschalk spoedig niet meer rekenen, nadat hij de vorsten dier rijken had afgezet of vernederd. Om dus de door hem vastgestelde legerformatie van ruim 19,000 man te bereiken, moest hij tot bijzondere middelen zijne toevlucht nemen. Hij deed daarom 1ste op de slavenmarkten alle Boegineesche en Balische slaven opkooopen tegen 175 rds. per stuk, 2de Inlandsche Christenen aanwerven, voornamelijk te Menado en Gorontalo en 3de Javanen lichten (pressen).

Behalve de aangeworven Amboincezen die waarschijnlijk weinig

talrijk geweest zijn, waren dus de recruten van Daendels in hooge mate onvrijwillig en lieten zich, als een natuurlijk gevolg daarvan, talrijke desertiën niet wachten. Door zware crimineele straffen trachtte hij die desertiën repressief tegen te gaan, terwijl hij door de oprichting van een korps Inlandsche strikruiters (djajang secars) zorgde, dat de wegloopers ook werden opgevat en dus de strafbepalingen niet ijdel waren. Om zijne gedwongen soldaten niet alle uitzicht op bevrijding te ontnemen, bepaalde hij dat zij na zes jaar militairen dienst vrij zouden zijn, terwijl als preventieve maatregelen tegen ontvluchting, kazerneering, uniformeeing en eene gestrengte krijgstucht werden aangewend. De bewapening der Inlandsche troepen moest, met het oog op hunne bestemming tegen een buitenlandschen vijand, zoo goed mogelijk zijn en werd dus gelijk aan die der Europeanen, terwijl diezelfde oorzaak het noodig maakte hen op Europeesche wijze te oefenen. De Inlandsche troepen van Daendels hadden op die wijze weinig meer van die der oude O. I. Compagnie; zij waren nu integendeel geheel te beschouwen als geregelde troepen van het staande leger. Het eenige overblijfsel uit den Compagniestijd was, dat zij nog Inlandsche officieren en kader hadden en niet verplicht waren deel te nemen aan de bij de Europeanen bestaande gedwongen menage. Op deze verschillen na waren de Inlandsche compagnieën van toenmaals nagenoeg gelijk aan de tegenwoordige en vallen zij dus verder buiten het kader dezer voordracht.

Er bleven daarom nog wel hulptroupen bestaan. Als zoodanig kan men in de eerste plaats noemen het hulpkorps van Praboe Prang Wedana, sterk 1100 man, waaruit zich het tegenwoordig legioen van Mangkoe Negara heeft ontwikkeld, verder de zogenoemde »subsidiare korpsen,” welke door de vorsten van Madoera en de regenten van Java na oproeping geleverd moesten worden, en eindelijk de djajang secars, aanvankelijk 1000, later 1450 man sterk.

Laatstgenoemd korps werd meer voor politie- dan voor oorlogsgebruik opgericht, doch heeft in later tijden ook te velde vele diensten bewezen. De djajang secars moesten door de

regenten op Java worden aangeworven en onderhouden. Zij werden gerecruteerd uit de zonen van voorname Inlanders, hadden den rang van mantri en werden gewapend en gekleed als de cavalerie, met een klein verschil in uitmonstering. Zij waren ingedeeld in compagnieën; iedere compagnie stond, behalve onder den Inlandschen kapitein, onder een Europeesch luitenant, het geheele korps onder een luitenant-kolonel-inspecteur te Samarang. Voor hun onderhoud werden hun rijstvelden aangewezen; hun paard moesten zij zelf bekostigen, doch voor de verzorging beschikte ieder ruiter over een sikep of battoor. Om het karakter van ongeregelde ruitery niet verloren te doen gaan, waren gesloten exercitiën uitdrukkelijk verboden.

Toen de djajang secars al spoedig zeer goed voldeden, werd ook een zoodanig korps te voet opgericht.

Nog voordat het door Daendels geprojecteerde leger was bijeengebracht en den zoo noodigen samenhang had kunnen krijgen, werd het, onder andere leiding dan de zijne, op eene zware proef gesteld bij den aanval der Engelschen in 1811.

Het heeft die proef niet kunnen doorstaan.

Wel werd de stelling bij Meester Cornelis door de grootendeels jonge Inlandsche troepen dapper verdedigd, maar toen die stelling verloren ging, was het ook met den samenhang van het nog niet gevormde leger gedaan; een grooten tegenspoed kon het niet verdragen. Het ontruimen van Meester Cornelis was het sein tot eene débâcle, die tot geheele ontbinding van alle daar gebezigde strijdkrachten leidde. De ongelukkige gouverneur-generaal Janssens vluchtte, slechts door eenige officieren vergezeld, naar Buitenzorg en van daar naar Samarang, waar hij de verdediging nog zoo lang mogelijk wilde trachten voort te zetten. Bij deze verdediging hebben de Inlandsche hulptroupen eene groote, zij het ook treurige rol gespeeld; wij zullen om die reden daarbij eenszins nader stilstaan.

Samarang zelf was voor verdediging niet geschikt. Reeds vóór Janssens komst (1 Sept. 1811) had daarom de bevelhebber van het tweede militaire arrondissement, de brigadier von Winckelmann, naar eene geschikte stelling meer binnenslands

omgezien en die gevonden op ongeveer twee uur zuidwaarts van Samarang, aan den grooten weg naar de Vorstenlanden in het \pm 200 M. hooge heuvelterrein bij kampong Djati-ngaleh, terwijl eene tweede, verder achterwaarts gelegen stelling werd gekozen achter de Toentang. De stelling bij Djati-ngaleh werd door eenige batterijen versterkt en zoo goed mogelijk ingericht voor logies der intusschen opgeroepen Inlandsche hulptroepen.

Aan die oproeping werd, wat het Javaansche gedeelte betreft, met groote bereidwilligheid gevolg gegeven. De soesoehocnan van Soerakarta zond reeds den 6^{en} September 2500 man, de sultan van Djokjokarta eenige dagen later een nog talrijker contingent, terwijl ook het 1400 man sterke legioen van prins Prang Wedana, door dezen zelf aangevoerd, zich ter beschikking van Janssens kwam stellen. Minder bereidvaardig betoonden zich de Madoeresche prinsen. Nadat de Engelschen in 't laatst van Augustus ook op Madoera geland waren, hadden de Madoeresche vorsten hunne troepen, die op Java waren, teruggeroepen; alleen het bataljon van Soerabaja, sterk 500 man onder kolonel Bartio, voldeed aan Janssens oproeping en kwam in den avond van 14 September langs binnenwegen in het kamp te Djati-ngaleh aan, waar men toen een s a 10,000 man bijeen had. Nog voegden zich bij de troepen in dat kamp een aantal Boegineesche zeelieden onder luitenant ter zee Meijer, die eerst eenige kanonneerbooten in de rivier van Indramajoe zeer dapper tegen de Engelschen verdedigd hadden en daarna middel gevonden om naar Semarang te ontkomen. Eindelijk beschikte men over een 150 man geregelde troepen van Samarang, waarbij eene sectie rijdende artillerie en over een aantal Europeesche officieren, die zich op verschillende wijzen bij de overblijfselen van het leger hadden aangesloten.

De gevechtswaarde van deze in der haast bijeengebrachte macht, die voor een oorlog tegen eene Indische tegenpartij op Java zeer voldoende zou zijn geweest, was tegenover een goed georganiseerden Europeeschen vijand uiterst gering. Het minst was die bij de Solosche en Djokjasche hulpbenden, een saamgeraapte hoop, waarvan slechts een klein deel met geweren, het grootste deel met pieken was gewapend. Iets beter was het ge-

steld bij de Madoereezen van Soerabaja, die wel is waar niet lang te voren waren aangeworven, doch goed waren bewapend. Het korps van Prang Wedana was, voor een geheel Inlandschen troep, goed in orde; behalve uit de geheel met geweren bewapende infanterie, bestond het uit eene compagnie ruitery en twee bespannen stukken geschut. De weinige Europeesche troepen van Samarang waren grootendeels invaliden, doch in eene verdedigende stelling bruikbaar; de beschikbare officieren zonder troepen werden over de Inlandsche hulpstroepen verdeeld.

De stelling in het heuvelterrein te Djati-ngaleh was tegen eene niet te talrijke macht van nature goed verdedigbaar; de vlengels waren voldoende aangeleund, het voorterrein, waardoor de groote weg met eenige krommingen liep, werd goed bestreken. Vóór den rechtervleugel was op het hoogste punt van den heuvelrug eene batterij van 5 stukken opgeworpen, eene andere batterij van 3 stukken aan den grooten weg, terwijl nog een 12tal kanonnen en de sectie rijdende artillerie op hoogten en in kloven in de stelling waren opgesteld. De voorpostendienst werd opgedragen aan het korps van Prang Wedana; die voorposten strekten zich uit tot de Samarangsche wijk Bodjong. In de stelling stonden de Solosche troepen op den rechter-, de Djokjasche op den linkervleugel, de Madoereezen in het centrum. Het hoofdkwartier zou gevestigd worden te Oengaran; voorloopig hield Janssens verblijf te Bodjong en wachtte daar de verdere gebeurtenissen af.

De Engelschen, sterk 1100 man onder generaal Auchmuty, landden den 13^{en} September, bezetten dienzelfden dag het onverdedigde Samarang en rukten den 15^{en} op tegen de stelling van Djati-ngaleh, waarin de troepen van Samarang in den nacht van 11 op 12 September waren teruggetrokken. In den nacht van 15 op 16 September deserteerden de Boegineesche zeelieden uit de door hen bezette batterij en volgden ook reeds Europeanen dat voorbeeld. In den vroegen morgen van den 16^{en} begonnen de Engelschen den aanval en tastten, na de voorpostenlinie teruggedreven te hebben, den linkervleugel der stelling aan. De troepen van Prang Wedana hielden zich hier een uur lang staande, aangevuurd door Janssens die zich bij

de batterij aan den grooten weg bevond, doch toen de aanvallers zich ook tegen het centrum en den rechtervleugel wendden en de batterijen op den rechtervleugel onder hevig vuur namen, vluchtten de Prang Wedanasche troepen, gevolgd door de kanonniërs die het vernagelen der stukken aan hunne officieren overlieten. Nog hield de sectie artillerie van Prang Wedana, aan het sleeptouw achteruit gebracht, den opdringenden vijand een oogenblik tegen, maar na het verlies der rechtervleugelbatterij, die geen schot had gedaan, was alles in vollen aftocht en bleef Janssens niets anders over dan onderdekking der rijdende artillerie, den terugtocht naar Oengaran te aauvaarden, waar hij des morgens te 8 uur aankwam, voorafgegaan door de verwarde drommen der hulpbenden en gevolgd door de niet gedeserteerde Samarangsche manschappen en de rijdende artillerie onder luitenant Beauchat.

Dadelijk werd hier de brug afgebroken en getracht positie te nemen, maar toen de Javaansche troepen niet tot staan te brengen waren en het fortje niet sterk genoeg geoordeeld werd om den vijand te keeren, werd besloten den terugtocht met het bataljon Madoerceezen van Soerabaja en de weinige overige manschappen tot achter de Toentang voort te zetten. Toen de vijand ten 10 uur de hoogte van Oengaran afdaalde, openden de rijdende artillerie en de stukken uit het fortje hun vuur, maar tegelijk stooft de overgebleven infanterie uiteen en was niet meer bijeen te brengen; de officieren, die zulks beproefden, werden door hunne eigen troepen vermoord, een lot, dat o. a. ook den kolonel Bartlo trof. Met moeite gelukte het den brigadier von Lützow en Prang Wedana ten 5 uur n. m. met de rijdende artillerie en 36 officieren de Toentang te bereiken: de rest was opgelost, de Javanen waren eenvoudig naar hunne kampongs teruggekeerd. Daar verdere tegenstand onmogelijk was, opende Janssens de onderhandelingen met Auchmuty en gaf zich den 18^{en} September met het overschot zijner macht krijgsgevangen.

De droevige afloop dezer laatste en wanhopige poging om met Inlandsche hulpstroepen een goed georganiseerden Europeeschen vijand te weerstaan, behoeft ons niet te verwonderen.

Zijn zulke troepen daartoe reeds in gewone omstandigheden niet in staat, onder den hoogst demoraliseerenden invloed van de pas geleden verpletterende nederlaag der hoofdmacht, kon dit te minder gehoopt worden. Men had zich trouwens omtrent hun weerstandsvermogen geen illusie gemaakt. Janssens schreef toch reeds vóór zijne aankomst te Samarang, in zijn rapport dd. 29 Augustus aan den minister van Marine en Koloniën :

»Je résolu d'aller à Semarang, d'avoir quelques ressources parmi
»les Javanais et les Maduriens; je donnai des ordres au général
»Jumel de rassembler les fuyards et de me rejoindre avec célérité."

»Soyez persuadé, Monseigneur, que je me maintiendrai dans
»l'île aussi longtems que possible, mais je ne puis pas cacher
»à votre Excellence que je ne puis attendre des Indiens, qu'ils
»résistent à des troupes régulières d'Européens et à la discipline
»des Anglais."

Speelden alzoó de Inlandsche hulptroepen bij de verdediging van Java in 1811 tegen een buitenlandschen vijand eene treurige rol, geheel anders was dit in den eerstvolgenden grooten binnenlandschen oorlog, dien wij van 1825 tot 1830 op dat eiland te voeren hadden tegen Dipa Negara. Hier, waar zij tegen hun eigen rasgenooten en vaak volgens hun eigen vechtwijze konden strijden, toonden zij zich in vele gevallen zeer bruikbaar; zij vormden een belangrijk element in de militaire machtsontwikkeling, waarmede wij ten slotte in dien slependen krijg het succes aan onze zijde vermochten te brengen. Ik zou het bestek dezer voordracht ver te buiten moeten gaan, wilde ik een overzicht geven van hunne verrichtingen in die jaren en bepaal mij daarom tot het vermelden van eenige mededeelingen omtrent hun aantal en organisatie en van een paar voorbeelden van hun gebruik te velde.

In het begin van den oorlog beschikte men op het terrein van den opstand slechts over een zeer geringe geregelde troepenmacht. De expeditiën naar Makassar, Sumatra's Westkust en Borneo hadden het leger op Java zoodanig verzwakt, dat in de verschillende garnizoenen ter nauwernood voldoende manschappen aanwezig waren om den garnizoensdienst te verrichten. Wel

werden zooveel als eenigszins mogelijk was troepen van de buitenbezittingen naar Midden-Java opgeroepen, maar met de overbrenging van die troepen ging veel tijd verloren, terwijl bovendien die versterkingen op zich zelf nog ver van voldoende waren. Men was dus blijde reeds dadelijk eenige hulptroepen bij de hand te hebben.

Aanvankelijk beschikte men alleen over het legioen van Mangkoe Negara, dat nog op dezelfde wijze was samengesteld als tijdens de verovering van Java, over dat van Pakoe Alam, dat in 1811 tijdens het Engelsche tusschenbestuur was opgericht en in 1825 ongeveer 50 ruiters en 100 infanteristen telde en over de Inlandsche troepen van den sultan en den soesoehoe-nan. Wel zouden ook de djajang secars goede diensten hebben kunnen bewijzen, maar de residenten op Java waren natuurlijkerwijs in die onrustige tijden weinig geneigd de daarvan in hun gewest gestationeerde detachementen te doen vertrekken; alleen de resident van Tegal verklaarde ze te kunnen missen en zond ze naar Soerakarta.

De troepen van Mangkoe Negara kwamen reeds terstond in actie. Toen, bij het uitbreken van den opstand, Djokjokarta werd ingesloten zou de ritmeester Raden Mas Soewangsa met 25 infanteristen en 12 ruiters van het legioen trachten daarvan bericht te brengen naar Solo. Weldra door den vijand omsingeld, kon hij zich echter niet verder doorslaan dan tot Kalasan, waar hij gewond en bewusteloos, met twee man die hem waren overgebleven, werd gevangen genomen; de overigen kwamen allen om. De troepen van het legioen werden door deze catastrophe niet ontmoedigd en hebben zich in den verderen loop van den oorlog steeds loffelijk onderscheiden.

Met de troepen van den sultan van Djokjokarta was dit geheel anders. Gedurende de insluiting van de hoofdplaats liepen zij bij troepen naar den vijand over. De resident schrijft bijv. dd. 13 Augustus: »Ik acht mij verplicht Uwe Excellentie weder »de onaangename tijding te moeten mededeelen, dat 80 man van »de compagnie huzaren van Z. M. den Sultan met officieren, »wapens en paarden weggeloopt zijn. Men had hen veroorloofd »te fourageeren en van deze gelegenheid hebben zij gebruik

»gemaakt om te vluchten. Nu blijft van dat korps nog slechts »over de ritmeester en drie huzaren.»

Na het ontzet der plaats werden deze hulptroepen echter opnieuw geformeerd en deden zij als zoogenaamde »sultans-troepen» in het rijk van Djokjokarta dienst; hunne sterkte is mij niet bekend; veel diensten hebben zij niet bewezen.

Meer nut had men van de troepen van den soesochoenan van Solo, de zoogenaamde »keizerstroepen» die uit de drie wapens bestonden en waarbij een gepensioneerd luitenant van het leger was ingedeeld. In den hierbovenaangehaalden brief geeft de resident over deze lieden zijne bijzondere tevredenheid te kennen. Uit de keizerstroepen werd later op aansporing van generaal de Kock door den soesochoenan eene afzonderlijke colonne samengesteld, om onder zijne onmiddellijke bevelen op te treden in de landen waar zijne voorzaten geregeerd hadden. Volgens de adat bestond iedere afdeeling of compagnie infanterie dezer colonne uit 40 man, aangevoerd door 1 kapitein met 3 luitenants en 16 man kader; de zes compagnieën stonden twee aan twee onder een majoor; zij waren op Europeesche wijze gewapend en in zwarte uniform gekleed. Het eskadron ruitery telde 1 majoor, 1 kapitein, 4 luitenants, 19 man kader en 90 ruiters en was gewapend met pistolen, sabels, 50 karabijnen en 50 lanssen; de artillerie bestond uit 38 man onder een kapitein. Officieren en minderen werden uit 's lands kas betaald.

Al spoedig werden deze op Java aanwezige hulptroepen versterkt. Reeds in Augustus 1825 ontscheepten te Semarang 11 compagnieën Madoereesche hulptroepen, elk sterk 2 officieren, 7 onderofficieren en 125 man, kort daarop gevolgd door nog 1534 man. Deze versterkingen waren uiterst welkom en maakten reeds terstond een meer offensief optreden onzerzijds mogelijk. Wel was hunne bewapening zeer primitief en bevonden zich onder de ruim 3000 man slechts 146 met geweer bewapenden, terwijl de overigen pieken voerden, maar bij onze tegenstanders was het in dat opzicht niet beter gesteld.

Over de Madoereezen waarvan in den verderen loop van den oorlog nog belangrijke versterkingen naar Java overkwamen, is men over het algemeen bij uitstek tevreden geweest; de om-

standigheid, dat zij onder de persoonlijke leiding van hunne het hoofdkwartier vergezellende vorsten streden, en een moreel overwicht bezaten op hun Javaansche tegenstanders, die voor hen steeds veel vrees koesterden, zal ongetwijfeld tot hun succes veel hebben bijgedragen.

Weldra werden ook in de Vorstenlanden meerdere nieuwe hulptroepen op de been gebracht en wel de zoogenaamde »brandals.”

Generaal de Kock schrijft daaromtrent: »Om den vijand meer »afbreuk te doen en onder de muitelingen schrik te verwekken, »zijn door den pangeran Mangkoenegara en door den rijksbestierder van den soesoehoenan afzonderlijke kleine korpsen opgericht, welke zij brandals noemen. Er zijn benoemd 10 voorname »hoofden van brandals, elk voorzien van een lastbrief namens »den keizer. Deze tien hoofden hebben elk tien mindere hoofden, en deze elk 100 brandals onder zich, zoodat het aantal »compleet zijnde, 10000 man zal bedragen. De hoofden hebben »in last om tegen de muitelingen op te staan, derzelver desa's »te gaan verwoesten en verbranden en zooveel mogelijk de »hoofden van zulke desa's af te maken; premiën zijn beloofd »voor alle overwonnen manschappen. Dit middel om den vijand »afbreuk te doen, valt niet zeer in mijn smaak en ik zal hetzelfde zooveel mogelijk leiden, doch het werd door Mangkoenegara aangeprezen en ik en anderen oordeelden, dat het slechts »eene représaille was, dat men daardoor schrik bij het Jogja'sche volk zou inboezemen en het derhalve tot rust zou werken.” De premiën waren: voor gewone opstandelingen per hoofd f 25.—, voor een demang f 100.— en voor een toemenggoeng f 1000.—.

Eenigo militaire waarde kon aan deze »brandals” natuurlijk niet worden toegekend; meer dan vernielen en plunderen zoolang geen vijand te vreezen was, was van hen niet te verwachten.

Op soortgelijke wijze als de brandalkorpsen in de Vorstenlanden werden in de naburige residentieën uit de Inlandsche bevolking barisan- en pradjoeeritkorpsen gevormd. De eerste waren door de regenten bijeengebrachte benden, zonder eenige regelmatige indeeling en die de wapens voerden welke zij be-

zaten of machtig konden worden; de pradjoeritkorpsen, wier sterkte afwisselde van 200 tot 500 man, waren eenigszins meer geregeld, en werden voor een groot deel van geweren en per korps van een paar kleine veldstukken of lilla's voorzien, terwijl zij een vast getal transportkoelies te hunner beschikking hadden en per man behalve vivres een traktement van 20 duiten daags ontvingen. Een der eersten, die zulk een korps pradjoerits oprichtte, was de assistent-resident van Kendal, Holmberg de Beckfeld, een oud-ritmeester van het leger, die met dien troep met veel succes werkzaam was. De barisan-korpsen hadden natuurlijk zoo goed als geen militaire waarde en deden bij een tocht somtijds meer kwaad dan goed; zoo stooft in het begin van den oorlog bij eene onderneming tegen Padangan in het Djipansche (8 October 1825) de barisan van Blora, met den regent voorop, bij den eersten aanval des vijands uiteen en was daardoor aanleiding dat de geringe geregelde macht die de kern uitmaakte, nagenoeg geheel in de pan gehakt werd. Deze en andere ervaringen waren vermoedelijk oorzaak, dat in April 1826 begonnen werd de korpsen barisan door een meer geregelde indeeling als anderszins meer met de padjoeritkorpsen gelijk te maken.

Wat de ruitery betreft, werden de djagang secars gaandeweg vermeerderd, zoodat zij in 1828 450 man sterk waren.

Ook buiten Java en Madoera trachtte men hulptruppen te krijgen. Op Bali mislukte dit. De Baliërs deden eene poging om het schip, waarmede zij werden overgevoerd, af te loopen, waarbij de meesten den dood vonden, terwijl de overigen geboeid naar Java werden overgebracht. Op andere eilanden slaagde men beter. Boeton zond onder majoor Radja Hadji Soleiman op eigen schepen 700 man, die als lichte infanterie met geweren, pieken en bijlen gewapend, in Bagelen dienst deden. De 285 Alfoeren van Tidore, met pijl en boog, zwaard en schild, of geweer bewapend en 552 Ternatanen, van lichte geweren voorzien, werden bij de mobiele colonnes geplaatst. Al deze lieden werden geregeld bezoldigd en zooveel mogelijk naar hunne gewoonten gevoed.

Eindelijk werden in den loop van den oorlog onze hulptroe-

pen nog versterkt door den overgang van vijandelijke aanvoerders, die met hunne aanhangers de zijde van Dipa Negara verlieten. Het voorbeeld werd gegeven door pangeran Mangkoe di Ningrat, kleinzoon van sultan Sepoe, die in December 1826 zich van de opstandelingen afscheidde en met een vrij talrijk korps, waarvan ongeveer 250 man met geweren waren gewapend, in onzen dienst trad; deze troep werd geregeld bezoldigd en bewees goede diensten. In October 1828 volgde pangeran Patmo Atmodjo met zijne troepen dit voorbeeld, terwijl in het laatst van den oorlog, in October 1829, de geduchte krijgsbevelhebber van Dipa Negara in persoon, pangeran Prawiro Dirdjo, meer bekend onder den naam van Sentot, zijn meester verried en aan onze zijde de aanvoerder werd van een legioen, dat wel is waar in den Java-oorlog geen diensten meer bewees, maar in later jaren nog eene belangrijke rol heeft gespeeld.

Hoe gebruikte men nu al die verschillende hulptroepen tegenover den vijand?

Om dit duidelijk te maken, moeten wij met een enkel woord in herinnering brengen, hoe het gesteld was met Dipa Negara's strijdkrachten en oorlogstactiek. Zijne strijdkrachten bestonden uit eene kern van min of meer geregelde en goed gewapende korpsen, waarom heen zich de *levée en masse*, de desa-bevolking, schaarde. Deze korpsen, wier sterkte afwisselde van \pm 100 tot \pm 600 man en die den naam droegen van toerkio's, boekio's en derg., ontvingen geregeld betaling en voeding; zij waren in verschillende uniformen gekleed en elke afdeeling was voorzien van vaandels, terwijl de hoofden aan hunne pajongs te herkennen waren. Behalve infanterie behoorde daaronder later ook ruitery, die echter in het geheel niet meer dan een paar honderd paarden telde. De bewapening bestond grootendeels uit geweren, die gaandeweg in grooter aantal op onze troepen veroverd werden; op dezelfde wijze kwam de vijand ook in het bezit van geschut. In het begin van den oorlog vochten deze troepen in verspreide orde, doch weldra, toen zij meer geoefend waren, traden zij ook in gesloten opstellingen op. Om deze kern van hetzij dan gesloten of verspreide troepen, schaarde zich op het gevechtsterrein en in den regel

eerst bij het begin van den strijd, in dichte drommen de bevolking der naburige desa's, doorgaans alleen met lange lanssen en steenslingers gewapend. Het gevechtsfront des vijands, die zijne strijders op deze wijze bij duizenden telde, werd hierdoor zeer uitgebreid, zoodat onze daartegenover staande troepen steeds gevaar liepen overvleugeld te worden. Om dat gevaar af te weren, was onzerzijds de gebruikelijke tactiek het ontwikkelen der troepen in een breed front, waarvan de geregelde troepen met de artillerie het centrum en de hulptroupen de vleugels uitmaakten. Door kanonvuur trachtte men dan den vijand op grooten afstand te teisteren, door aanvallen links en rechts de overvlouging te verhinderen, om daarna met het centrum te avanceeren en na een langer of korter vuurgevecht tot den bajonet-aanval over te gaan. Gelukte de aanval, dan stooft tegelijkertijd de massa desavolk, waarmede de omtrek kort te voren overdekt was, uiteen en was spoedig in kampongs of terreinplooiën verdwenen. Was de kans ons echter ongunstig of mislukte de aanval op 's vijands centrum, dan werd de lange, krachteloze linie ons noodlottig; en wanneer geen krachtige kern van geregelde troepen aanwezig was, leden wij eene gevoelige nederlaag, die soms zelfs in een dérouté overging.

Een paar voorbeelden zullen het voorgaande toelichten.

Den 7^{en} September 1825, nadat de straks vermelde 1500 Madoereezen te Semarang waren ontscheept en vandaar opgerukt, ontmoette majoor de Bast op de grens van Kedoe in de valei tusschen de Soembing en de Sindoro met eene hoofdzakelijk uit die hulptroupen bestaande colonne, de geregelde benden des vijands. Deze hadden stelling genomen op eene naar onze zijde zacht affloopende hoogte waarvoor drie diepe ravijnen gelegen waren. De Bast stelde zijne Madoereezen (piekeniers) in vier 250 man sterke afdeelingen in linie op, met in het midden zijn eenig kanon (een 1-ponder) en daarachter een peloton geregelde infanterie; in de tusschenruimte der liniën en tot dekking der flanken infanterie-tirailleurs; de cavalerie (31 djagangsecars) en een peloton infanterie achter het midden der gevechtslinie. In deze orde werd opgerukt, totdat men op de ravijnen stuitte; onder het vuur van het veldstuk en de tirailleurs daalde

de geregelde infanterie in het eerste ravijn af, stelde zich aan de overzijde op en bestookte den vijand met geweervuur, waarop de Bast met zijne geheele linie onder het slaan van den stormmarsch met gevelde piek door de ravijnen en tegen de hoogten oprukte. Nauwelijks had hij den vijand bereikt, of deze sloeg in verwarring en met groot verlies op de vlucht.

Niet altijd was het geluk op deze wijze aan onze zijde.

Den 2^{en} September 1825 ontving kapitein Buschkens te Demak bevel om naar Mintering te marcheeren en den vijand waar hij hem aantrof, aan te vallen en uiteen te drijven. Hij begaf zich, ten einde vroegtijdig aan te komen, reeds denzelfden nacht te 12 uur op marsch met eene macht bestaande uit :

1 compagnie Madoercesche infanterie, 50 matrozen, 100 Madoercesche piekeniers, 18 vrijwillige cavaleristen van Samarang, 40 djajangs secars, 2 eenponders.

Hij bereikte in de vroege het 14 paal verwijderde Mintering, dat hij verbrand vond : den vijand trof hij eerst 4 paal verder aan, in vrij geregelde formatie in twee of drie liniën geschaard, op een uit droge rijstvelden bestaand, over 't algemeen effen terrein. Hij stelde zich tegenover hem op, de infanterie in het centrum met de beide eenponders in het midden, de Samarangsche cavalerie op den linker-, de djajang secars op den rechtervleugel. De vijand begon de beweging door zijne beide vleugels vooruit te brengen, blijkbaar met het voornemen Buschkens te omsingelen. Zoodra zijn rechtervleugel onder het bereik der eenponders kwam, openden deze het vuur en toen dit 's vijands opmarsch niet vertraagde, deed de Samarangsche cavalerie eene charge, die echter door een goed onderhouden geweervuur zoo duchtig werd afgeslagen, dat slechts 6 ruiters den hoofdtroep weder bereikten; de overigen sneuvelden of werden afgemaakt. 's Vijands aanval aan die zijde kwam eerst tot staan door het krachtig tweegeledeervuur der infanterie, dat hem tot omkeeren noopte. Op onzen rechtervleugel hadden intusschen de djajang secars eene charge uitgevoerd, die beter succes had, zoodat de vijand ook aan die zijde teruggedreven werd. Daar men echter ontwaarde, dat hij uit zijn tweede of derde linie nieuwe colonnes afzond, blijkbaar met het voorne-

men tot eene wijdere omtrekking, achtte Buschkens, die zich op ongeveer 18 paal afstand van Demak bevond, het raadzaam den terugtocht aan te nemen. Deze had aanvankelijk in goede orde plaats, maar toen de vijand gaandeweg sterker opdrong, raakte het verband onder de weinig gedisciplineerde troepen verloren. De koelies liepen al aanstonds weg en de vermoeide matrozen konden met de stukken de colonne niet volgen, zoodat deze al spoedig moesten worden achtergelaten; de reserveinfanterie-munitie werd weggeworpen en weldra onttaarde de terugtocht in eene volslagen vlucht. De Inlandsche infanteristen wierpen hunne wapens weg en begonnen met witte kleedingsstukken den vijand toe te wuiven, de Madoereezen trachtten op de paarden der djajang secars te springen, zoodat Buschkens, die tot het laatste toe te vergeefs getracht had den troep tegen te houden, ten slotte geen anderen uitweg zag, dan toe te staan, dat ieder een goed heenkomen zocht. Van de colonne kwam weinig terecht; een twintigtal matrozen en een groot deel der Madoereezen wist zich naar Boejarang te redden, maar de overigen, waaronder 50 Europeanen, waren in het gevecht gesneuveld of werden gedurende de vlucht afgemaakt, terwijl behalve de twee kanonnen, 150 geweren in 's vijands handen vielen.

Als een derde voorbeeld van het gebruik van hulptroupen in het open veld, in verband met onze geregelde troepen, vermeld ik het gevecht bij Delangoe op 28 Augustus 1826.

Op dien datum bevond zich aldaar de majoor Sollewijn met eene macht sterk :

100 man Europeesche infanterie, 250 man Inlandsche infanterie, 2 tweeponders, benevens 3 korpsen hulptroupen met 6 veldstukjes.

Des namiddags tegen 1 uur werd hij daar door talrijke benden, die uit het westen kwamen opzetten, aangevallen. Hij stelde zijne troepen op, zooals in de schets is aangegeven; men ziet daaruit, dat de hulptroupen wel in verband met de geregelde macht, maar niet in hunne onmiddellijke nabijheid waren geplaatst, hetgeen het groote voordeel opleverde, dat eene altijd zeer mogelijke verwarring onder die troepen tot het korps zelf

beperkt bleef. Reeds bij den aanvang van het gevecht werd Sollewijn gevaarlijk gewond en moest het bevel overgeven aan kapitein van Geen, die den tegenover hem staanden vijand door kanon- en geweervuur spoedig tot wijken bracht. De Solsche barisans echter, door overmacht aangevallen, gemaakten in verwarring en begonnen te vluchten; wel zond Van Geen hun luitenant Poland met versterking te hulp, maar Poland vond niets meer van de barisans, daarentegen wel den vijand, die reeds in Delangoe doordrong en tegen wien hij zich met moeite althans in zoover staande hield, dat hij meester bleef van den weg naar Soerakarta. Onderwijl waren ook de keizerstroepen teruggeslagen, zoodat onze hoofdmacht tegen 4 uur namiddag zich van drie zijden zag ingesloten; alleen in het zuiden hielden de barisans van den toemenggoeng van Delangoe nog stand. Van Geen, wiens munitie begon op te raken, besloot toen tot den aftocht naar Soerakarta. In goede orde werd Delangoe verlaten en langs den grooten weg afgemarcheerd. Gelukkig was bij dezen terugtocht de troep van veel beter gehalte dan de vrij ongeordende macht van Buschkens in het straks vermelde geval, want de vijand had inmiddels zijne omtrekking reeds volbracht en stond op den weg. Nu sloeg van Geen er zich, hoewel niet zonder moeite, doorheen en wist, hoewel voortdurend vervolgd, door een bedaard vuur den vijand van zich af te houden. Toch was het gelukkig dat de colonne van generaal van Geen, die in het naburige Kalitan lag en van den toestand bericht had ontvangen, hem te hulp trok, want de munitie was bijna geheel verschoten en kapitein van Geen zelf gewond. Eerst tegen den avond had de vereeniging der beide colonnes plaats en staakte de vijand zijne vervolging.

Niet altijd werden de hulptroepen in vereeniging met de troepen van het leger gebezigd; enkele malen traden zij te velde ook zelfstandig op. Hunne eigenaardigheden kwamen in zoodanig geval natuurlijk in sterker mate aan het licht. Hadden zij succes, dan was dat succes ook groot, omdat zij zich niet bepaalden tot het verslaan van den vijand, maar hem ook overal konden vervolgen en de overwinning voltooiën, op eene wijze,

als dit door geregelde troepen nimmer kon geschieden. Maar omgekeerd had eene nederlaag ook veel grooter gevolgen en ging met geheele desorganisatie gepaard.

Een voorbeeld hiervan levert ons het legioen van Mangkoe Negara dat, als een geheel beschouwd, onder de hulptroepen wel de meeste militaire waarde bezat. In het laatst van den regenmoeson 1826/27, toen de Europeesche troepen wegens den toestand van het terrein nog niet konden ageeren, begon dit legioen, dat te Klaten was saamgetrokken ter sterkte van 500 man infanterie, 100 ruiters, 60 pioniers en 6 lichte veldstukken, onder persoonlijke aanvoering van den grijzen pangéran een veldtocht tegen de talrijke benden, welke tusschen die plaats en het Zuidergebergte rondzwierven en de gemeenschap tusschen Soerakarta en Djokjokarta zeer belemmerden. Een aantal hardnekkige gevechten werd door het legioen geleverd; vooral muntte hieronder uit het nemen der versterkte desa Gesian in April 1827 door 's prinsens zoon, majoor Soeria di Ningrat.

De geheele streek tot aan het Zuidergebergte werd onderworpen en van vijanden gezuiverd. Mangkoe Negara bracht daarop het legioen door aanvulling met verschillende troepen op eene totale sterkte van 3000 man en nam met die geheele macht een werkzaam aandeel aan de insluiting en bestorming van den kraton van Pleret, die na eene hardnekkige verdediging in onze handen viel (9 Juni 1827). Daarna werd hem opgedragen de naar Madioen voerende bergpassen te bezetten, ten einde een uitwijken van den in het nauw gebrachten Dipa Negara derwaarts te beletten. Hij bezette het terrein tusschen den mond der Progo en Djokjokarta en was in Juni en Juli op dit operatieveld zeer voorspoedig; tal van hoofden onderwierpen zich aan hem of werden gevangen genomen.

Maar nauwelijks had in het laatst van Juli Dipa Negara, dien men reeds ingesloten waande, op meesterlijke wijze de oorlogskans te zijnen voordeele weten te doen keeren, of dit succes van Mangkoe Negara verkeerde in een volslagen nederlaag. Reeds den 31^{en} Juli had hij kleine gevechten moeten leveren om den vijand het overtrekken der Progo te beletten

en men voorzag een meer algemeen aanval op zijne troepen. Generaal de Kock, die wel inzag, dat het legioen daarbij den steun van Nederlandsche troepen niet zou kunnen ontberen, zond eene sterke colonne tot ondersteuning. Den 2^{en} Augustus bereikte die colonne Radjakoesoema en zoude zich den volgenden dag met Mangkoe Negara vereenigen. Het was echter reeds te laat. Nog denzelfden dag werden de troepen van het legioen aangevallen en overal teruggedreven. Bij hun aftocht liep ook de bevolking te wapen en zelfs de koelies der colonnes wierpen hunne lasten weg, trokken hunne krissen en werden van dienaren aanvallers. In verwarde vlucht kwam het overschot der verschillende bezettingen en detachementen te Radjakoesoema aan; 4 officieren en 325 minderen waren gesneuveld; hunne wapens, drie stukken geschut en eene belangrijke hoeveelheid munitie vielen in 's vijands handen.

Het geheele door Mangkoe Negara behaalde voordeel ging hiermede in één slag weder verloren, waardoor in dezen oorlog opnieuw het bewijs werd geleverd, dat zelfs de beste geheel Javaansche troepenmacht in ernstige omstandigheden eene krachtige kern van Europeesche troepen niet kan ontberen.

In het tweede gedeelte van den Java-oorlog bracht generaal de Kock het bekende bentengstelsel in toepassing, waarbij de veldtroepen, in mobiele colonnes ingedeeld, langzamerhand oprukten en de opstandelingen steeds nauwer insloten, terwijl tevens het weder uitbreken van den opstand achter den rug der colonnes werd voorkomen, door de veroverde landstreken te bedekken met een groot aantal kleine, in onderling verband staande versterkingen. Zoowel bij de mobiele colonnes als bij de bezettingen der bentengs werden de hulptroupen in grooten getale ingedeeld. Bij de colonnes, wier aantal ten laatste tot 11 werd uitgebreid, dienden de hulptroupen voor den veld- en voorpostendienst, de djajang secars voor de vervolging. Van de bentengs werden zelfs vele, in de tweede of derde linie gelegen, zelfstandig door hulptroupen bezet, eene taak waarvoor zij zonder bezwaar te gebruiken waren omdat hunne rol daar meer van preventieven aard en direct contact met den vijand niet te vreezen was.

Daar in de laatste oorlogsjaren de aanvulling uit Nederland zeer verminderde, en de Europeanen, vooral die der expeditionnaire afdeeling, door ziekte wegsmolten, is het niet te verwonderen dat in dat tijdvak de sterkte der hulptroepen belangrijk toenam. Bedroeg hun aantal tegenover eene sterkte aan geregelde troepen van \pm 10,000 man, (waaronder ruim 6000 Europeanen) in 1828 ruim 6500 man, in November 1829 was dit laatste cijfer volgens de opgave van den opperbevelhebber tot 17,500 man gestegen en overtrof alzoo toen het staande leger belangrijk in sterkte.

De uitgaven voor het op de been houden van zooveel hulptroepen, die allen uit 's lands kas bezoldigd werden, waren groot. De betaling, die zij genoten, was verschillend, maar kan over het algemeen zeer voldoende genoemd worden; als voorbeeld haal ik hier aan de maandelijksche bezoldiging van het korps barisan van pangéran Mangkoe di Ningrat.

pangéran Mangkoe di Ningrat	f 500
majoor Wirio di Ningrat	» 70
toemenggoeng Djaja di Ningrat	» 50
zeven toemenggoengs ieder f 40	» 280
vier » » » 30	» 120
negen kapiteins » » 25	» 225

De manschappen, wier aantal afwisselend, doch vermoedelijk steeds minstens 3 à 400 was, ontvingen per hoofd f'5 's maands, benevens een kati rijst en 1/10 kati zout per dag. De totale uitgaven moesten naar dien maatstaf een aanzienlijk bedrag belooopen en het is dan ook wel verklaarbaar, dat de zittige commissaris-generaal du Bus de Gisignies den opperbevelhebber menige opmerking maakte over deze zooveel geld verslindende hulptroepen, vooral toen tegen het laatst van den oorlog de vijand steeds zwakker werd en er nog maar altijd meer werden aangeworven. Maar generaal de Kock wilde van geen vermindering weten en heeft tot het laatste toe zijn zin doorgezet. Eerst toen Dipa Negara was onderworpen, werden de hulptroepen van de buitenbezittingen naar hun land teruggezonden en de barisans voor een groot deel afgedaukt.

De diensten, door de barisans bewezen, hadden evenwel zulk

eene goede herinnering achtergelaten, dat de regeering besloot daaruit eene reeds in vreedetijd op de been te houden legerreserve samen te stellen. De gouverneur-generaal van den Bosch sloot tot dat doel eene overeenkomst met de vorsten van Madoera, waarbij deze zich verbonden, dat twee hunner ieder 1 bataljon infanterie van 6 compagnieën, 1 compagnie lanciers en 1 compagnie artillerie en de derde de helft dier macht voortdurend onder de wapens zouden houden, terwijl ook op Java in alle regentschappen permanente barisans werden opgericht; de gezamenlijke sterkte dezer hulptroepen was 5 à 6000 man. De barisans van Madoera en die van de oostelijke residentieën van Java, die eveneens grootendeels door Madoereezen bewoond werden, waren bestemd om in geval van behoefte ingelijfd te worden bij de veldtroepen, de overigen bij de garnizoenscompagnieën van het leger; zij moesten in dat geval bij hun korps terstond door nieuw aangeworvenen worden vervangen.

Uit de aldus in 1831 geformeerde hulpkorpsen zijn de tegenwoordige barisans van Madoera en de pradjoeritkorpsen van Java ontstaan.

Zijn in den Java-oorlog de Inlandsche hulptroepen in grooten getale en met vrucht gebruikt, niet minder was dit het geval in den langdurigen krijg, dien wij terzelfder tijd en later hadden te voeren ter Sumatra's Westkust. Dezelfde oorzaak, nl. groot gebrek aan geregelde troepen, leidde hier tot dezelfde gevolgen; zelfs werkte die oorzaak hier nog sterker dan op Java, daar het aantal Europeanen, vooral in de eerste oorlogsjaren, hier nog veel geringer was en het Inlandsch element onder onze soldaten destijds weinig deugdelyk werd geacht. Het aantal hulptroepen werd in verband daarmee nog belangrijk grooter dan in den Java-oorlog en het was volstrekt geen zeldzaamheid colounes te zien optreden, bestaande uit bijv. 200 soldaten en 10,000 man Malcische hulptroepen.

Deze hulptroepen waren niet zoo geregeld ingedeeld als de Madoereesche en Javaansche korpsen op Java en ontvingen ook niet als deze betaling en voeding, doch verschaften zich die meestal zelf in den vorm van buit; eerst in de latere oorlogs-

jaren is men begonnen hen te bezoldigen. Hunne bewapening bestond voor een deel uit geweren 1), voor de rest uit een of ander blank wapen.

Ook de wijze van aanwending der Sumatranen was eene andere en hield verband met hunne manier van oorlogvoeren onderling. Streed onze Javaansche tegenstander bij voorkeur in het open veld en zocht hij als hij daar te veel in de minderheid kwam, zijne kracht in verrassingen en overvallingen van onze marcheerende colonnes, de Maleier betoonde, zonder daarom de overvallingen en hinderlagen te versmaden, meer voorliefde voor de verdediging van terreinvoorwerpen, waarbij hij eene aangeboren bekwaamheid in de versterkingskunst aan den dag legde en vaak uitgebreide verschanste liniën inrichtte en bezette. Onze tactiek regelde zich daarnaar en bestond, waar wij offensief optraden, uit beschieting der verschansingen door artillerie, gevolgd door den aanval der infanterie, en uit bekruijing, verrassing of omtrekking door onze boudgenooten. Moesten wij defensief te werk gaan, dan bezetten die bondgenooten soortgelijke verschanste liniën als de Padri's, terwijl zij in beide gevallen van groot nut waren voor den verkennings- en veiligheidsdienst en bij de vervolging.

Behalve Maleiers telden wij ook talrijke Battah's onder onze hulptroepen; deze streden op ongeveer gelijke wijze als de eersten. Nadat de oorlog op Java geëindigd was, kwamen ook van daar enkele hulpkorpsen naar Sumatra's Westkust, zoo b. v. in 1832 het legioen van Sentot en later ook eenige Madoereesche hulptroepen; de Maleiers bleven echter steeds verreweg de meerderheid uitmaken.

Over de Maleische en Battasche hulptroepen in den Padri-oorlog zegt Hooyer in deel I zijner Krijgsgeschiedenis:

»Een belangrijke factor in dezen oorlog waren de hulptroepen, die volgens de adat als een bewijs van trouw en dus

1) De geweren, zooals die bij de Maleiers algemeen in gebruik waren, werden vervaardigd in de binnenlanden van Sumatra; de ontsteking geschiedde met eene lont. Zij schoten over het algemeen goed met dit geweer, dat meestal opgelegd werd gebezigd. Bij het toenmalige vuursteengeweer onzer geregelde troepen stond het vermoedelijk niet veel achter.

»soms slechts als een soort van gijzelaars door de goedgezinde
»of onderworpen landschappen gegeven werden en dikwijls uit
»zettelijke duizenden menschen bestonden.»

»In geen onzer Indische oorlogen werd op zoo groote schaal
»van zulke hulptroepen gebruik gemaakt. Hoewel in tegenspoed
»spoedig terneer geslagen en dan verdwijnende als sneeuw voor
»de zon pleegden zij, op ééne uitzondering na, nimmer verraad
»tegen de colonne, waarbij zij waren ingedeeld, terwijl zij in
»gunstiger omstandigheden van groot voordeel waren. Zij dienden
»als eene enveloppe om de dikwijls uiterst kleine kern van ge-
»regelde troepen, verkenden het terrein vóór- en zijwaarts en
»dekten hun flanken en rug, zoodat aanvallen van die zijde of
»overvallen, zooals menigmaal door den vijand met succes wer-
»den ondernomen op afdeelingen, die niet door hulptroepen om-
»ringd of door dezen verlaten waren, werden voorkomen. Ook
»leverde hun bijstand het groote voordeel op, dat ééne over-
»winning door de kleine geregelde militaire macht behaald, de
»onderwerping ten gevolge had van uitgestrekte landschappen,
»daar die hulptroepen zich dan over het gansche terrein ver-
»spreidden en de vrees voor hun gewelddadigheden de bevolking
»het hoofd in den schoot deed leggen. De Bataks onder hun
»hoofd Radja Gedongbang, regent van Mandaheling, maakten
»het mogelijk den ongelijken strijd in de noordelijke districten
»jaren lang vol te houden en hun trouw liet, ook in benarde
»omstandigheden, nimmer te wenschen over.»

»Het gebruik dier hulpbenden had daarentegen het groote
»nadeel, dat de beoorlogde kampongs werden uitgeplunderd en
»verbrand, en haat en armoede onder de onderworpen bewoners
»bleven heerschen; dat veel onrecht aan onze soldaten werd
»geweten, zonder dat zij er schuldig aan waren en de door ons
»benoemde inlandsche hoofden soms gelegenheid kregen, door
»het aanwakkeren of wel door het voorwenden van onlusten,
»zich wederrechtelijk te verrijken of wraak uit te oefenen.»

Door een enkel voorbeeld zullen wij het gebruik dezer Ma-
leische hulptroepen toelichten.

In het laatst van Februari 1832 bevond zich luitenant-
kolonel Raaff met 200 man geregelde troepen en 2 stukken

geschut te Goerong in Tanah Datar. Hij kreeg daar bericht, dat eene aanzienlijke macht van naar schatting 20 à 25,000 Padri's in het O. en Z.O. was verzameld en zich tot den aanval op hem gereed maakte. Hoewel zich een 8 à 10,000 man Maleische hulptroepen bij Raaff hadden aangesloten, meende hij daarop niet voldoende te kunnen staat maken om offensief op te treden en bezette daarom op 1 Maart eene ruim 1 uur gaans lange linie in de richting van Rambatang; te Goerong, dat in het centrum der linie lag, werd eene veldschans opgeworpen. Denzelfden dag deden de inmiddels voorwaarts gerukte Padri's een aanval op den rechtervleugel dier linie, doch werden door kapitein Goffinet, die daar het bevel voerde, met verlies afgeslagen. Den 2^{en} Maart werd een soortgelijke aanval op onzen linkervleugel eveneens afgeslagen, vooral door het verrassend optreden van een zesponder en een met geweren gewapend detachement Maleiers, die te voren bedekt waren opgesteld.

Toen Raaff nu nog eene versterking van Maleiers kreeg, zoodat hun aantal tot 13,500 man was geklommen, waarvan 2155 met geweren, besloot hij den volgenden dag tot het offensief over te gaan. Hij verdeelde zijne macht in drie colonnes, de eerste sterk 100 soldaten en 6000 Maleiers onder kapitein Goffinet, de tweede sterk 40 soldaten en 4000 Maleiers onder den luitenant der artillerie Kluppell, de derde sterk 70 soldaten en 3400 Maleiers onder kapitein Laemlin, terwijl de veldschans te Goerong bezet werd door 46 soldaten en 100 Maleiers.

De colonne Kluppell werd aangewezen om des vijands linkervleugel te omtrekken en begaf zich daartoe reeds in den avond van 3 Maart op marsch, met last om den aanval te beginnen wanneer zij den volgenden morgen op onzen rechtervleugel het artillerievuur hoorde openen. Tot afleiding van 's vijands aandacht werd hij door laatstgenoemden vleugel reeds van 's morgens zeer vroeg bezig gehouden en daarna ten 7 uur v.m. het geschutvuur geopend op eene door hem tegenover dien vleugel opgeworpen versterking. Onmiddellijk daarop maakte onze geheele linie eene voorwaartsche beweging en drong tevens de colonne Kluppell zo krachtig op, dat de Padri's hunne stel-

ling niet lang konden verdedigen, maar op Pagarroejong terugtrokken. Zij werden echter door de Maleische hulptroepen krachtig vervolgd, zoodat zij ook Pagarroejong in onze handen moesten laten, waar toen eene versterking (het latere fort van der Capelle) werd opgericht. Verdere vervolging werd op last van Raaff gestaakt, om de plunderzucht die de Maleiers daarbij aan den dag legden, tegen te gaan. Ons verlies bedroeg 1 doode en 33 gewonden, dat der Padri's \pm 350 dooden en gewonden.

Bovenstaand voorbeeld zoude met tal van andere te vermeerderen zijn; er is in dien langdurigen krijg bijna geen gevecht geleverd, waarbij de hulptroepen geene rol speelden. Ik moet mij evenwel beperken en in deze verwijzen naar het bekende werk van Lange, dat vele dergelijke voorbeelden bevat.

De grootste sterkte aan hulptroepen trof men aan in de eerste jaren van den oorlog, toen het uitzicht op buit het grootst was. Naarmate de oorlog langer duurde en de bevolking verarmde, konden de hulptroepen langs dien weg minder goed in hun onderhoud voorzien en nam hun aantal af. Bezoldiging uit 's lands kas, dat zeker de beste oplossing zoude geweest zijn, werd zoo lang mogelijk vermeden en eerst de bepaling gemaakt dat de Maleische hulptroepen moesten worden gevoed door het achtergebleven deel der bevolking van de streken, waaruit zij afkomstig waren. Dit was natuurlijk een drukkende last voor die bevolking en gaf aanleiding tot ontevredenheid, zoodat in 1830 de regent van Batipoe mededeelde, dat alleen uit zijn gewest circa 800 man nu reeds 7 maanden lang voor Bondjol hadden gelegen en aldaar, zoo door den vijand als door ziekte zulke zware verliezen hadden geleden, dat hij ernstige onlusten voorzag, indien dit zoo nog lang moest voortduren. Van toen af aan werden de hulptroepen bezoldigd met f 8. 's maands per man en f 16.— voor een hoofd, terwijl hun aantal voor Bondjol tevens werd vastgesteld op 1750 man en 250 hoofden. Toen de positie der Maleische hulptroepen op deze wijze belangrijk was verbeterd, werd het spoedig noodig, de Battah's die tot dien tijd slechts rations rijst en zout hadden genoten, eveneens lotsverbetering te schenken en werd hun kort daarop

in plaats van die rations f 6.— 's maands per man en f 10.— à f 20.— per hoofd toegelegd.

Ware deze maatregel, die eerst in de laatste oorlogsjaren en door nood gedwongen tot stand kwam, vroeger genomen, dan zoude ongetwijfeld de waarde der hulptroepen daardoor gaandeweg zeer zijn verhoogd en zou men met veel minder troepen meer hebben kunnen uitrichten.

Eene figuur, die zoowel in den Java-oorlog als in den strijd tegen de Padri's herhaaldelijk op den voorgrond treedt, eerst als een onzer meest geduchte tegenstanders, later als een bekwaam aanvoerder van hulptroepen, is die van Sentot, die daarom in deze voordracht eene nadere beschouwing verdient.

Sentot was de zoon van den gewezen hoofdregent van Madioen en schoonzoon van den sultan van Djokjokarta, raden Ranga, die onder Daendels' bestuur in 1810 bij eene poging om zich onafhankelijk te maken, om het leven werd gebracht. Bij het uitbreken van den Java-oorlog was hij een achttienjarig jongeling. Weitzel beschrijft hem in zijn werk over dien oorlog als volgt:

»Hij was klein maar sterk van gestalte, levendig van aard »en bezat eene bij den Javaan zeldzame spraakzaamheid en open- »hartigheid. Door de natuur met een helder brein, een onbe- »zweken en schitterenden moed en eene aangeboren geschiktheid- »tot het voeren van den oorlog in zijn land en met zijne land- »genooten begaafd, had hij weldra de opmerkzaamheid van Dipa »Negara tot zich getrokken en was hij door dezen, in weerwil »dat velen meer dan hij op eene hooge geboorte konden roemen, »in macht en aanzien verre boven anderen gesteld. Niemand »nam meer en beter dan hij de gestrengte voorschriften der »Mohammedaansche godsdienst in acht en niemand wist beter »dan hij de tijdroovende en in den oorlog zoo vaak belemmerende »gebruiken, welke daarnit voortvloeiden, overeen te brengen met »de belangen, waarvoor hij het zwaard getrokken had. De troe- »pen door hem aangevoerd, waren steeds goed uitgerust, goed »gewapend en goed geoefend; zoo min mogelijk stelde hij ze »bloot aan het vuur der Nederlanders, maar liet deze door het

»meer ongeregelde gros van Dipa Negara's strijdkrachten bezig-
 »houden en afmatten om ze vervolgens met de keur zijner benden
 »plotseling te overstelpen.»

Toen in Augustus 1826 generaal de Kock Dipa Negara zoodanig in het nauw had gebracht, dat algemeen het einde van den oorlog nabij geacht werd, was het Sentot die door een onwacht succes den opstand wist te doen herleven, zoodat weer jaren strijds noodig waren, voordat hij eindelijk voor goed als gedempt kon worden beschouwd. Na tallooze gevechten, waarin Sentots beleid vaak schitterend uitkwam, keerde echter ten slotte de oorlogskans den opstandelingen voor goed den rug toe en werd Dipa Negara gaandeweg door velen zijner aanhangers verlaten. Ook Sentot, die het wanhopige van verder verzet inzag, besloot ten laatste zijn meester de trouw op te zeggen. Na eenige schriftelijk onderhandelingen werd eene samenkomst bepaald in de nabijheid van onze versterking te Imogiri en nam kolonel Cochius aldaar op 17 October 1829 met veel plechtigheid de onderwerping aan van »Ali Bassa Ngabdoel Moestapha »Prawiro Dirdjo, hoofd der Mohamedaansche legers in dezen »oorlog» zooals zijn officieele titel luidde.

Eenige dagen later ontving generaal de Kock persoonlijk zijne hulde te Djokjokarta. De generaal stond hem toe: een »voorschot» van 10,000 Spaansche matten, de vergunning tot het oprichten van een barisan, waarmede hij onder 's generaals bevelen tegen Dipa Negara zoude strijden en het behoud van zijn titel van Ali Bassa.

De Ali Bassa vestigde zich voorloopig te Imogiri. Zijn gevolg groeide daar van dag tot dag aan en van heinde en ver kwamen zij, die vroeger onder zijne bevelen gestaan hadden, zich bij hem voegen, zoodat hij spoedig een 1000 tal gewapenden om zich heen had. Vijf honderd man hiervan, waarvan 200 met geweren, werden ingedeeld bij zijn barisan. De soldaten van dien barisan mochten bij hunne uniform, die bestond uit een rood baadje en witte pantalon, den tulhand blijven dragen; zij ontvingen de gewone bezoldiging en voeding van de hulptroepen. Sentot zelf kreeg een maandelijksch traktement van f 400.—

In den Java-oorlog heeft Sentots barisan geene diensten behoeven te bewijzen. Toen echter na dien oorlog de hulptroepen langzamerhand werden afgedaakt, maakte men voor zijn troep, dien men van grooter militaire waarde achtte, eene uitzondering en hield dien niet alleen in dienst maar versterkte hem tot 700 man infanterie voor de helft met geweren bewapend, en 100 man cavalerie.

Het korps bleef niet lang onbenut.

Toen in het begin van 1832 in Krawang een opstand uitbrak onder de daar aan het bebouwen van gronden te werk gestelde Chineezen en bannelingen, werd de majoor Michiels, destijds adjudant van den gouverneur-generaal, derwaarts gezonden met een gedeelte van het legioen van Sentot, versterkt door eene compagnie infanterie, met welke macht hij in een paar gevechten de opstandelingen versloeg en door eene krachtige vervolging geheele verstrooide.

Maar weldra begon zich de keerzijde der medaille te vertoon en schijnt langzamerhand Sentots trouw in verdenking te zijn gekomen. Of die verdenking op eenige daad of uiting zijnerzijds was gegrond, blijkt niet; een feit is het, dat naast groote waardeering van zijne persoonlijkheid een wantrouwen in zijne bedoelingen ontstond, dat den toenmaligen gouverneur-generaal van den Bosch aanleiding gaf, naar eene gelegenheid om te zien, om hem met zijn korps van Java te verwijderen.

Die gelegenheid bood zich spoedig aan, toen van den resident van Sumatra's Westkust, luitenant-kolonel Elout, dringende verzoeken kwamen om troepenversterking; het legioen van Sentot werd aangewezen om van die versterking deel uit te maken. De gouverneur-generaal schrijft daaromtrent aan Elout dd. 24 Mei 1832:

»Thans blijft mij over, eene zaak te behandelen, die mij voor »de bevestiging van ons gezag van het hoogste gewicht toeschijnt en waarmede zeer gewichtige staatkundige doeleinden »kunnen worden bereikt, nl. de vestiging van den barisan »van Sentot op Sumatra. Deze barisan is 1800 zielen sterk, »waaronder 800 zeer goed geoefende manschappen gevonden

»worden, 1) die bij vele gelegenheden bewijzen van moed gegeven hebben en ik houd mij verzekerd, dat geen troepen beter geschikt zijn om eenen inlandschen oorlog te voeren. Kan men deze op Sumatra's Westkust vestigen, dan zou men altijd een hulpkorps onder de hand hebben, waarvan de meeste partij te trekken is. Om den Ali Bassa dit smakelijk te maken, zou men hem een district, bevolkt met 5 à 6000 zielen, in de XIII kota's of elders waar zulks het best geoordeeld wordt, moeten afstaan . . .

»Hier op Java verwekt zijne barisan altijd eenigen argwaan en thooftede van zijne betrekkingen. Ik ken u genoeg vaderlandsliefde toe om op Uwe welwillende medewerking in deze volkomen te kunnen rekenen; het doen gelukken van dit plan, zoodat de Ali Bassa dit met volkomen tevredenheid aanneemt, zal geheel afhangen van het beleid, dat door U zal worden aangewend. Op Sumatra zal hij ons nooit gevaarlijk worden; de Javanen en Maleiers zijn veel te onderscheiden van karakter om, ingeval van verdeeldheid tusschen hen en ons, niet daarop te rekenen, dat de Maleiers onze partij zouden kiezen . . .

»Hij is zeer eerzuchtig, vecht gaarne en moet met vertrouwen en achting behandeld worden; een en ander zij U ten ernstigste aanbevolen. Zeg hem, dat U hoopt hem in de gelegenheid te stellen, om de Ridderorde te verdienen, hiernaar verlangt hij zeer. . . ."

Elout schijnt niet bijzonder op de komst van Sentot gesteld geweest te zijn, althans in een later schrijven komt de gouverneur-generaal op de zaak terug en wordt Elout nadrukkelijk gelast om, ook al is zulks tegen zijne inzichten, te trachten den Ali Bassa vrijwillig te doen toestemmen zich met zijne barisan op Sumatra te vestigen en hem daartoe tot den vorstenstand te verheffen en met den titel van Panembahan tot vasal van een Inlandsch rijkje te maken. »Ik weet wel," zoo besluit van den Bosch, »dat men theoretisch kan veronderstellen, dat daarin voor ons gevaar gelegen ligt, en dat hij eenmaal met

1) Het korps telde bij vertrek 700 man infanterie en 100 ruiters; de overige „zielen" waren de vrouwen en kinderen.

»de bevolking tegen ons kan samenspannen; in mijn gevoel is »dit louter hersenschimmig.»

Het korps van Sentot werd naar Padang overgevoerd en terstond tegen den vijand in het veld gebracht, waar het zich bij vele gelegenheden onderscheidde.

Den 29^{en} Juli nam een detachement van 150 man een werkzaam aandeel aan de verovering der versterkte stellingen van Boekit Kamang; het verloor daarbij 5 gesneuvelden en 35 gekwetsten. De colonne-commandant, luitenant-kolonel Vermeulen Krieger zwaaide Sentot, die persoonlijk zijne troepen had aangevoerd, grooten lof toe. Een ander detachement nam den 10^{en} September deel aan de operatiën tegen de linie van Andalas en gaf hier zelfs den doorslag aan het succes van dien dag.

Op nog menige bladzijde van Lange's werk wordt van Sentot en zijne troepen op loffelijke wijze gesproken; ik vermeld hier nog slechts de verovering der linie van Gadoei en Loek op 24 October onder aanvoering van den luit.-kolonel Elout zelf, bij welke gelegenheid wij groote verliezen leden en de Ali Bassa in persoon aan het hoofd zijner ruitery de linie doorbrak en den vijand door eene charge deed wijken.

Sentots militaire talenten en het uitmuntend gehalte van het door hem aangevoerde korps hulptroupen kwamen dus in dezen veldtocht wel helder in het licht en de zoo begeerde ridderorde zoude hem zeker niet ontgaan zijn, daar zoowel moed als beleid hem in hooge mate moesten worden toegekend, indien niet, jammer genoeg, de trouw, die derde eisch van het devies der orde, kort daarop in gebreke was gebleven.

De zaak was deze.

In Januari 1833 was de krijg, die door de operatiën in het laatst van het vorige jaar eene gunstige wending voor ons had genomen, opnieuw ontbrand door een uitgebreiden opstand in het pas onderworpen Bondjol en aangrenzende gewesten. De vrucht van veel strijds ging daardoor weder geheel verloren en van voren af aan moest het opgestane gebied onderworpen en bevrodigd worden. Een der maatregelen, waardoor men de bevolking der nog niet in verzet gekomen, doch blijkbaar slecht geziende streken cenigszins gunstiger hoopte te stemmen, was

het doen bezetten onzer meest vooruitgeschoven posten aldaar door het legioen van den Ali Bassa. De Europeanen toch dier bezettingen waren bij de fanatieke bevolking uiterst gehaat en herhaaldelijk kwam het tot botsingen, welke men zich vleide dat vermeden zouden worden, door hen te vervangen door de Javaansche hulptroepen, die niet alleen nitwendig door het dragen van den tulband zich als Mohamedanen deden kennen, maar ook hun godsdienstplichten vrij nauwgezet vervulden. Tal van posten in de Padangsche bovenlanden werden alzoo door het legioen bezet, eene taak, die voor dat korps zeker even eervol als gewichtig was en waarmede het tevens een groot blijk van vertrouwen werd gegeven.

Voor Sentot was die maatregel echter in zijne gevolgen noodlottig. Hij toch zag daarin een begin van uitvoering van het hem niet onbekend gebleven denkbeeld om hem met het bestuur van een gedeelte van het bezette grondgebied te belasten en waande, dat men de geheele Padangsche bovenlanden onder zijn beheer wilde stellen. Het zijn sterke beenen die de weelde kunnen dragen en Sentot bezat die sterkte niet; reeds de droom van macht bracht hem het hoofd op hol. De onderscheiding waarmede hij steeds door Elout was behandeld, de lof hem door militaire aanvoerders van erkenden naam toegezwaaid, de eerbied hem door vele toeankees bewezen, voor een deel vermoedelijk wegens zijne stipte opvolging der geloofsvoorschriften en thans het schitterend uitzicht van de grondvester te worden van een rijk, machtiger wellicht dan dat der in het oog van elken Javaan nog zoo hoog staande vorsten van Soerakarta en Djokjokarta, waren hem te veel. Hij werd aanmatigend, hoovaardig en nam eene houding aan, als ware hij reeds heerscher en de gelijke van Elout, dien hij in zijne briefwisseling als zijn gelijke (broeder) in stede van als zijn meerdere (vader) begon te betitelen.

Weldra volgde een daad van openlijke ongehoorzaamheid. Elont had hem met het oog op de zeer verdachte houding van den Jangdipertoean van Pagar roejong schriftelijk opgedragen, de feestten bij het einde der poeasa niet bij dat hoofd te vieren, maar elders. Des oudanks riep de Ali Bassa

alle hoofden van de Padangsche bovenlanden te Pagar roejong op, niet alleen om die feesten daar te vieren, maar tevens om den eed van getrouwheid aan hem als opperbevelhebber in de bovenlanden af te leggen en verscheen in groote staatsie met een aantal zijner officieren en een detachement van 80 man ter plaatse. Toen de luit.-kolonel Vermenten Krieger hem zijn bevreemding over dit optreden te kennen gaf, antwoordde hij dezen, dat indien hij in zijn voornemen werd gedwarsboomd, een algemeene opstand zou uitbreken, in welk geval niets ons meer zou kunnen redden en ook onze Boegineesche soldaten ons zouden verlaten om zich bij hem te voegen, daar hij nu reeds verzekerd was van hunne gehechtheid.

Dubbelzinnig kan men zulk eene handelwijze moeielijk meer noemen. Elout achtte het raadzaam de vergadering en de feesten te Pagar roejong te laten doorgaan, maar belastte den Ali Bassa terstond na afloop met eene zending naar Java, quasi om meerdere troepen voor zijn legioen te werven, iets waarvan reeds te voren sprake was geweest; tegelijkertijd lichtte hij den gouverneur-generaal uitvoerig omtrent het voorgevallene in. Na zijn vertrek kwamen nog verschillende zaken aan het licht, die het vermoeden wettigden dat de Ali Bassa van te voren bekend geweest was met het plan van den opstand van Januari 1833 en ook daarna met de opstandelingen in verstandhouding was gebleven. De gouverneur-generaal oordeelde zijn gedrag zóo verdacht, dat hij hem te Batavia in verzekerde bewaring deed stellen, totdat hij zich schriftelijk zou verantwoord hebben. De punten waaromtrent opheldering verlangd werd en de verantwoording van den Ali Bassa zijn hierachter in de bijlagen opgenomen. Na die verantwoording werd hij wel is waar weder in vrijheid gesteld, maar blijkbaar niet omdat men aan zijne onschuld geloofde. Men zat met den Ali Bassa bepaaldelijk eenigszins verlegen. De gouverneur-generaal had hem naar Sumatra's Westkust gezonden, omdat hij hem op Java niet vertrouwde en de resident zond hem van daar terug, omdat hij ter kust nog veel minder vertrouwbaar bleek. Blijkbaar achtte laatstgenoemde het evenwel eenigszins moeielijk den gouverneur-generaal voor te stellen hem nu weder op Java te plaatsen en

adviseerde daarom hem naar Holland op te zenden. Aan dit vrij origineele advies gaf van den Bosch evenwel geen gevolg. Op zijne kort daarop gevolgde reis naar Sumatra's Westkust nam hij den Ali Bassa mede en zette hem aan wal te Bengkoelen, waar hij tot zijn dood toe in ballingschap is verbleven.

Er is later door de Stuers in zijn werk over de vestiging en uitbreiding van ons gezag ter Westkust van Sumatra beweerd, dat de Ali Bassa ten onrechte is verdacht geworden. Zijne beweringen zijn evenwel weerlegd in het werk van Lange, 1) terwijl later, in Kielstra's studiën over dit onderwerp, door de publicering der betrekkelijke officieele stukken de onwaarschijnlijkheid dier beweringen nog meer in het licht is getreden.

*De manschappen van de barisan van den Ali Bassa schijnen zich zijne verwijdering niet aangetrokken te hebben, hetgeen geen verwondering kan baren wanneer men weet dat hij, zooals later bleek, gewoon was een groot deel hunner soldij ten eigen voordeele aan te wenden. Zij bewezen in den verderen loop van den oorlog voortdurend belangrijke diensten. In October 1833 werd hun korps ontbonden en gingen zij als Inlandsche soldaten in het leger over. Uit de infanterie werden twee Inlandsche compagnieën geformeerd: de ruitery was reeds vroeger naar Java teruggezonden en daar vermoedelijk bij de cavalerie ingedeeld. Van de officieren gingen een als majoor, drie als kapitein en de overigen als luitenant over bij het leger dat, zooals bekend is, vroeger ook Inlandsche officieren in zijne formatie telde.

Als eene bijzonderheid kan worden vermeld, dat na de indeeling van Sentots manschappen in het leger, tot veler verbazing bleek, dat zij niet grooter waren dan de andere Inlandsche soldaten. Hun uniform en vooral waarschijnlijk de tulband had

1) Zeer terecht, zegt Lange daarbij o. a., dat al bestond omtrent de verstandhouding van den Ali Bassa met de opstandelingen slechts verdinking, zijne verwijdering toch wenschelijk was, omdat de bevestiging of overtuiging daaraan anders wellicht op eene bloedige wijze zoude kunnen verkregen worden.

hen steeds veel grooter doen schijnen dan zijn nu bleken in werkelijkheid te zijn; wel een bewijs in hoe groote mate de uniform den man maakt, niet het minst den Inlander.

Voortgaande met de historische schets van het aandeel der Inlandsche hulptroepen in onze Indische krijgsgeschiedenis kom ik thans tot de Bonische expeditie van 1825.

Deze expeditie bestond uit 2200 man infanterie met de noodige cavalerie en artillerie en de volgende hulptroepen :

1 bataljon Madoereesche barisan, sterk 900 man, met geweren bewapend,

1 bataljon Madoereesche piekeniers, sterk 600 man,

1 eskadron Madoereesche lanciers sterk 80 man,

7900 man hulptroepen van Celebes, waarvan de helft met geweren bewapend en een zesde gedeelte bereden.

Deze expeditie is vooral merkwaardig om de wijze waarop met gebruikmaking der hulptroepen naar het hoofdobject, de hoofdplaats Boni, werd opgemarcheerd. Geheel Zuid-Celebes was door de Bonieren en hunne bondgenooten bezet, met uitzondering van onze versterkingen te Maros, Bonthain en Boelekomba, die echter door den vijand werden belegerd. De expeditie-commandant, generaal-majoor van Geen, besloot eene colonne van Makassar langs de zuid- en westkust tot Boni te doen marcheeren en van afstand tot afstand, op de punten waar de voornaamste tegenstand was te verwachten, met de vloot troepen aan wal te zetten om dien tegenstand te breken. Voor den meer dan 100 palen langen marsch door de kuststreek moesten natuurlijk zeer marschvaardige troepen bestemd worden, die bovendien den minst mogelijken trein moesten medevoeren. De hulptroepen van Celebes, door eene kern van geregelde troepen versterkt, werden daarom voor dit doel aangewezen.

Den 5^{en} Februari 1825 vertrok de vloot van Makassar, terwijl de hulptroepen onder luitenant Ulps door het binnenland naar Bonthain oprukten. De opperbevelhebber ankerde met de hoofdmacht voor Bonthain en deed daar 600 man troepen aan land zetten, die de plaats ontzetten en den vijand uit den om-

trek verjoegen. Van Bonthain werd met twee colonnes geageerd tegen Boelekomba dat door den vijand aan de landzijde was omsingeld en waar hij zich in eene sterke insluitingslinie, met tal van bentengs als steunpunten, had verschanst. Eene colonne met de hulptroepen van Goa trok langs het strand, terwijl eene andere, bestaande uit 1 compagnie infanterie met de overige hulptroepen, door het binnenland marcheerde.

Door de beide colonnes ongeveer gelijktijdig aangevallen, ont-rimde de vijand al zijne positiën rondom die plaats.

Op dezelfde wijze werd geageerd tegen het eerstvolgende object, Sindjai. Eene colonne onder le Bron de Vexela, sterk 3 compagnieën en 1 détachement infanterie met 2 handmortieren, benevens alle hulptroepen van Celebes, rukte den 7^{en} Maart van Boelekomba op, vermeesterde eene op een dagmarsch afstand van die plaats gelegen versterking en zette haren marsch voort tot den 15^{en}, toen zij een bivak betrok aan het strand om zich in verbinding te stellen met de vloot, de zieken te verwisselen tegen validen en zich van vivres te voorzien. Den 20^{en} bereikte de colonne Sindjai dat intusschen reeds door de aldaar gedebarkeerde hoofdmacht was genomen.

Den 22^{en} Maart schepte de hoofdmacht, die door ziekte zwaar geteisterd werd, zich weder in en zette de landcolonne, met 100 Soemanappers versterkt, den opmarsch naar Badjoa voort, alwaar zij, door hevige regens opgehouden, eerst na een marsch van 9 dagen aankwam. De hoofdmacht had hare komst niet afgewacht, doch was reeds den 25^{en} te Badjoa geland en had den vijand van daar verdreven. Na vereeniging met de colonne le Bron de Vexela werd bij eene verkenning der hoofdplaats Boni op 30 Maart, deze plaats verlaten bevonden en bezet.

De ingevallen regenmoeson en het zeer groot getal zieken onder de geregelde troepen deden generaal van Geen besluiten, de operatiën niet verder binnenslands voort te zetten, doch de expeditie over zee naar Makassar te doen terugkeeren. Om evenwel de Bonieren uit het nog door hen bezette binnenland van Zuid-Celebes te verwijderen, zond hij overste le Bron de Vexela met de Goasche hulptroepen, versterkt met 110 soldaten,

100 Soemanappers en 2 handmortieren, dwars door het binnenland naar Maros. De treiu van deze colonne, met het oog op het te doorloopen zeer moeilijke terrein tot het hoogst noodige ingekrompen, bestond slechts uit 150 koelies, die aan vivres alleen voor acht dagen hard brood en arak voor de geregelde troepen medevoerden. Den 9^{en} April ving de marsch aan. Den 22^{en}, alzoo na een marsch van 14 dagen, kwam le Bron de Vexela te Maros aan; de Bonieren hadden bij zijne nadering het door hen bezette gebied ontruimd.

Het behoeft geen betoog, dat de nitgestrekte marschen van Makassar langs de kust naar Boni en van daar door het binnenland naar Makassar terug, zonder de hulptroupen onuitvoerbaar zouden zijn geweest. Reeds nu, terwijl de geregelde macht slechts enkele dagen achtereen aan land ageerde, om onmiddellijk daarop weer ingescheept te worden, was het aantal zieken zoo aanmerkelijk, dat de opperbevelhebber de operatiën niet meende te moeten voortzetten. Wat zoude dit geweest zijn, indien op het door regen doorweekte terrein niet dagen, maar weken lang gemarcheerd had moeten worden. De doelmatige aanwending der hulptroupen heeft dan ook een groot aandeel in het succes, dat aan de expeditie ten deel viel.

Behalve in 1825 tegen Boni zijn ook nog in dat jaar en in 1824 en 1826 expeditiën ondernomen tegen Tanette en Soepa, waarbij eveneens hulptroupen in groot aantal waren ingedeeld. De beschikbare tijd laat niet toe over hun optreden bij die gelegenheden een en ander mede te deelen; dat bij de Bonische expeditie was trouwens het meest karakteristieke.

In onze latere oorlogen op Celebes blijven de hulptroupen op den achtergrond. Bij de Bonische expeditie van 1859 maakten zij geen deel uit der expeditionnaire macht; alleen vinden wij vermeld dat, toen onze operatiën eenigen tijd met weinig succes waren gevoerd, 500 man hulptroupen van Bonthain werden gevraagd, die echter niet opkwamen, daar de vorst, die waarschijnlijk deze sterkte te gering achtte om veilig te kunnen optreden, hun aantal tot twee duizend wilde opvoeren, hetgeen niet werd toegestaan.

Bij de volgende expeditie tegen Boni in 1860 maakte een

klein deel der troepen den marsch van Boelekomba naar Sindjai op gelijksoortige wijze als dit in 1825 door de colonne le Bron de Vexela was geschied. Thans waren bij onze troepen ingedeeld 200 man hulptroupen onder den aan onze zijde staanden Bonischen troonpretendent Aroe Palakka en 1000 onder den assistent-resident Bakker. Van Sindjai marcheerde Aroe Palakka met zijne hulptroupen zelfstandig door naar Badjoa zonder tegenstand te ontmoeten, waarna hij nog aan enkele operatiën een hoewel zeer ondergeschikt aandeel nam.

Aan de latere kleinere expeditiën op Celebes tegen de Thorathealanden, de Mandhar-staatjes, Baraba Toewa en den Kraëng Bonto-Bonto namen de hulptroupen wel een eenigszins meer werkzaam aandeel, echter toch niet van dien aard, dat daarvan in deze beknopte schets in 't bijzonder melding kan worden gemaakt.

Bij de verschillende Balische expeditiën vervulden de hulptroupen eveneens slechts bij uitzondering eene rol van eenige beteekenis. Bij de 1^e expeditie in 1816 werden 500 man Madoereesche barisan ingedeeld, bij de 2^e in 1818 en de 3^e in 1849 telkens 300. Deze barisans evenwel, die na de straks besproken overeenkomst van den gouverneur-generaal van den Bosch met de Madoereesche vorsten in 1832, permanent in dienst werden gehouden en op Europeesche wijze gewapend en geoefend, hadden daardoor meer en meer het karakter van geregelde troepen gekregen en verschilden van de Madoereesche compagnieën van het leger alleen doordien zij geen Europeesche officieren en kader hadden, een gebrek waaraan te velde steeds nog getracht werd zooveel mogelijk tegemoet te komen, door die er alsdan tijdelijk bij in te deelen. Zij werden dan ook niet gebezigd als hulptroupen, maar meer als geregelde troepen van minder gehalte en gewoonlijk gebruikt tot dekking van den trein of van transporten in den rug der troepen en soortgelijke diensten buiten het eigenlijke gevechtsveld.

De Baliërs zelf leverden ons in de drie genoemde expeditiën geene hulptroupen. Wel moet daarentegen melding gemaakt worden van de Lombokkers, die bij de expeditie van 1849 in

het veld kwamen. Reeds in het vorige jaar had de radja van Lombok 1200 man hulptroupen aangeboden, bepaaldelijk om daarmede tegen Karang Asem te ageeren, met welk landschap hij in vijandschap was; door de staking der expeditie was toen van dit aanbod geen gebruik gemaakt. Thans werd het herhaald en werden 6000 man aangeboden, mits de opperbevelhebber de noodige schepen voor den overtocht beschikbaar stelde; voor het verleenen dezer hulp hoopte de Radja beloond te worden met een deel van het Karang Asemsche grondgebied, waarop hij recht beweerde te hebben. Er werd overeengekomen, dat 4000 man zonden worden gezonden. Zij werden op 5 transportschepen overgebracht en rukten na aankomst terstond tegen de hoofdplaats van Karang Asem op, waar zij, door een deel der bevolking gesteund, den vorst met zijne aanhangers aanvielen en om het leven brachten. De oorlog tegen Karang Asem werd op die wijze zonder tusschenkomst onzer troupen beëindigd. Bij den tweeden tocht tegen Kasoemba werden de Lombokkers gebezigd om, door het gebergte marcheerende, de rechterflank der expeditionnaire colonne te dekken, eene taak die wegens het zeer moeielijke terrein voor onze troupen ondoenlijk werd geacht.

Bij het einde van den oorlog werd de radja van Lombok voor zijne hulp beloond met het geheele landschap Karang Asem.

Bij de 4^e Balische expeditie in 1868 zien wij hulptroupen van het eiland zelf optreden. Deze waren evenwel van een bijzonder slecht gehalte, in de eerste plaats wel, omdat zij niet vertrouwbaar konden worden geacht. Wellicht was het om die reden, dat zij op eene ondoelmatige wijze werden aangewend, nl. voor een geheel zelfstandigen aanval op eene zeer sterke Balische kampoug, terwijl de troupen in eene afwachtede houding bleven staan. Zij werden dan ook, wat niet te verwonderen was, op de vlucht gedreven. Later op den dag was de vrees dat de hulptroupen de partij des vijands zouden kiezen, een der redenen, waarom men na een weinig voorspoedig gevecht, den terugtocht aannam, zonder het doel bereikt te hebben. De aangevallen kampoug werd eerst veroverd na de aankomst van versterking van Java.

Van Bali overstappend naar Borneo zien wij dat in den belangrijkste op dat eiland gevoerden oorlog, den Bandjermasinschen krijg van 1859—63, aanvankelijk in het geheel niet en later slechts betrekkelijk weinig gebruik is gemaakt van hulptroepen uit de Maleische bevolking.

Wel was er behalve de Maleische nog eene Dajaksche bevolking, maar deze in de bosschen teruggedrongen stammen vormden het overheerschte of liever onderdrukte ras en waren door hunne zeer geringe strijdbaarheid weinig geschikt om tegen onze Maleische vijanden in het veld gebracht te worden, hoewel zij zich overigens, eenmaal onze partij gekozen hebbend, zeer trouwe bondgenooten toonden.

Eerst toen door ongehoorde inspanning in 1860 de kracht der eerste uitbarsting van den opstand gebroken was, zien wij de bevolking aan onze zijde een eenigszins meer werkzaam aandeel aan de krijgsverrichtingen nemen. In dat jaar begon de regent van Amoenthay eene gewapende macht van 200 man op de been brengen, welke meermalen aan patrouilletochten der troepen deelnam; bij een dezer tochten sneuvelde dit getrouwe hoofd. Ook werd van dien tijd af meer en meer gebruik gemaakt van bevolkingspatrouilles, waarbij Inlandsche soldaten, als gewone Maleiers verkleed, werden ingedeeld. In Martapoera en Tanah Laut waren dergelijke patrouilles vaak zeer bruikbaar gebleken, zoodat de resident, tevens militaire commandant, Verspyck, last gaf die ook elders aan te wenden, daarbij echter aanbevelend de Inlandsche soldaten op hunne hoede te doen zijn voor verraad.

Op eenigszins groote schaal, zooals dat op Java en Sumatra geschied was, gelukte het evenwel niet met hulptroepen enig succes te behalen. Zoo zijn twee ondernemingen van onzen bondgenoot, den sultan van Koetei, om met eenige duizenden Dajaks deel te nemen aan de krijgsverrichtingen tegen het sterke Goenoeng Tongka, waar Soerapati en Antasari zich verschanst hadden, geheel mislukt; de eerste maal kwam het in het geheel niet tot den opmarsch en de tweede maal, toen eene kleine afdeeling geregelde troepen de Koeteiers steunde, moest door het verlopen der Dajaks na een viertal marschdagen

halverwege het doel teruggekeerd worden. Bij eene andere gelegenheid toen in het laatst van den oorlog, Hidajat, van alles beroofd, in de wildernis rondzwierf, zouden 2000 man der onderworpen bevolking van Martapoera behulpzaam zijn om hem te omsingelen en op te vatten; zij moesten tot deze hulp echter door onthouding van vivres gedwongen worden en lieten Hidajat ontkomen.

Als eene bijzonderheid uit den Bandjermasinschen krijg moet voorts nog vermeld worden, dat eene enkele maal gewapende dwangarbeiders bij de troepen werden ingedeeld. Zoo maakten 126 met geweren bewapende kettinggangers deel uit van eene colonne, die in Augustus en September 1860 onder majoor Koch in het Tameang-Layangsche ageerde.

Namen dus in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo de hulptroepen niet in het groot aan krijgsverrichtingen deel, er zijn toch in den Bandjermasinschen krijg twee Inlandsche aanvoerders van hulptroepen geweest, die als zoodanig eenigen naam hebben gemaakt en daarom hier niet onbesproken mogen blijven, nl. de radja van Pagattan en het Dajaksche hoofd van Sihong, Soeta Ono.

De radja van Pagattan, een Boegineesch kuststaatje aan de oostkust van Borneo nabij Tanah Laut, begon in 1860 een korps van 150 man op de been te brengen, waarmede hij op zich nam de zuidkust van vijanden te zuiveren; in het laatst van dat jaar versterkte hij zijne macht tot 500 Boegineezen. Deze troep werd onder de bevelen gesteld van den commandant van Tanah Laut en in twee colonnes verdeeld, terwijl eene derde afdeeling werd samengesteld uit bevolkingspatrouilles, versterkt door 40 als Maleiers verkleede Inlandsche soldaten. Van drie zijden werd hiermede de vijand in Tanah Laut aangevallen en na menig scherp gevecht geheel verjaagd.

Verspyck betuigde den radja zijne tevredenheid over dit succes, dat zoowel aan zijne voortvarendheid als aan de groote beweegbaarheid der Boegineesche hulptroepen was toe te schrijven. Omtrent deze laatste zegt van Rees: »De Boegineezen van den radja van Pagattan hadden inderdaad veel bijgedragen tot zuivering van de bosschen aan de zuidkust. Gekleed en ge-

»wapend als de vijand, bewoog de Boeginees zich even gemakkelijker als de Bandjerees op het, voor de soldaten ondoordringbaar terrein; hij roeide in wrakke smalle djoekoengs zonder »gevaar over snel stroomende soengeis. Niet gewend aan geregelde voeding, werden zijne bewegingen ook niet belemmerd door koelietreinen, die vivres nadroegen; bij gebrek aan vivres at hij de djagongs en wortels, die hij hier en »daar vond. Meermalen hadden de Boegineezen der oostkust »tochten in Tanah Laut gemaakt en waren dus met het »terrein bekend. Tanah Laut kwam nu in een ongekenden »staat van rust.»

In Tanah Laut niet meer benoodigd zijnde, werden de Pagattansche hulptroepen in het verdere gedeelte van den oorlog ook elders gebezigd en bewezen bij verschillende gelegenheden, waarbij zij in vereeniging met onze troepen werden aangewend, zeer goede diensten. Na de verovering van Goenoeng Tongka in November 1861, waaraan hij met zijn hulpkorps een werkzaam aandeel nam, werd den radja van Pagattan tot belooning het landschap Koesan geschonken, terwijl hem bij het einde van den krijg de Militaire Willemsorde 4^e klasse werd verleend, voorzeker voor een Inlandsch aanvoerder eene zeldzame onderscheiding. De orde, vergezeld van een geschenk in zilver van den gouverneur-generaal, werd hem te Bandjermasin voor het front der troepen door den luitenant-kolonel Verspyck zelve uitgereikt.

Soeta Ono was het hoofd der Dajaks van Sihong. Met Toemonggoeng Djaja, hoofd der Patai-dajaks, was hij van den aanvang van den opstand af onze trouwste bondgenoot. Hoewel zijne Dajaks niet aan de eigenlijke gevechten deelnamen, waartoe zij door hunne bewapening enkel met parangs en soempitans trouwens weinig geschikt waren, vergezelden zij onze troepen op tal van tochten en waren in het ontoegankelijke terrein der Borneosche binnenlanden voor den veiligheids- en verkenningdienst van groot nut. Hunne trouw was onwankelbaar en zelfs onder de meest benarde omstandigheden lieten zij onze troepen niet in den steek, getuige o. a. de rampspoedige tocht naar de Montallat-rivier in Mei en Juni 1861. Uit het werkje van le

Rutte, waarin die tocht uitvoerig is beschreven, kan blijken welke hooge waarde de hulp der Dajaks, wier verliezen bij die gelegenheid aanzienlijk waren, voor onze troepen had.

Ook Soeta Ono ontving voor zijne trouwe diensten menig blijk van waardeering van de Indische Regeering.

In de Wester-afdeeling van Borneo zijn onze belangrijkste expeditiën die tegen de Chineezzen in 1850—55.

Deze Chineezzen, zelf emigranten in Borneo, vonden bij de bevolking weinig of geen steun in hun verzet; de Maleische vorsten, van welke de sultans van Sambas en Pontianak de voornaamste waren, waren geheel op onze hand. Maar de krachtige Chinesche mijnwerkers stonden in strijdbaarheid ver boven de Maleiers, zoodat de hulptroepen van die natie niet veel konden uitrichten; op het gevechtsterrein waren het dan ook uitsluitend de geregelde troepen die optraden. Wel maakten ook 600 man Madoereesche barisans onder een Europeesch officier deel uit van de expeditionnaire macht, maar deze bij die gelegenheid niet van vuurwapens voorziene hulptroepen werden gebruikt als gewapende koelies. In compagnieën afgedeeld, onder hun eigen officieren en onderofficieren, gewapend met lans en klewang en gekleed in de uniform onzer soldaten, formeerden zij, zegt van Rees, eene afdeeling, die het best bij treinsoldaten te voet kan vergeleken worden. Weerstandsvermogen tegen de Chineezzen kende men hen niet toe, zoodat b.v. bij een verwachtten aanval op Montrado eene afzonderlijke halve compagnie werd aangewezen om hen te dekken.

De Dajaks stonden uit den aard der zaak nog weer achter bij de Maleiers en Madoereezzen; die der Westkust schijnen zelfs nog minder strijdbaar geweest te zijn dan in de Zuideren Ooster-afdeeling. In zijn werk »Montrado» maakt van Rees herhaaldelijk melding van hen op eene weinig vleierende wijze. Zoo lezen wij b.v. op bladzijde 134:

»De versterking van 75 gewapende Dajaks, ons uit Mam-pawa toegezonden, vermeerderde wel de behoefte maar geenszins onze macht. De beruchte koppensnellers, wier heldendaden »den lezers van reisverhalen het bloed in de aderen doen stollen,

»bleken inderdaad rampzalige halfwilde menschen te zijn, die »hun gevreesd handwerk van hoofden afslaan bij voorkeur op »oude mannen of vrouwen uitoefenden en dan nog doorgaans »hunne slachtoffers met overmacht en van achteren aanvielen. »Men moet bekennen, dat na een gevecht, waaraan zij geen deel »namen, hun de geschiktheid tot plunderen en moorden niet »ontzegd kon worden.»

Op vele andere plaatsen treft men bij van Rees mededeelingen in dien geest aan; meestal maakt hij de Dajaks, en niet ten onrechte, min of meer belachelijk. Toch erkent dezelfde schrijver ten slotte: »Wij verkregen in de Dajaksche bevolking een bondgenoot die, hoewel niet krachtig door strijdvaardigheid, veel hulp verleende,» en haalt hij menig voorbeeld van die hulp bij vervolging of opsporing van voortvluchtige vijanden in zijne beschrijving aan.

Bij eene latere kleine excursie tegen de Chineezzen ter Westkust van Borneo in 1884 en 85 was ik persoonlijk in de gelegenheid mij van de juistheid van van Rees' mededeelingen over de Dajaksche hulptroepen te overtuigen. De nagenoeg naakte, op schilderachtige wijze met schurftfiguren bedekte krijgers vormden daar het komische element der expeditie; zij waren het mikpunt der soldatengrappen, die zij met de meeste goedmoedigheid verdroegen. Toegevoegd aan de troepen waren zij als strijders of zelfs voor den verkennings- en veiligheidsdienst van geen waarde; als koelies beschikte men in voldoende aantal over de zooveel sterkere dwangarbeiders. En toch bleek op zeker oogenblik hunne hulp onontbeerlijk, toen de Mandor-Chineezzen, die hunne reeds lang uitgeputte goudmijnen hadden moeten verlaten en uit nooddrift ten deele evenals de Dajaks woudbewoners waren geworden, onze langs de wegen marcheerende patrouilles uit ontoegankelijke schuilplaatsen in het bosch begonnen te beschieten. In troepjes van 4 of 5 man namen zij eene gedeekte stelling op eenigen afstand zijwaarts van den weg in en zoodra de patrouille in de schootslijn hunner van te voren opgelegde en zorgvuldig gerichte geweren kwam, vuurden zij die af en bezorgden ons in den regel eenige meestal zwaar gewonden. Hen te bereiken was onmogelijk; voordat de soldaten

zich met ongeloofelijke moeite met het kapmes over eenige tientallen passen een doortocht hadden gebaand, waren zij reeds op mijlen afstand en er bleef dus niets anders over, dan in de richting vanwaar het geluid der schoten kwam (de rook was door het dichte bladergordijn onzichtbaar), salvo's af te geven, die uit den aard der zaak in het zware geboomte zonder nitwerking bleven en den vijand niet verhinderden eene volgende patrouille uit eene andere schuilplaats op dezelfde wijze te beschieten.

De aanhoudende verliezen, die wij op deze wijze gedwongen waren als 't ware lijdelijk te ondergaan, werkten zeer demoraliseerend en ten slotte waren de Dajaks toch nog de eenigen die hier afdoende hulp konden verleenen. Wel waren zij door geen beloften of bedreigingen over te halen op de flanken der patrouilles zelfstandig de wildernis in te gaan, maar men vond er toen op, elken Dajak onmiddellijk door een Boegineesch fuselier te doen volgen. De Dajak kapte zich dan een pad, terwijl de soldaat hem door zijne aanwezigheid gerust stelde. Zoo groot was daarbij nog hun vrees, dat somtijds twee Boegineezen tot dekking van één Dajak moesten dienen, waarvan een hem bij het kappen om het lijf moest vasthouden, terwijl de andere zoolang de beide geweren droeg. Men vorderde op die wijze nog betrekkelijk goed; in één dag werden door de kappende Dajaks ± 7 paal door de wildernis afgelegd, terwijl de troep natuurlijk in slakkengang den weg volgde. De schuilplaatsen der Chineezen werden ontdekt en opgeruimd; wel hadden de schutters zelf zich reeds lang uit de voeten gemaakt, maar de wetenschap alleen, dat zij niet meer onbereikbaar waren, was voldoende om hen van verdere beschietingen van patrouilles te doen afzien. Onze troepen hebben later, ook al werden zij niet op evengemelde tijdroovende wijze geëscorteerd, nimmer meer last gehad van beschietingen uit het bosch.

In den Molukschen Archipel zijn onze belangrijkste expeditiën geweest de verschillende tochten op het eiland Ceram in het tijdvak van 1860—75. Bij al deze tochten namen betrekkelijk talrijke afdeelingen hulptroepen deel aan de krijgsver-

richtingen. Een zeer bruikbaar element onder die hulptroepen vormden de schutterijen der Inlandsche Christenen van Amboina en Saparoea, die behoorlijk geëncadreerd en gewapend waren. De strijdbare Amboineezen voldeden nit den aard der zaak ook in die schutterkorpsen, waarin zij het eene eer achten te dienen, goed; men moet evenwel deze reeds in vreedstijd georganiseerde en geoefende korpsen eigenlijk meer met geregelde troepen gelijkstellen. Als ongeregelde troepen dienden de Ternatanen, die slechts voor een klein deel met geweren waren bewapend, doch later daarvan door ons in grooter hoeveelheid werden voorzien. Zij waren wel van veel minder gehalte dan de Amboineezen, doch bezaten toch op onze Alfoersche tegenstanders een groot moreel overwicht, nog dateerend uit den tijd der Honggi-tochten, toen zij zich door hunne wreedheid en vernielingswoede ook op Ceram berucht hadden gemaakt. Zoo boezemde b. v. bij de expeditie van 1866 de ontscheeping van 500 man Ternatanen te Kairatoe reeds zooveel schrik in aan de Alfoeren, dat de in opstand gekomen orang kaja van genoemd landschap door zijne onderhoorigen gedwongen werd zich in onze handen te stellen.

Op het terrein der krijgsverrichtingen werden de Ternatanen hoofdzakelijk gebezigd voor patronilledienst in het voor de geregelde troepen moeielijk begaanbare terrein. Ook werden zij wel vereenigd bij de nitrukkende colonnes ingedeeld. Zoo rukte b.v. op 8 November 1860 luitenant-kolonel de Brabant van de noordkust van Ceram met twee colonnes het binnenland in; de eerste colonne bestond nit 3 compagnieën geregelde troepen en 2 mortieren, de tweede geheel nit hulptroepen onder bevel van den Inlandschen kapitein Soliman, een zeer geschikt officier, die reeds in 1858 voor zijn moedig gedrag met de gouden medaille was beloond. Na een tweedaagschen tocht werd onder talrijke schermutselingen, waarbij elk der beide colonnes 18 man verloor, het object, de kampong Boeria bereikt, die zonder tegenstand in onze handen viel. Het gedrag der hulptroepen werd bij deze gelegenheid door de Brabant geroemd.

Behalve de Ternatanen werden ook de Alfoeren van Ceram

zelf als hulptroepen gebezigd; omtrent hunne diensten vond ik niet veel vermeld.

Bij de Lombok-expeditie is zoo goed als geen gebruik gemaakt van hulptroepen, hoewel zij daar in groote hoeveelheid verkrijgbaar geweest zouden zijn. Afgescheiden van de mogelijkheid om ze te recruteeren uit de Sasaks, die op het eiland zelf als onze bondgenooten golden, ontvingen wij na ons échee in Augustus 1894 van verschillende rijkjes in Zuid-Celebes aanbiedingen van hulptroepen. Door de radja's van Goa en van Sidenreng en de leenvorstinnen van Boni en van Tanette werden toen eenige duizenden goedgewapende manschappen toegezegd en gedeeltelijk zelfs reeds op de been gebracht om op de eerste aanvraag naar Lombok te kunnen vertrekken. Deze aanbiedingen zijn evenwel onder de meest waardeerende termen van de hand gewezen. Wel zijn kort daarop eenige compagnieën Madoereesche barisan aan de expeditionnaire troepen toegevoegd, maar zooals vroeger reeds werd opgemerkt, hebben die barisankorpsen bij hunne tegenwoordige organisatie meer en meer het karakter van geregelde troepen gekregen en werden zij dan ook, waar men ze op het gevechtveld liet optreden, tactisch geheel als deze gebezigd.

Ik kan evenwel niet van Lombok afstappen zonder met een kort woord melding te maken van een Indlandschen troepen-aanvoerder, die weliswaar als zoodanig daar slechts eene onbeduidende rol heeft kunnen spelen, maar die onder andere, voor hem gunstiger omstandigheden, veel meer op den voorgrond zou zijn getreden en in wien zich de stof voor een Sentot of Toekoe Oemar bevond — ik bedoel Goesti Djilantiek.

Als leenman en stadhouder van den radja van Lombok in Karang Asem had hij dezen reeds sedert het begin van den Sasakschen opstand met duizenden manschappen bijgestaan en was ten slotte zelf naar Lombok overgestoken om het bevel over zijne hulptroepen op zich te nemen. Bij het bedwingen van den opstand onderscheidde hij zich door een gematigd en verzoenend optreden dat geenszins in den smaak viel van de Balische aanvoerders, die oordeelden, en van hun standpunt

niet ten onrechte, dat hun onbeperkt gezag slechts was te behouden door harde maatregelen, desnoods door gedeeltelijke nitroeiing van de steeds talrijker wordende Sasaks. Gegeven bovendien de omstandigheid dat de wettige troonsopvolger een idioot en de onwettige, door den ouden vorst op den voorgrond geplaatste telg, een woeste bij Baliërs zoowel als Sasaks gevreesde dwingeland was, zag menigeen in Goesti Djilantiek een ernstig pretendent, wanneer bij den elken dag te verwachten dood van den stokouden radja de Lomboksehe troon vacant zou komen. Ook de nog geenszins kindsche oude radja en zijn onwettige zoon zagen dit blijkbaar in, en van daar een niet ongemotiveerd wantrouwen tegen den Goesti, die bezig was op het eiland zich overal vrienden te maken.

Toen onze expeditionnaire macht te Ampenan landde, koos hij onmiddellijk met 800 à 1000 gewapenden onze partij. Hadde toen de radja onze werkelijk zeer harde eischen afgewezen en ware als een waarschijnlijk gevolg daarvan, door ons op geweldadige wijze een einde gemaakt aan zijne dynastie, dan zouden Goesti Djilantiek's kansen niet slecht gestaan hebben. Toen echter de radja toegaf, zijn onwettige zoon om het leven kwam, en de wettige troonsopvolger, hoe onbeduidend ook, door ons als zoodanig op den voorgrond werd gesteld, gingen die kansen en daarmee ook zeker wel zijne gehechtheid aan onze zaak sterk achteruit. De daarna opkomende verraadplannen van den radja deden ze weer verbeteren, want het was niet moeielijk te voorspellen, dat eene overvalling onzer troepen, zelfs al slaagde deze, het begin van het einde der Lombokdynastie zoude zijn. Wat echter wel moeielijk was, was het »ménager la chèvre et le chou" hier toe te passen en dat is den Goesti dan ook niet gelukt. Wel nam hij geen deel aan den overval en verliet onmiddellijk met zijne troepen het terrein van den strijd, maar het feit, dat hij ons te voren niet gewaarschuwd had, was niet overeen te brengen met eene vriendschappelijke verhouding jegens ons. Hij eindigde dan ook met te verzoeken, zijn uitgesteld vertrek naar Karang Asem te doen plaats hebben en toen hem medegeedeeld werd, dat daarvoor nog geen schip kon worden afgestaan, op eigen gelegenheid derwaarts te gaan. Dat

men hem niet openlijk als vijand behandelde, en zijn vertrek niet tegenging, was onder de bestaande omstandigheden ongetwijfeld zeer verstandig. Bij de Balische partij zoude hij waarschijnlijk toen zeer welkom geweest zijn en die partij zou in hem hebben kunnen vinden wat haar ontbrak, een bekwaaam en energiek leider, in staat om haar te leeren het behaalde voordeel te vervolgen, iets wat toen tot ons geluk achterwege is gebleven. Eenmaal van Lombok vertrokken, was Djilantiek's rol nitgespeeld. Of hij nog ooit opnieuw ten tooneele zal treden, is niet te zeggen; de eigenschappen bezit hij er voor, de omstandigheden wijzen er echter voorshands niet op, dat hij spoedig gelegenheid zal hebben die te ontwikkelen.

Zoo zijn wij ten slotte genaderd tot den belangrijkste en bloedigsten onzer Indische oorlogen, den Atjeh-krijg, om daarvan te constateeren dat, in het 24jarig tijdvak van zijn ontstaan tot heden, slechts eenmaal is gebruik gemaakt van hulptroepen. De geschiedenis van die hulptroepen is onafscheidelijk van die van haren voornaamsten aanvoerder Toekoe Oemar, waarom ik hier eene korte levensschets van dien merkwaardigen Inlandschen condottiere doe volgen.

Toekoe Oemar is een panglima uit eene niet bijzonder aanzienlijke familie van de westkust van Atjeh. Zijne actieve loopbaan begon hij in 1878 op ongeveer 17jarigen leeftijd, tijdens de oprichting te midden eener ons vijandig gezinde bevolking van onze versterking te Melaboe. De nabij die versterking gelegen kampong Darat, waarvan hij hoofd was, bleef niet bij de andere achter in het beschieten der Nederlandsche patronilles en het duurde dientengevolge niet lang, of bij eene tuchtigings-excursie werd Darat genomen en verbrand. Uit de van hunne woning beroofde kamponglieden vormde zich toon een kleine bende, die onder Oemars aanvoering in den omtrek onzer versterking bleef rondzwerven en het der bezetting herhaaldelijk zeer lastig maakte. Vooral in 1880 deed zij veel van zich hooren. Na dat jaar verliep de bende en begaf Oemar zich naar de noordelijk van Melaboech gelegen staatjes; in Februari 1884 werd door eene landingsdivisie van den oorlogstoomer Ben-

koelen eene poging gedaan om hem te Patih, waar hij zich toen bevond, op te lichten, die evenwel mislukte. Nu verscheen hij in Groot-Atjeh, waar hij huwde met de dochter van den hoeloebalang der VI mockims, in welk gebied hij weldra, met terzijdestelling van zijn weinig beduidenden schoonvader, de macht in handen had. In 1882 en 83 speelden hij en Nja Hassan met huune benden eene groote rol in de bestrijding onzer troepen. In November en December 1882 viel hij onze transporten tusschen Olehleh en Boekit Seboen met eene talrijke macht zoo hevig aan, dat het ons eerst na hardnekkige gevechten gelukte hem te verdrijven. Wel werd bij wijze van bestraffing door de marine eene tuchtiging ondernomen van het onder Oemars invloed staande Lepong en toen dit zonder uitwerking bleef eene colonne derwaarts overgevoerd, die tot in het binnenland doordrong en zijne kampong Lamteh in de asch legde, maar hij werd hierdoor geenszins ontmoedigd en sloot zelfs Boekit Seboen voor korten tijd in, waardoor Olehleh aan gevaarlijke aanvallen blootstond. Herhaaldelijk verdreven, keerde hij even herhaaldelijk terug en eerst nadat eene versterking te Pakan Badak was opgericht, verdween hij uit dat gedeelte der Atjeh-vallei, echter alleen om in een ander gebied, de XXII mockims, den strijd voort te zetten.

Had hij zich door al deze krijgsverrichtingen bij de Atjehers een grooten naam gemaakt als bende-aanvoerder in den heiligen oorlog, ook op ander gebied steeg zijn aanzien, zoowel door verdere politieke huwelijken — o. a. met de dochter van een der radja's van Rigas — als door de voordeelen, die hij trok uit de pepercultuur in zijn gebied en die hem weer in staat stelden zijne troepen met mildheid te beloonen. Die geldelijke voordeelen werden, echter tevens het zwakke punt van Oemars positie en wat onze wapenen niet hadden kunnen bewerken, dat deed de behoefte aan de zenuw des oorlogs: in 1883 gaf hij blijken van toenadering en beloofde onze partij te kiezen zoodra hij zijn peperoogst van de hand zou hebben gezet, waartoe hij de hulp van het bestuur inriep. Wel bleek die toenadering niet gemeend, want nadat de hulp verleend was, trad hij weer aan het hoofd eener bende tegen ons op, maar tegen den volgen-

den peperoogst hernieuwde hij zijne pogingen en kwam zelfs in het begin van 1884 te Kota Radja. Daar was men toen juist in de dagen van spanning, veroorzaakt door de gevangenneming van de bemanning van het Engelsche stoomschip Nisero en werd Oemar beloofd, dat zijne onderwerping zou worden aangenomen indien hij de bevrijding der schipbreukelingen uit de handen van den radja van Tenom wist te bewerken. Dit werd gerucedelijk aangenomen en Toekoe Oemar daarop met 32 volgelingen naar de westkust overgevoerd.

Aanvankelijk was voor dezen overtocht de gouvernementstoomer Arend aangewezen maar door een gelukkig toeval werd deze op het laatste oogenblik door het oorlogsschip Benkoelen vervangen; Oemars volgelingen zouden vermoedelijk de Inlandsche bemanning der Arend gemakkelijk hebben overrompeld en het schip buit gemaakt. Thans bleef dit achterwege en bepaalde Oemar zich, na te Lambesoi aan wal gezet te zijn, tot het afmaken der Inlandsche matrozen, die zijne sloep hadden geroeid en het medenemen hunner geweren. Hij bestookte ons daarna ijverig bij de werkzaamheden aan het zuidelijk gedeelte der geconcentreerde linie.

Waarschijnlijk aangelokt door den hoogen losprijs, dien de radja van Tenom voor de uitlevering van de schipbreukelingen der Nisero had bedongen, ondernam Toekoe Oemar een soortgelijken aanslag, die hem ook zeer goed gelukte.

In Juni 1886 overviel hij met 25 à 30 volgelingen de Hok Canton, eene ter westkust peperladende kustboot en voerde de Europeesche opvarenden, voor zoover zij niet bij den overval waren vermoord, gevangelijk naar het binnenland. Een uitgezonden expeditionnaire colonne slaagde er niet in de gevangenen te bevrijden, zoodat men genoodzaakt was voor hunne uitlevering met hem te onderhandelen; door bemiddeling van Toekoe Baid werden zij ten slotte, na een gevangenschap van 4 maanden, tegen betaling van 25000 rijksdaalders vrijgelaten.

Nu was Toekoe Oemar op het toppunt van eer en aanzien bij de Atjehers. Hij maakte zich meer en meer van het gezag en van de daaraan verbonden voordeelen in het grootste gedeelte der peper voortbrengende staatjes ter Westkust meester

en de pretendent-sultan van Atjeh drukte zijn negenvoudig zegel op de verkregen rechten van den fortuinlijken aanvoerder, door hem aan te stellen tot »zeevoogd van Atjeh's westkust.»

Maar de belangen van den peperhandel, die hem reeds eenmaal tot toenadering hadden gebracht, noodzaakten hem nogmaals tot stappen in die richting. In 't begin van 1888 werd de kust van de onder Oemars invloed staande staatjes gesloten voor allen in- en uitvoer en spoedig volgden daarop van zijne zijde herhaalde brieven, waarin hij zijne onderwerping aanbod. Langen tijd stuitten zijne aanbiedingen op ons wantrouwen af totdat eindelijk de omstandigheden hem te hulp kwamen. De partij van verzet nl., weinig ingenomen met Oemars toenaderingspolitiek en daaraan gepaarde werkeloosheid, begon hem in zijn eigen gebied lastig te vallen en beroofde zijne binnen de geconcentreerde linie handeldrijvende onderdanen op den heen- en terugweg. Hierin vond hij het middel om te voldoen aan ons verlangen naar duidelijke bewijzen zijner goedgezindheid. In Juli 1893 viel hij eene in zijn gebied stroopende bende aan en sloeg haar met zwaar verlies terug; hij eene daarop gevolgde ontmoeting met den assistent-resident van Groot-Atjeh bood hij aan de kwaadwilligen uit de geheele XXV moekims te verjagen, mits het Gouvernement hem van wapens en munitie voorzag. Dit werd aangenomen en binnen enkele weken volvoerde hij werkelijk deze belofte. Den 30^{en} September van dat jaar werd hij daarop plechtig begenadigd, en na met 15 zijner panglimas den eed van trouw te hebben afgelegd, onder den naam van Toekoe Djohan Pahalawan tot panglima prang besar van het Gouvernement aangesteld.

Met zijne benden, gesteund door onze troepen, zuiverde hij daarna ook de XXVI en XXII Moekims, zoodat de toestand in Groot-Atjeh voor ons belangrijk verbeterde.

Dat Toekoe Djohans op deze wijze verleende hulp werd gewaardeerd, bleek nit zijne aanstelling tot hoeloebalang van Lepong in Januari 1896. Andere hoofden hadden intusschen zijn voorbeeld gevolgd en zich met hulpbenden bij ons aangesloten, zoodat het uitzicht zich begon te openen, dat wij Atjeh zouden kunnen pacificeeren met behulp der Atjehers zelve.

toen kort daarop die schoone droom wredeijk werd verstoord door Toekoe Djohans afval.

Op 30 Maart 1896 zoude hij met 1000 man hulptroepen en 1000 dragers deelnemen aan eene tuchtiging der Lamkraksche Moekims, waarvoor hem 500 achterlaad- en 500 tromplaadgeweren met de noodige munitie waren verstrekt. Den 26^{en} t. v. begonnen evenwel geruchten te loopen van verraderlijke plannen zijnerzijds en hoewel deze eerst niet werden geloofd en hij den 28^{en} nog deelnam aan eene conferentie waarin de voorgenomen operatiën werden besproken, kreeg men den volgende dag door het wegblijven zijner hulptroepen weldra zekerheid van zijn afval, die tevens gepaard ging met dien van alle andere in den laatsten tijd tot onze zijde overgegene Atjehsche hoofden en van een groot deel der bevolking.

Wat de onmiddellijke aanleiding is geweest van dien afval is tot heden onbekend. Toekoe Oemar zelf gaf in een aan den gouverneur van Atjeh gerichten brief als reden op, dat hij door een onzer ambtenaren op krenkende wijze zoude zijn behandeld, eene beschuldiging die evenwel bij onderzoek ongegrond bleek en dan ook in een tweeden brief door hem werd teruggenomen; in dien brief gewaagde hij daarentegen van zijne teleurstelling wegens het uitblijven eener verwachte ridderorde; beide brieven zijn hierachter in de bijlagen opgenomen. Tal van gissingen zijn gemaakt tot verklaring van zijn verraad; het is echter tot heden bij gissingen moeten blijven. Ik merk daaromtrent alleen op dat, wanneer men in aanmerking neemt, dat door hen, die zich op de studie van het volkskarakter hebben toegelegd, trouweloosheid een der meest kenmerkende eigenschappen van den Atjeher wordt genoemd en wanneer men daarbij uit Oemars levensloop waarneemt, dat hij die eigenschap in het bijzonder bezat, en met uiterste gemak van de eene partij tot de andere overging, men bij hem reeds eene zekere voorbeschiktheid in die richting moet aannemen. Bij iemand met zoodanigen erfelijken aanleg kan eene geringe oorzaak voldoende zijn het sluimerende verradersinstinct te wekken en tot daden te doen overgaan. Een lang te voren bedacht en weloverlegd plan behoeft daaraan volstrekt niet vooraf te gaan en het komt

mij zeer mogelijk voor dat, zooals reeds door den Minister van Koloniën in de Staten-Generaal werd geopperd, Toekoe Oemar ten slotte misschien zelf moeielijk zou kunnen zeggen wat de onmiddellijke aanleiding tot zijne daad is geweest.

Omtrent de organisatie en vechtwijze van de Atjehsche hulp-troepen kan ik het volgende mededeelen, uit inlichtingen mij welwillend verstrekt door de H. H. Sievers, gewezen commandant in de geconcentreerde linie en Kroesen, oud ass.-resident van Groot-Atjeh.

Die hulptroepen bestonden uit benden van T. Oemar, T. Njaq Banta, T. Tjoet Machmoet, T. Njaq Mohamad en Wakil Joessoef. Die van Oemar stonden in militaire waarde ver boven de overigen, die zich niet boven het gewone peil van Inlandsche hulptroepen verhieven.

Deze meerdere waarde was uitsluitend te danken aan Oemars persoonlijke eigenschappen, want zijne strijders waren volmaakt dezelfde Atjehers als die der andere benden. Maar van de overige bende-aanvoerders onderscheidde hij zich, behalve door zijn aanvoerderstalent, vooral door zijne voor een Atjehsch hoofd geheel ongewone eerlijkheid en mildheid. Terwijl deze hunne onderhoorigen te kort deden en bestalen zooveel zij konden, gaf Oemar hun alles wat hij van bestuurswege voor hen ontving; ook de buit die behaald werd en nog al eens aanzienlijk was, bleef het eigendom der strijders. Wel richtte mevrouw Oemar na een welgeslaagden strooptocht feesten aan, waarbij rammen- en stierengevechten werden gehouden die een groot deel van het geroofde aan haar adres deden te recht komen, maar dit was een landsgebruik dat eer waardeering dan afkeuring vond. Oemar was de royale en vrijgeveige chef, onder wiens beproefde leiding men daarom met voorliefde en met de grootste toewijding streed.

De kern van Oemars benden werd gevormd door een legioen, dat bestond uit 3 onderbevelhebbers, 40 panglima's en ongeveer 200 minderen. Het betrekkelijk groot aantal panglima's vond zijne reden in de omstandigheid dat het korps voor belangrijke ondernemingen dikwijls aanzienlijk versterkt werd, en

men dan stof moest hebben voor voldoende encadreering; een pauglima had gewoonlijk het bevel over 12 à 14 man. De pauglima's kregen f 40 's maands, de minderen f 25 en bovendien in dienst voeding en opium.

De sterkte der overige benden varieerde naar omstandigheden. Hunne bezoldiging bedroeg voor een pauglima 25 en voor een mindere 15 dollars 's maands. In 't geheel werd voor deze benden hoogstens f 10.000 's maands beschikbaar gesteld, een bedrag waarvan stellig een groot deel in de zakken der hoofden inplaats van in die der strijders terecht kwam. De manschappen moesten in eigen voeding voorzien.

Vuurwapens, zowel Beaumontgeweren als trompladers, benevens munitie, werden van bestuurswege versprekt en aanvankelijk telkens na gebruik weer ingenomen, doch later bij Oemars korps voor een deel voortdurend in gebruik gelaten. Dit korps vertoonde ook eenige sporen van eene geregelde organisatie. Zoo kon men b. v. bij het onder de wapens komen het stroven waarnemen om gelederen te vormen; hij marschen werden steeds behoorlijk spits, voorhoede en hoofdmacht ingedeeld. Ook had Oemar een bepaalden trein die de vivres droeg; voor tochten van eenigen duur had hij dikwijls evenveel dragers als strijders. Zelfs had hij een soort van intendant die voor de geregelde verstrekkingen zorgde en tevens het beheer had over de niet in handen zijnde wapens, munitieën en pioniergereedschappen.

Bij zijne militaire operatiën volgde Oemar in hoofdzaak de Inlandsche vechtwijze met eenige aan de Europeesche tactiek ontleende toevoegsels. Zoo gebruikte hij steeds artillerie, waarvoor in den regel een of twee sectiën bergkanonnen worden beschikbaar gesteld die dan, om tegen alle eventualiteiten gewapend te zijn, door een detachement infanterie van het leger gedekt werden; de commandant was van instructiën voorzien in hoever hij aan Oemars wenschen kon gehoor geven. Evenals wij, bezigde Oemar die artillerie bij de voorbereiding tot den aanval en rukte onder haar vuur vooruit. De actie verliep evenwel meestal niet, als bij ons, in één morgen, maar duurde dikwijls meerdere dagen. 's Lands wijs, 's lands eer, zeiden de Atjehers en 's lands eer liet niet toe dat men eene versterkte stelling of benteng maar

zoo dadelijk ontruimde. Was men gedurende eenige dagen hevig beschoten, was de aanvaller daarbij op korten afstand genaderd en vooral bedreigde hij de terugtochtslijn, dan veranderde de zaak. De aftocht was dan geoorloofd en de stelling werd, dikwijls zonder gevecht, ontruimd.

Hierop baseerde zich Oemars taktiek.

Hij begon op grooten afstand van zijn object eene positie in te nemen waarin hij zich onmiddellijk verschanste. Dekking is een eerste eisch in de Atjehsche oorlogvoering; zijne manschappen beschikten dan ook over eene ruime hoeveelheid kleine Atjehsche schoppen, waarmede zij, meesters in de graafkunst als zij waren, zich in zeer korten tijd volkomen veilig hadden ingegraven. Dan begon de artillerie haar vuur, maar daar het niet de bedoeling was den vijand in korten tijd zoodanig te schokken dat de infanterie-aanval terstond kon volgen, was dat vuur zeer langzaam; gewoonlijk bepaalde de liniecommandant, om munitie-verspilling te voorkomen, van te voren eene grens voor het munitie-verbruik.

Na de eerste positie nam Oemar, langzaam vooruitgaande, nog een of meer andere, eveneens verschanste stellingen in en liet hij het naderen van het doel dit ook onder geweervuur nemen. Als dit zoo eenige dagen geduurd had, waarbij de verliezen aan weerszijden gewoonlijk zeer gering waren, trok de vijand in den regel af en bezette achterwaarts eene andere stelling, die dan op dezelfde wijze onderhanden genomen werd.

Dit streven naar dekking bij de Atjehers sproot geenszins voort uit gebrek aan moed, welke deugd zij integendeel zooals bekend is ter gelegener tijd in zeer voldoende mate ontwikkelen, maar werd als een verstandig kriegsbeleid beschouwd. Ons ongedekt voortuitgaan noemde Oemar »gilah brani". Zijn stelregel was om, waar het niet onvoorwaardelijk werd vereischt, een ongedekten aanval, die altijd veel verliezen met zich sleepte, steeds te vermijden.

Slechts in bijzondere gevallen week hij van die gedragslijn af. Zoo b.v. wanneer de vijand, tegen den regel, zijne stelling na eene meerdaagsche beschieting en ondanks bedreiging van zijn terugtocht, nog niet ontruimde, of wanneer hij door een

nachtelijken aanval of door eene andere tegen hunne onderlinge oorlogsgebruiken strijdige handeling, Oemars toorn had gaande gemaakt, dan wel als de aanvoerder een persoonlijk vijand van hem was. Dan stapte Oemar bij zijne laatste stelling uit zijn tirailleurkuil, ontplooidde zijn rooden pajong en stormde als voorvechter met de klewang op zijn tegenpartij in, daarbij onversaagd door zijn volk gevolgd. Dan kwam het tot een handgemeen, dan vielen er gewonden en dooden en het slot was dat Oemars meerderheid hem de overwinning bezorgde. 's Vijands échee was in zulk een geval natuurlijk veel grooter dan bij eene gewone ontruiming.

Dit was de gewone wijze van optreden van Oemars hulptroepen gedurende zijn offensieve operatiën buiten de geconcentreerde linie, bij welke operatiën hij zooals bekend is, veel succes had. Later, toen het veroverde terrein door tal van tijdelijke posten moest beschermd worden, werden de hulptroepen, zoowel die van Oemar als van de andere hoofden, ook tot bezetting van blokhuizen en kleine versterkingen tot bescherming van de communicatie tusschen die posten gebezigd, terwijl de laatste tevens veel gebruikt werden voor kleine vivrestransporten. Zij waren dus van veelzijdig nut.

Ten slotte zij vermeld dat, als Oemar zijn doel geheel zonder militair optreden kon bereiken, b.v. door onderhandelingen, wederzijdsche concessiën of omkoopng, hij dit niet naliet. De gewelddadige weg werd alleen bewandeld als die der overreding, c.q. gesteund door klinkende argumenten, faalde.

Ik heb getracht in het voorgaande in zeer korte trekken een overzicht te geven van de rol, die de Inlandsche hulptroepen in onze Indische oorlogen van vroeger en later tijd gespeeld hebben. Met het oog op het beschikbare tijdbestek heb ik mij daarbij tot de voornaamste expeditiën moeten bepalen en ook deze nog slechts zeer onvolledig kunnen bespreken.

Uit dat overzicht is gebleken, dat in de 17e en 18e eeuw onder het bestuursrégime der O.-I. Compagnie die hulptroepen een voornaam element vormden van hare krijgsmacht en een

belangrijk en vaak roemrijk aandeel hadden in hare veroveringsoorlogen. In de eerste helft der tegenwoordige eeuw spelen zij nog eene belangrijke rol in de groote oorlogen op Java en ter Sumatra's westkust, terwijl zij ook aan de kleinere expeditiën van dat tijdvak een werkzaam aandeel hebben. Daarna treden zij meer en meer op den achtergrond en in de nieuwste Indische krijgsgeschiedenis is het slechts bij uitzondering dat wij hen bij de krijgsverrichtingen een gewicht van eenige betekenis in de schaal zien leggen.

Vanwaar dit verschijnsel?

Het laat zich op natuurlijke wijze uit den loop der omstandigheden verklaren.

De geregelde krijgsmacht der Oost-Indische Compagnie, in vele opzichten zoo gebrekkig georganiseerd, leed onder meer aan twee groote euvels; zij was in de eerste plaats veel te zwak voor de reusachtige taak, die van haar geëischt werd en in de tweede plaats, door hare samenstelling enkel uit op hoogst ondoelmatige wijze uitgeruste Europeanen — men denke b.v. aan de koperen stormhoeden en de metalen kurassen — ongeschikt voor het ageeren in Indische terreinen. De toevoeging van Inlandsche hulptroepen, die tegen billijke betaling altijd in voldoende hoeveelheid waren te verkrijgen en zich door lichtheid en beweegbaarheid onderscheidde, was dus een noodwendig gevolg van deze toestanden. Wij hebben gezien, in welke groote getallen die hulptroepen werden gebezigd, zoodat de Europeesche troepen dikwijls alleen waren te beschouwen als eene kern, als een keurbeude, die in kritieke oogenblikken den doorslag moest geven.

Hoe verder men in het tijdperk der O. I. Compagnie komt, hoe grooter het gebrek aan Europeesche soldaten wordt en hoe beter, daarmee in noodzakelijk verband, de organisatie der Inlandsche hulptroepen. In het laatst van de 18de eeuw bestemde men hen zelfs voor den strijd tegen een Europeeschen vijand, eene illusie, die wij in 1811 op onmeedoogende wijze te schande zagen worden.

Het bestuur van den maarschalk Daendels was, als in vele andere opzichten, ook op militair gebied een tijdperk van over-

gang. Zijn methodische geest kon zich met de altijd min of meer onregelmatige organisatie der hulptroepen niet verdragen en hij herschiep hen in Inlandsche compagnieën, zooals wij die thans nog bij het leger aantreffen.

Door die indeeling van Inlandsche compagnieën bij het leger nam de geschiktheid der geregelde infanterie voor de oorlogvoering in Indische terreinen in hooge mate toe en verloor dus een der redenen voor het gebruik van hulptroepen veel van haar recht van bestaan, al verviel zij ook niet geheel, daar, vooral bij de toenmalige vrij stijve tactische vormen, ook eene Inlandsche compagnie in beweegbaarheid nog heel wat bij onzen Inlandschen vijand achterstond. De andere hoofdrede voor het in oorlogstijd in dienst nemen van hulptroepen, nl. de te geringe getalsterkte van het leger, bleef echter nog in hare volle kracht bestaan en openbaarde zich bij den Java-oorlog en den strijd tegen de Padri's op Sumatra's westkust in zoodanige mate, dat opnieuw tot de indienstneming van die troepen moest worden overgegaan, zelfs op een schaal, zooals in den Compagniestijd zelden gekend was geweest.

Een derde reden, meer van staatkundigen aard, voegde zich in die twee oorlogen hierbij. Bij beide hadden wij nl. te doen met een uitgebreiden, door godsdienstijver aangewakkerden volksopstand, die dus uit den aard der zaak tot een langdurigen en hardnekkigen strijd moest leiden, maar ook bij beide hadden wij op onze hand eene sterke partij uit de bevolking zelve. Deze ons welgezinde bevolking had, zij het in mindere mate dan de opgestane, toch ook veel van de rampen des oorlogs te lijden en er ontstond weldra eene talrijke, verarmde of van have en goed geheel beroofde klasse die, weinig of niets meer te verliezen hebbende, allicht geneigd zoude geweest zijn om tot een zwervend leven over te gaan en haar voordeel te zoeken door zich bij onze vijanden aan te sluiten, doch die nu opname en levensonderhoud vond in de verschillende min of meer geregelde korpsen onzer hulptroepen. Op Java, waar onze tegenstanders hunne benden gaandeweg eene vrij geregelde organisatie hadden geschonken, was de omstandigheid, dat soortgelijk georganiseerde, behoorlijk betaalde benden, onder aanvoe-

ring van eigen hoofden aan onze zijde streden, oorzaak dat wij al spoedig vele overloopers van Dipa Negara kregen. Het goede onthaal, dat die overloopers bij ons te beurt viel, en de gemakkelijheid waarmede zij en corps bij onze strijdkrachten werden opgenomen, waren aanleiding, dat weldra meerdere en juist meestal de beste, korpsgewijze volgden, zoodat vooral in de laatste jaren van den oorlog kan gezegd worden, dat wij onze hulptroepen evenzeer onder den vijand als onder de bevriende bevolking recruteerden. Niet alleen dus, dat wij in den Java-oorlog door het in dienst houden van hulptroepen eene toevlucht openden voor het door den oorlog ontstane Inlandsche proletariaat, maar tevens vormden wij daardoor een machtig lokmiddel om 's vijands strijdkrachten door desertie te doen verminderen. Zelfs vond men wel eens, dat die deserteën te veel werden aangemoedigd en de overloopers te veel vertrouwen genoten. Vooral toen ten slotte zelfs Sentot, Dipa Negara's rechterhand, overkwam en terstond begon uit zijne vroegere aanhangers een talrijk en goedgewapend korps op de been te brengen, werd generaal de Kock van vele zijden, o.a. door den resident van Nes en den luit.-kolonel le Bron de Vexela tegen hem gewaarschuid, maar de generaal deelde huu wantrouwen niet en liet alles aannemen, wat zich aanbood, eene ruime opvatting, die door de ten slotte verkregen uitkomst gerechvaardigd werd.

Ter Sumatra's westkust deden zich voor het gebruik van hulptroepen eveneens politieke overwegingen gelden. Hoewel die benden ons daar niet altijd van nut waren en dikwijls in hunne plunderzucht moesten worden tegengegaan, verschaften zij ons toch het voordeel van verscheidene duizenden, van eigen geweren voorziene gewapenden, die anders wellicht tegenover ons zouden gestaan hebben, te neutraliseeren. Ook hier dienden die hulpbenden tot opneming van de zwervende en verarmde elementen der bevolking, die ons op die wijze in stede van tot nadeel tot nut werden en gaven zij tevens een soort van waarborg voor de trouw der streken, waarnit zij getrokken waren.

Na deze beide groote oorlogen, is het met de aanwending der hulpbenden op groote schaal gedaan. De groote expeditiën,

die wij in de eerstvolgende halve eeuw uitrustten, stelden aan het leger op verre na niet zulke hoge eischen. De Bonische en Balische expeditiën waren van korten duur en aan geen hunner nam meer dan een viertal bataljons deel. Op het betrekkelijk beperkte operatie-tooneel dier expeditiën, bestond aan hulptroepen geene bepaalde behoefte.

Anders was het met den Bandjermasinschen krijg. Deze duurde eenige jaren en werd met eene botrekkelijk zwakke troepenmacht gevoerd, zoodat hij in dat opzicht de oorlogen op Java en Sumatra nabij kwam, welke hij in uitgestrektheid en moedelijke begaanbaarheid van het operatieterrein nog ver overtrof, maar het gebruik van hulptroepen op grootte schaal, waartoe die oorlog zich anders wel zou geëigend hebben, werd hier door bijzondere redenen verhinderd.

Wanneer ooit een opstand der bevolking door verkeerde maatregelen gerechtvaardigd is geweest, dan is het wel de Bandjermasinsche. De door ons op den troon geplaatste sultan Tamdjid Illah had niet alleen daarop geen rechtmatige aanspraken, maar zijn gedrag en levenswijze waren bovendien zoo onwaardig en voor den geloovigen Mohamedaan stuitend, dat hij onder de Maleische bevolking volstrekt geen aanhang had. Il restait seul avec son déshonneur.

En onder die bevolking moest men toch de hulptroepen zoeken. Wel zouden Inlanders uit andere streken van den archipel verkrijgbaar geweest zijn, maar het zeer eigenaardige terrein der operatiën eischte troepen, die daarin te huis waren, en aan dien eisch voldeden alleen de bewoners zelf. Nu behielp men zich met Dajaks, die om de straks reeds genoemde redenen tegen de Maleiers van weinig waarde waren en met de slechts in beperkt getal aanwezige Boegineezen van den radja van Pagattan. Eerst later, toen de opstand zijne kracht grootendeels verloren had en ons gezag steeds in vastheid toenam, zag men de bevolking onder hare eigen hoofden aan onze zijden optreden. De militaire operatiën waren toen echter beëindigd, zoodat zij alleen voor politiediensten werd gebruikt.

De groote expeditiën van den jongsten tijd tegen Lombok en Atjeh stelden aan het leger wel hoge eischen, maar hier

deden zich weder andere toestanden voor, die oorzaak waren, dat van hulptroepen geen of weinig gebruik werd gemaakt.

Toen wij in Juni 1894 de expeditie tegen Lombok ondernamen, stonden op dat eiland de overheerschende Balische en de overheerschte Sasaksche bevolking sedert jaren gewapend tegenover elkaar; het scheen dus te verwachten, dat wij, tegen den Balischen radja te velde trekkende, in de Sasaks de grondstof zouden aantreffen voor talrijke en bruikbare hulptroepen. Het feit evenwel, dat onze landing plaats had op eene niet-Sasaksche strandplaats was oorzaak dat niet aanstonds voeling met de Sasaksche strijdkrachten werd verkregen, eene voeling die ook verder uitbleef, toen onmiddellijk na de landing de Karang-Asemsche troepen der Baliërs zich bij ons aansloten; die der Sasaks bleven toen uit den aard der zaak terug, te meer, daar de radja al spoedig begon te onderhandelen en ons op vreedzame wijze binnen zijne sterke plaatsen liet trekken — hulptroepen waren toen van zelf overbodig.

De loop, dien de onderhandelingen namen, viel geenszins in den smaak der Sasaks en het was daarom niet vreemd dat zij, toen na de overvalling onzer troepen te Tjakranagara de oorlogstoestand eigenlijk pas begon, zich niet bijzonder voortvarend betoonden om ons hulp te verleenen. Onzerzijds werd daarop al evenmin aangedrongen, omdat wij op het zeer beperkte oorlogsterrein en met onze aanzienlijke troepenmacht die wel niet zonder moeite was bijeengebracht, maar waarschijnlijk slechts voor korten tijd bijeen zou behoeven te blijven, die hulp zeer goed konden ontberen. Diezelfde omstandigheid was oorzaak, dat van het aanbod der Inlandsche staatjes op Zuid-Celebes om eenige duizenden goed gewapende troepen te onzer beschikking te stellen, geen gebruik werd gemaakt, hoewel die troepen in hun soort zeker almede tot de besten zouden behoord hebben.

In den Atjeh-oorlog zijn geruimen tijd de gegevens aanwezig geweest voor een vruchtbaar gebruik van hulptroepen en wel gedurende het langjarig tijdperk, dat Groot-Atjeh bezet was door eene militaire macht, onvoldoende sterk om dat gedeelte ten onder te brengen en te houden. Waar men toen zich verplicht achtte eene beperkte defensieve stelling in te nemen,

zou men met dengdelijke hulptroepen offensief te werk hebben kunnen gaan en misschien de thans met eene zooveel sterkere troepenmacht verkregen resultaten eveneens hebben kunnen bereiken. Maar evenals in den Bandjermasinschen krijg, zij het om andere redenen, ontbraken hier langen tijd de hulptroepen van de bevolking zelve en evenmin als daar was het raadzaam die van elders op te roepen. Wel zijn meermalen voor-
 slagen gedaan om hulptroepen uit andere streken van den archipel, b. v. Dajaks of Alfoeren, in dienst te nemen, maar men is op die voorstellen — en m. i. terecht — nimmer ingegaan; de woeste koppensnellers, die in hun eigen land reeds geen groote oorlogswaarde hebben en hoogstens tegenover een zachtgeaard volk als het Javaansche op succes kunnen wijzen, zouden tegen den in militaire eigenschappen ver boven hen staanden Atjeher onvermijdelijk fiasco hebben gemaakt. Men zou, om in dat opzicht eenige kans op succes te hebben, landaarden moeten kiezen die in strijdbaarheid boven den Atjehschen stonden en die zouden onder de Inlandsche volken, waaruit wij hulptroepen kunnen trekken, bezwaarlijk te vinden zijn. Toen eindelijk zich de gelegenheid voordeed Atjehsche hulptroepen te benutten, bleek wel enerzijds de groote bruikbaarheid dier troepen, met wier bijstand in korten tijd ons gezag belangrijk werd uitgebreid, maar aan de andere zijde deden wij eene zoo bittere ervaring omtrent hunne betrouwbaarheid op, dat het wel niet waarschijnlijk mag worden geacht dat eene proef in die richting zal worden herhaald. Bovendien is daarna ons militair overwicht in Atjeh zoodanig verhoogd, dat men, zoolang dat zoo blijft, hulptroepen wel kan ontberen.

Hadden dus na de Java- en Padri-oorlogen in de groote expeditiën der tegenwoordige eeuw de hulptroepen weinig meer te bedniden, ook in de kleinere expeditiën, waar zij aanvankelijk nog enkele malen tot hun recht kwamen, verdwijnen zij meer en meer van het tooneel. En geen wonder, want bij de daareven reeds gemelde factoren, die hen langzamerhand overbodig maakten, had zich intusschen een andere gevoegd, n. l. de zeer verbeterde bewapening van het leger. In de Java- en Padri-oorlogen was de infanterie nog bewapend geweest met

vuursteen-geweren, de artillerie met glad geschut; de vuurwapens van den vijand waren ongeveer van hetzelfde vermogen en ons overwicht in dat opzicht dus van weinig beteekenis. Door de invoering van de getrokken, later van de achterlaadwapenen, waarvan onze Inlandsche tegenstanders in het gunstigste geval slechts in zeer beperkte hoeveelheid voorzien waren, werd dit overwicht op ballistisch gebied veel grooter, terwijl daardoor bovendien indirect de terreinmoeielijkheden voor ons verminderden. Een vijand, die vroeger door ravijnen of andere terreinhindernissen onbereikbaar of achter zware verschansingen veilig was, is dit nu niet meer. Zoover het oog reikt, heeft de infanterie hem onder het bereik van haar vuur, terwijl de artillerie op den duur op de grootste afstanden zijn hechtste bolwerk vernielt. De gevallen, waarin de vijand alleen door ons vuur is te bedwingen, worden daardoor talrijker, de noodzakelijkheid tot omvattende omtrekkingen waarbij de diensten der hulptroepen vaak voordeelig uitkwamen, minder.

Een laatste factor, die het gebruik van hulptroepen tegenhoudt, is de omstandigheid dat die troepen, wil men er nut van trekken, gewoonlijk door ons van goede vuurwapenen moeten worden voorzien en dat de zeer gegrond gebleken vrees bestaat dat die wapens bij veranderde gezindheid tegen ons zelf zullen worden aangewend. Dat bezwaar heeft altijd gegolden, maar het had vroeger lang niet de beteekenis van tegenwoordig. Naarmate de uitwerking van de vuurwapens grooter is geworden, naar die mate is het ook gevaarlijker ze in onvertrouwde handen te geven en gaat men daartoe slechts noode over; de onlangs in dat opzicht opgedane ervaring zal zeker strekken om in den vervolge die aarzeling nog te vermeerderen.

De in het voorafgaande vermelde oorzaken geven de gereede-lijke verklaring van het in de nieuwere Indische krijgsgeschiedenis zoo sterk verminderd gebruik van hulptroepen.

Zal dit ook in de toekomst zoo blijven?

Hiervan is natuurlijk weinig te zeggen.

Op het oogenblik is ons militair overwicht, zoo door onze

legersterkte als door onze betere organisatie en bewapening, van dien aard, dat weinig volkeren uit den Indischen archipel daar eenigszins tegen zijn opgewassen; maar toch zijn er van die volken, het Atjehsche is or langen tijd een voorbeeld van geweest, en de in den jongsten tijd met reuzenschreden vooruitgaande ontwikkeling der Buitenbezittingen, die den Inlander aldaar niet alleen grootere welvaart, maar ook meer zelfbewustzijn schenkt en hem meer materiele verdedigingsmiddelen in handen geeft, kan er wellicht toe leiden, dat dat overwicht relatief afneemt, waarmede in moeilijke omstandigheden de behoefte aan versterking er van door hulptroepen kan toenemen.

Een ander geval, waarin die behoefte eveneens kan ontstaan, zal zich voordoen, wanneer wij een deel onzer koloniën zouden moeten verdedigen tegen een gelanden buitenlandschen vijand. In dat geval is het militair overwicht natuurlijk aan de zijde van onzen aanvaller en zullen wij alle krachten moeten inspannen om staande te kunnen blijven. Aan bedenkingen dat hulptroepen niet altijd betrouwbaar zijn, dat de hun te verstrekken wapenen wellicht later tegen ons zelf zullen aangewend worden en dergelijke, zal dan tegenover den nood van het oogenblik het zwijgen opgelegd moeten worden en wij zullen ons mogen gelukwenschen, wanneer in zulke tijden aanbiedingen als die van de vorsten van Zuid-Celebes tijdens de Lombok-expeditie ons in staat stellen onze strijdkrachten met vrij goede ongeregelde troepen te versterken, die, mits naar hunne eigenaardige eischen — en dus b. v. niet zooals in 1811 — gebruikt, van veel nut zullen kunnen zijn.

Behalve de hier vooronderstelde toepassingen op groote schaal, zal men in het klein natuurlijk nog wel meermalen hier en daar gelegenheid vinden om met voordeel van hulptroepen gebruik te maken. Expeditiën als die van Ceram, Banka en de Lampongs, waar kleine troepenafdeelingen in uitgestrekte terreinen moeten ageeren en de bevolking grootendeels op onze hand is, of als die in Borneo, waar zonder hare hulp het terrein soms eenvoudig ondoordringbaar is, zullen zich ook in de toekomst wel leenen tot eene voordeelige aanwending van hulptroepen.

Eindelijk zullen overwegingen van politieken aard het wensche-

lijk kunnen maken om hulptroepen, ook al stelt men zich van hun militair optreden weinig voor, ter wille van andere redenen in dienst te houden.

Waar alzoo Inlandsche hulptroepen misschien ook in de toekomst niet geheel ongebruikt zullen blijven, zal het niet ondienstig zijn omtrent de wijze van gebruik nog een en ander in het midden te brengen, aan de hand van de ervaring die wij in ruime mate uit onze krijgsgeschiedenis kunnen putten. Niet dat ik zal beproeven die ervaring in regels te dwingen; even onregelmatig als die troepen zelve zijn ook hunne eigenschappen, waarmede men voor hun gebruik rekening moet houden. Ik bepaal mij daarom tot enkele opmerkingen omtrent de eigenaardigheden, de zwakke punten en de goede zijden van de hulptroepen in het algemeen.

In de eerste plaats valt het dan wel op dat de waarde van hulptroepen in zeer nauw verband staat met de persoonlijkheid van hun aanvoerder. Hangt bij geregelde troepen van de militaire eigenschappen des bevelhebbers veel af, bij hulptroepen is dit in nog veel sterker mate het geval. Bij hen moet die bevelhebber niet alleen zijne manschappen in het gevecht kunnen aanvoeren, maar hij moet hen ook een deel der kracht weten te geven, die onze troepen door hunne oefening, tucht, orde en organisatie bezitten en die de hulptroepen geheel missen. Daartoe moet hij ook door afkomst, positie of persoonlijke eigenschappen een groot overwicht bezitten op zijn onderbevelhebbers en strijders, hij moet een organiseerend talent hebben om de troepen bijeen te brengen en wat dikwijls veel moeilijker is, bijeen te houden, terwijl hij, wanneer hij in onzen dienst is, zich moet kunnen verdragen met Nederlandsche militaire toestanden en personen en bestand moet zijn tegen de verleiding om de hem voor zijne manschappen verstrekte gelden ten eigen voordeele aan te wenden, alle eigenschappen, die in een Inlander, ook uit de hoogere standen, slechts zeer zelden vereenigd worden aangetroffen. Gewoonlijk zijn de Inlandsche troepencommandanten menschen van weinig beteekenis en was het bij expeditiën nagenoeg altijd noodig de leiding

der hulptroepen toe te vertrouwen aan een daartoe geëigend actief of gepensionneerd subalteru officier of ambtenaar; van de meerdere of mindere geschiktheid van dien persoon hing het dan af of de hulptroepen al dan niet van nut waren. Ook bij de geregelde Inlandsche korpsen in onzen dienst treffen wij die armoede aan commandanten, die werkelijk hun troep kunnen commandeeren aan, een feit dat officieel wordt erkend door de toevoeging aan die korpsen van een subalteru officier, die in naam instructeur of adviseur, inderdaad de feitelijke commandant is.

Wanneer zich echter het zeldzame geval eens voordoet, dat een Inlandsch aanvoerder werkelijk de vereischte hoedanigheden als zoodanig bezit, dan treedt hij ook bijzonder op den voorgrond; hij weet dan uit een volstrekt niet talrijken, ongeregelde Inlandschen troep te halen wat er in zit, en men staat verbaasd te zien hoeveel dat wel is. Zulke mannen waren b.v. in den Compagniestijd kapitein Jonker, in de tegenwoordige eenw Sentot en Toekoe Oemar, en zou geloof ik Goesti Djilautik onder voor hem gunstige voorwaarden hebben kunnen zijn; allen personen, waarop ik om die reden heden avond meer in het bijzonder het licht heb doen vallen.

Maar dit geheel domineeren van den aanvoerder heeft voor ons eene groote schaduwzijde. Wij staan daardoor ook bloot aan al de gevolgen van de vaak grillige veranderingen in gezindheid van dien éenen persoon, achter wien wij steeds moeten vreezen zijn geheele korps te zien staan, te meer te duchten, naarmate het ons grooter diensten bewees. Wij hangen als 't ware af van de luim van een Inlandsch karakter en er wordt daardoor een min of meer précaire toestand geboren, die, wij zagen het bij alle drie de hier genoemde troepenaanvoerders, allicht op de eene of andere wijze tot eene crisis leidt. Gelukkig, wanneer daarbij een voldoende mate van voorzichtigheid onzerzijds ons tijdig op onze hoede heeft doen zijn.

De bevelhebber, die met zulk een Inlandschen troepenaanvoerder werken moet, verkeert in een moeielyken toestand. Aan de eene zijde moet de voorzichtigheid hem leeren, dat hij voor verraad steeds op zijne hoede behoort te zijn, aan de andere

zijde mag hij geen wantrouwen doen blijken om niet juist de gebeurtenis, die hij vermijden wil, nit te lokken. De Bataviasche regeering van 1690, die tegen den zich verdacht makenden kapitein Jonker onmiddellijk zeer krasse maatregelen nam en hem zonder vorm van proces deed afmaken, wordt beschuldigd, dat zij zich door ongemotiveerd wantrouwen liet verleiden tot weinig minder dan een moord op een oud en trouw dienaar der Compagnie; aan Elout, die Sentots plannen wist te voorkomen, en zonder bloedstorting een dreigend verraad vrijde, werd verweten, dat hij op lichtvaardige wijze een verdienstelijk aanvoerder onschuldig deed verbannen en zich en het Gouvernement daardoor van een krachtigen steun beroofde; aan generaal Deykerhoff wordt omgekeerd ten laste gelegd, dat hij in zijn vertrouwen te ver is gegaan en zijne troepen heeft blootgesteld aan een onheil, dat slechts door een gelukkig toeval op het laatste oogenblik is voorkomen geworden. Het kiezen van den juisten middenweg in deze is zeker eene groote kunst. Ja, het wil mij toeschijnen dat hoeveel takt, hoeveel omzichtigheid men ook tegenover zulk een aanvoerder ten toon spreidt, men nimmer gewaarborgd kan zijn tegen verraad. Het Inlandsch karakter heeft nu eenmaal van die schuilhoeken waar wij niet bij kunnen en die ons voor geheel onverwachte verrassingen kunnen doen staan.

Het gebruik van Inlandsche korpsen onder uitstekende aanvoorders moge daarom een scherp en een dikwijls zeer doelmatig wapen wezen, het is ook een tweesnijdend wapen, dat voor ons die het gebruiken even gevaarlijk kan worden als voor den vijand tegen wien wij het gebruiken.

In de bevelvoering vinden wij alzoo de bij uitstek zwakke zijde van de hulptroepen. Als verdere zwakke punten moeten genoemd worden hun gebrekkige tucht en hunne vatbaarheid voor paniek, twee eigenschappen, die in vrij nauw verband met elkander staan. Van »gebrek aan tucht" mag zelf somtijds niet eens gesproken worden, daar die voor geregelde troepen zoo onmisbare eigenschap wel eens geheel afwezig is. Die tuchteloosheid of gebrekkige tucht maakt de hulptroepen tot een weinig vertrouwbaar element, dat den bevelhebber die

meent er op te kunnen rekenen, slechts teleurstelling of erger bezorgt. Tal van voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis leeren, dat bevelen, aan hulpbenden gegeven, niet of ten halve werden uitgevoerd, hetzij omdat de benden niet naar hunne hoofden wilden luisteren, hetzij omdat deze laatsten den onwil hunner onderhoorigen als een geschikt voorwendsel aangrepen, om van een onwelkome opdracht ontslagen te raken; vooral in de werken van van Rees vind men daar meerdere voorbeelden van.

In een niterst geval zien wij de tuchteloosheid zelfs zoover gaan, dat de troepen de Europeesche officieren, die hen tot hun plicht willen dwingen om het leven brengen (het bataljon Madoereezen van kolonel Bartlo in 1811).

Ook voor eene paniek bestaat bij hulptroepen steeds gevaar. Het gebeurde bij Djati ngalch in 1811 geeft daarvan o.a. een doorslaand bewijs; andere voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis zouden daarvoor nog vele bij te brengen zijn. In het bijzonder is het gevaar voor zulk eene paniek groot bij een terugtocht, wanneer de vijand opdringt; in zoodanig geval is zij bij hulptroepen zelfs als regel te verwachten.

De korpsen van de uitstekende Inlandsche aanvoerders die wij hebben leeren kennen, maakten ten opzichte van tuchteloosheid en neiging tot paniek eene gunstige uitzondering; het overwicht van, en het vertrouwen op hun hoofd was bij hunne troepen groot genoeg om die natuurlijke neigingen van den Inlander te overwinnen. Als regel zal men evenwel goed doen met het bestaan dier neigingen rekening te houden en aan hulptroepen zoo mogelijk steeds eene opdracht te geven, die hen in staat stelt op eigen gelegenheid te handelen en die tevens, bij eventueele niet-uitvoering, het succes der operatie niet in de waagschaal stelt. Veelal ziet men dien regel in onze krijgsgeschiedenis toegepast; als voorbeeld noem ik hier slechts de Balische expeditie van 1849, toen bij de operatie tegen Kasoemba de Lomboksche hulptroepen in last hadden als rechterflankdekking te dienen in het voor de expeditionnaire colonne onbegaanbare bergterrein. Niet immer is men evenwel in de gelegenheid de hulptroepen eene zoodanig geheel op zich zelf staande rol toe te deelen; men kan wel verplicht zijn ze op

het gevechtsveld in verband met de geregelde macht aan te wenden. In dat geval is het echter toch altijd zaak, dat verband niet te innig te doen zijn. Als voorbeeld van een juist inzicht in deze noem ik uit den Java-oorlog het gevecht bij Delangoe op 28 Augustus 1826, waarbij de verschillende hulpkorpsen en de geregelde troepen, hoewel in onderling verband, toch ieder een afzonderlijke tactische opdracht hadden en zoodanig waren opgesteld (zie de schets bijlage I) dat eene altijd te vreezen paniek bij een of meer dier korpsen, zooals die in dat gevecht dan ook niet uitbleef, niet op andere troepen behoefde over te slaan.

Eene dikwijls hinderlijke eigenaardigheid van hulptroupen is verder hun bijgeloof, hun hechten aan goede of kwade voortekens. In het algemeen onderneemt geen Inlander iets van belang zonder de goede of kwade kansen voor het welslagen, die hij uit daartoe ingerichte tabellen (koetika) nagaat, berekend te hebben; de krijgsman heeft zijne koetika zoo goed als de handelaar of de dief. Deze invloed doet zich zelfs bij de meest verlichte Inlandsche aanvoerders gevoelen. Zij was b.v. zeer merkbaar bij Toekoe Oemar, wien niemand eene voor een Atjcher groote mate van ontwikkeling en beschaving zal ontzeggen; wanneer de voortekens ongunstig waren, kon men van hem slechts met moeite en aarzelend half werk gedaan krijgen. Wie zal zeggen welk een invloed die voortekens wellicht op zijn afval gehad hebben.

Tegenover de hier besproken zwakke punten der hulptroupen staan ook enkele voordeelen, die zij boven geregelde troepen hebben. In de eerste plaats kunnen in dat opzicht genoemd worden de snelheid en gemakkelijkheden waarmede zij op de been te brengen zijn en die in de gevallen, waarin gebrek aan geoefende soldaten bestaat, gelegenheid geven om in afwachting dat men die krijgt, als 't ware een onbeperkt getal hulptroupen onder de wapens te brengen, die door hun groot aantal hunne mindere tactische waarde eenigszins moeten goedmaken. Deze voordeelen hebben zich in de Java- en Padri-oorlogen bijzonder doen gelden.

Een ander voordeel is hunne, bij geregelde troepen vergeleken,

niterst gemakkelijke wijze van verpleging, die ten opzichte van kleeding en uitrusting zoo goed als geene, ten opzichte van voeding en logies slechts zeer geringe eischen stelt; terwijl eindelijk eene groote, als 't ware onbegrensde mate van beweegbaarheid in hun credit moet genoemd worden. Dit laatste voordeel, dat zooals ik reeds zeide een van de twee groote redenen is geweest die ons zoo dikwijls tot hulptroepen onze toevlucht hebben doen nemen, is door het doelmatig gebruik, dat wij van onze geregelde Inlandsche troepen zijn gaan maken, niet meer zoo groot als vroeger, en het is hier de plaats te wijzen op eene in den laatsten tijd in toepassing gebrachte organisatie, die dat voordeel wellicht in nog belangrijk sterkere mate zal doen verdwijnen, ik bedoel de instelling der zoogenaande marechaussées.

In 1890 opgericht ter sterkte van twaalf brigades van 15 man, elk gecommandeerd door een onderofficier, was het korps marechaussées aanvankelijk bestemd voor den veiligheidsdienst binnen de geconcentreerde linie van Groot-Atjeh en werd het in verband met die bestemming hoofdzakelijk gebezigd tot het maken van patronilles en het leggen van hinderlagen, in welken dienst het zeer goed voldeed. Later, bij het oprichten van tijdelijke versterkingen in het voorterrein onzer posten, werd het ook reeds met succes buiten de linie gebezigd, hoewel het bij de oprichting beoogde doel daarbij eenigszins uit het oog werd verloren. Eerst na het overloopen van Toekoe Oemar evenwel kwam het bij de daarop gevolgde operatiën geheel tot zijn recht, toen het met geheele terzijdestelling zijner oorspronkelijke bestemming, als licht jagerkorps optrad, daarbij weldra bewijzend, dat de klewang in handen van den geoefenden en onverschrokken marechaussée een even geducht wapen kan worden als in die van den Atjeher. De verrassing van Anak-galoeng en nu onlangs de overvalling van T. Tjoet Machmoed van Lamtengah zetten de kroon op het succes van de marechaussées, die door hunne lichte bewapening en uitrusting, groote marschvaardigheid, doelmatige organisatie in kleine zeer beweegbare eenheden, en daarmede geheel in overeenstemming zijnde vechtwijze, vele der voordeelen van hulptroepen bezitten zonder een enkel hunner nadeelen. Het blijkt meer en meer eene gelukkige gedachte

geweest te zijn om op deze wijze uit de élite onzer Amboinesche en Inlandsche soldaten een korps samen te stellen, dat een ideaal van lichte troepen mag heeten en dat in den korten tijd van zijn bestaan de schrik der Atjehers is geworden.

Het lijdt geen twijfel, of ook in latere expeditiën, waarin de kleine oorlog tegen een stoutmoedigen vijand moet gevoerd worden, zal een soortgelijke organisatie hare toepassing vinden en daardoor alweder het gebruik van hulptroepen beperkt kunnen worden.

Hiermede M.H. eindig ik mijne beschouwingen van heden avond. Ik heb daarin getracht in herinnering te brengen de belangrijke rol, die de Inlandsche hulptroepen in de Indische krijgsgeschiedenis gespeeld hebben, gedurende het tijdperk van het bestaan der O. I. Compagnie en in de groote oorlogen op Java en Sumatra in de eerste helft van deze eeuw, en hoe die rol daarna als een natuurlijk gevolg van de in ons voordeel veranderde omstandigheden gaandeweg van minder beteekenis is geworden, hoewel zij wellicht in de toekomst onder min gunstige verhoudingen nog geenszins als geheel uitgespeeld mag beschouwd worden.

Tevens is het daarbij mijn streven geweest, de overtuiging te doen ontstaan, dat hoe vele en groote diensten die hulp-troepen ook hebben bewezen, hun gebruik steeds belangrijke schaduwzijden heeft en wel in zoodanige mate dat daar, waar de kans aanwezig is om het beoogde doel met de geregelde macht te bereiken, het te hulp roepen van gewapende Inlandsche bondgenooten, althans op eenigszins groote schaal, uit een militair oogpunt liefst moet worden vermeden en dat waar de omstandigheden tot hunne aanwending leiden, eene groote omzichtigheid bij hun gebruik eene eerste voorwaarde is om zich voor teleurstellingen te vrijwaren. (*Toejuichingen*).

De VOORZITTER vraagt of een der leden eenige vragen heeft te doen of eenige opmerking te maken.

De heer HOOYER: Met de meeste belangstelling heb ik de

belangrijke voordracht van den geachten spreker aangehoord, vooral dat gedeelte, waarin hij zich op historisch terrein bewoog.

Tot mijn leedwezen echter vermeldde hij daarin enkele feiten niet, die bij de behandeling van zijn onderwerp volgens mijn inzicht niet over het hoofd gezien mogen worden.

Op Ceram bij voorbeeld hebben wij een en andermaal succes te danken gehad aan onze hulptroepen.

Op Timor, zoowel als in de Lampongs werd eveneens van hen gebruik gemaakt. En in den Bandjermasinschen oorlog kwam met betrekking tot het behandelde onderwerp de zeer belangrijke episode voor, dat Kapitein Bode met een 100 man sterke colonne als kern moest dienen van het leger van den sultan van Koetei, dat over land tegen Tongka zou worden aangevoerd.

Het droevig verloop van die opmarsch werpt een eigenaardig licht op het aanwenden van hulptroepen op die wijze en onder zulke verhoudingen.

Eindelijk wat betreft de wijze van optreden der hulptroepen op Java tijdens den aanval der Engelschen, moeten wij in gedachte houden, dat de sultans van Solo en Djokja hen alleen zonden pour acquit de conscience en zij bestonden uit het grootste nitschot dat in hun kampongs te vinden was en meerendeels slechts gewapend waren met stokken.

Die benden waren daarenboven onderling zoo vijandig gezind, dat er een afdeeling geregelde troepen tusschen hen in geplaatst moest worden om te voorkomen, dat zij elkander te lijf gingen. De sultans heulden reeds met den vijand evenzeer als de vorsten van Madura — met uitzondering van dien van Soemenap — dat deden.

Hadden de hulptroepen, die de laatsten ons hadden toegezegd, ons bereikt en waren zij evengoed gezind geweest als zij, die ons werden toegevoegd in den grooten oorlog tegen Dipo Negoro, dan zou Auchmuty wellicht ondervonden hebben, dat zijn vooruitrukken, het binnenland in, tegen de stelling te Djati Ngaleh een te brutale onderneming was geweest. Dat mag men veronderstellen, na kennis genomen te hebben van de goede houding der strijders van Prang Wedono.

Ik heb dit alles slechts even, en in het kort willen aanstippen, om aan te geven, dat er voldoende bewijzen te vinden zijn waaruit de gevolgtrekking mag worden gemaakt, dat het bezigen van hulptroepen over het algemeen niet behoeft te worden ontraden.

Bij hun gebruik diene men echter vooraf de overtuiging te bezitten, dat zij zich aan onze zijde scharen omdat onze vijanden ook de hunne zijn.

Hoe geringer het belang is, dat zij in onze zegepraal hebben, hoe twijfelachtiger hun waarde wezen zal. Doch ook, al is men daaromtrent zeker, dan komt het mij voor noodig te wezen, dat onze aanvoorders en onze troepen hun leiders blijven, dat hun rol ondergeschikt blijft aan de onze en zij slechts optreden als onze hulp en niet als onze vervangers.

De heer DANIELS. Ik waardeer zeer wat door den geachten spreker omtrent de hulptroepen is in het midden gebracht. Ik acht het echter niet ondienstig de aandacht te vestigen op de wijze waarop onze bureu, de Engelschen, van de hulptroepen gebruik maken, gelijk o. a. gebleken is bij de laatste Ashanti-expeditie (95—96). De Engelschen hebben omtrent het gebruik van hulptroepen een geheel andere opvatting dan wij. Zij gebruiken ze n.l. voor verkenningen.

Bij ons laten de verkenningen nog al eens veel te wenschen over. Zoowel door het niet gebruiken der cavalerie, als door de moeijlichkeiten van het terrein. Wanneer wij nu ook onze hulptroepen gebruikten zooals de Engelschen, dan zouden zij goede diensten kunnen bewijzen door ons omtrent de moeijlichkeiten van het terrein en de aanwezigheid van versterkingen en hinderlagen in te lichten.

Wat het niet gebruiken der hulptroepen op Lombok betreft, dit is m. i. voor een groot deel toe te schrijven aan politieke redenen. Het was toch moeijelijk om, na de geleden nederlaag, de eer der wapenen niet door onze eigene troepen te doen herstellen.

Ook op Atjeh heeft men hulptroepen gebruikt, maar, naar ik meen, op verkeerde wijze. Men heeft hun daar toch een taak

opgedragen, die naar mijne meening aan het leger toekomt. Het klinkt bovendien vreemd, dat een sectie berg-artillerie aan de hulptroupen werd gevoegd, waarbij dus een luitenant der Artillerie v/h Ned. Ind. Leger geplaatst werd onder de bevelen van een inlandsch bendehoofd.

Gelijk ik zeide, in Engeland heeft men een andere opvatting omtrent de hulptroupen. Nadere bijzonderheden daaromtrent kan men vinden in het tijdschrift *Journal of the Royal United Service Institution* afl. Maart 1896.

Ten bewijze, dat men in Engeland anders oordeelt over het gebruik van hulptroupen kan ik vermelden, dat hun Commandant Sir Major Baden Powell werd gedecoreerd met het Victoria-Cross en dat men het gunstig verloop der expeditie voor een goed deel dankte aan de goede diensten door de hulptroupen bewezen.

De heer VAN KOOTEN. Ik dank de heeren Hooyer en Daniëls voor hetgeen zij ter aanvulling mijner voordracht hebben gezegd.

Bij de samenstelling ervan was een der grootste bezwaren, dat de stof zoo uitgebreid was, zoodat ik steeds moest gaan inkrimpen. Toen ik ten slotte meende gereed te zijn, was 't concept nog zoo groot, dat ik onder de lezing, om niet te veel van het geduld der aanwezige heeren te vergen, vooral bij de kleinere expeditiën nog vele der historische bijzonderheden hebben moeten overslaan, waarop door den heer Hooyer is gewezen. In het gedrukt verslag zal men daaromtrent nog een en ander aantreffen.

Wat betreft de wijze waarop in de buitenlandsche koloniën de hulptroupen worden aangewend, en waarnit zeer zeker ook nog wel veel te leeren zou vallen, daaromtrent heb ik elke beschouwing moeten achterwege laten, omdat ik anders mijn bestek nog veel verder zou zijn te buiten gegaan.

Wat betreft de opmerking van den heer Hooyer dat het gebruik van hulptroupen toch altijd zeer nuttig kan wezen, wil ik dit voor vele gevallen wel erkennen. Het nut ervan is zeker meermalen gebleken en ik heb ook niet verzuimd dit

heden avond te doen uitkomen. Doch ik zou ze alleen willen bezigen, wanneer wij het met onze eigen troepen niet, of niet zoo goed, af kunnen.

Die opvatting is geloof ik ook wel de reden, dat wij zo in onze nieuwere krijgsgeschiedenis zooveel minder zien optreden.

De VOORZITTER. Wanneer thans geen der heeren meer het woord verlangt, wil ik met eenige woorden den welgemeenden dank van ons allen toebrengen aan den geachten spreker voor zijne belangrijke voordracht, die bewijst, dat hij zijn onderwerp grondig onderzocht en bestudeerd heeft. Ook breng ik mijn dank aan den overste Hooyer voor zijne interessante toelichtingen en den heer Daniels voor hetgeen hij in het midden heeft gebracht.

Deze avond, Mijne Heeren, is een waardig einde geweest voor de lezingen in dit seizoen, waaraan wij in het algemeen met voldoening kunnen terug denken.

Voor het volgende werkjaar zijn aan het bestuur toezeggingen gedaan van voordrachten door de heeren C. J. te Boekhorst, Arts en officier van gezondheid 1^e klasse, G. B. Hooyer, gep. luitenant-kolonel van het Oost-Indisch leger; C. J. Ludolph, kapitein der artillerie van het O. I. leger (wanneer hij alsdan nog met verlof hier te lande is); P. C. J. Noorduijn, kapitein der genie aan de kon. militaire academie; kapitein J. J. G. Baron van Voorst tot Voorst, adjudant v. d. Inspecteur der infanterie; J. de Waal, majoor bij den generalen staf en P. C. van der Willigen, kapitein van den generalen staf van het O. I. leger (deze namen zijn in alphabetische orde gesteld).

Van de te houden lezingen zal ééne plaats hebben te Breda en ééne te Amsterdam; de overige te 's-Gravenhage.

Met vol vertrouwen op het degelijk karakter der voordrachten, kunnen wij dus weder het volgend werkjaar te gemoet zien.

En niet alleen de lezingen, maar ook de serie der vertalingen en overdrukken van vreemde tijdschriftartikelen zal, naar ik mij overtuigd houde, de belangstelling der leden in hooge mate hoeien even als zulks dezen winter het geval is geweest.

De commissie, die zich belangeloos met dit verdienstelijk werk

bezig houdt, bestaat (in volgorde hunner ancienniteit als lid), uit de vijf volgende heeren : majoor der artillerie G. J. V. Vinkhuizen, Jhr. Mr. R. A. Klerek, luitenant-kolonel der infanterie W. B. J. Duycker, allen leden van het bestuur der vereeniging; de kapitein bij den generalen staf W. A. Sodenkamp en de kapitein bij den generalen staf van het O. I. leger J. P. Michielsen.

Aan deze heeren in het algemeen en inzonderheid aan den majoor Vinkhuizen, zij hier, namens het geheele bestuur, een woord van welgemeenden dank toegebracht voor het samenstellen van de interessante vertalingen en overdrukken; terwijl ik die zaak met aandrang in hunne zorgen blijf aanbevelen.

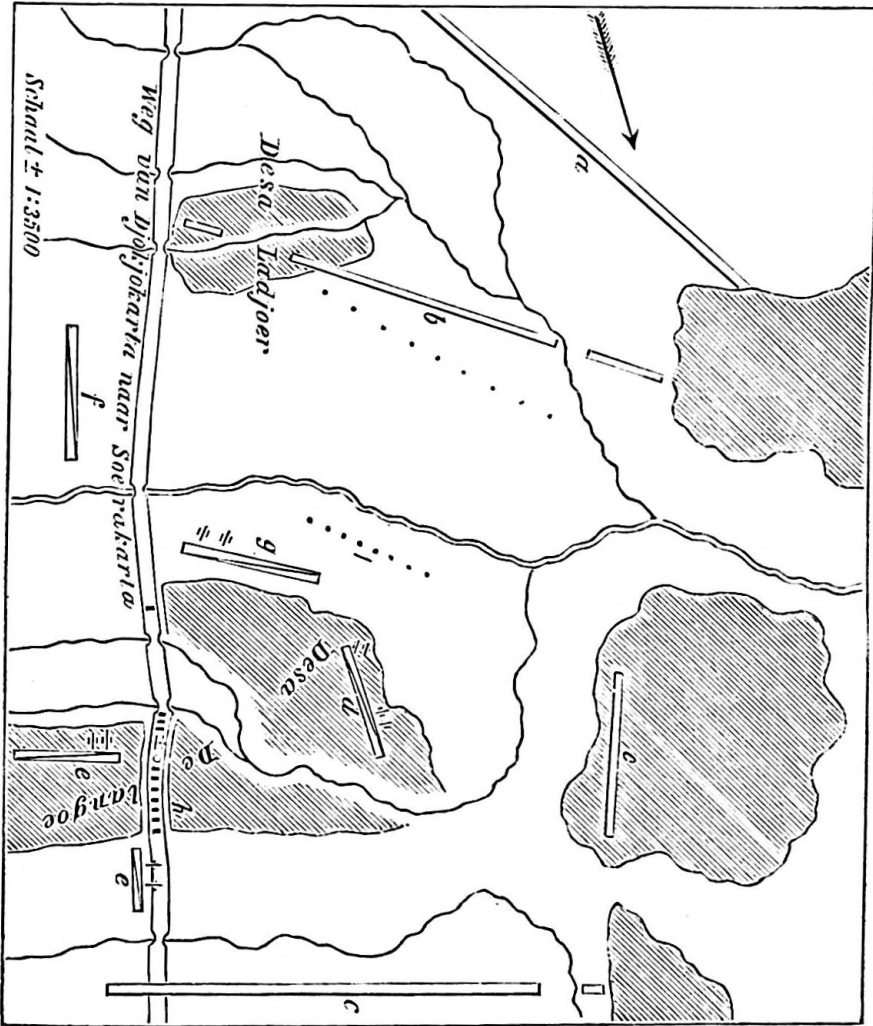
Onze vereeniging, mijne Heeren, verkeert in bijzonder bloeienden toestand; ik hoop zulks, in cijfers uitgedrukt, bij onze eerste vergadering van het volgend seizoen nader aan de leden mede te deelen en heb thans de eer dit leesjaar en deze vergadering te sluiten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

GEVECHT BIJ DELANGOE.

28 Augustus 1826.

- a. Stelling der opstandelingen vóór den aanval.
- b. » » » des namiddags ten 2½ uur.
- c. » » » » » » 4 »
- d. Solosche barisans.
- e. Troepen van den Keizer en Rijksbestierder.
- f. Barisans van den Toemonggoeng van Delangoe.
- g. Nederlandsche troepen onder kapitein VAN GEEN.
- h. Terugtocht van kapitein VAN GEEN.

BIJLAGE II.

Ordre de bataille van het in October 1750 in
Midden-Java bijeengebracht leger.

A.

De eerste colomme, die uyt

100 infanteristen

1 compagnie dragonders en

300 inlandse militairen bestaan, mitsgaders daar en boven by
zich hebben zal de volgende strandvolkeren, als :

den Regent van Brebes	met	600	gewapende Jav. en	100	battoors
de 3 Regenten van Tagal	"	1800	" id. "	225	id.
de 4 Jagasoenase hoofden	"	600	" id. "	100	id.
den Regent van Pamalang	"	700	" id. "	80	id.
		<hr/>		<hr/>	
of te samen	"	3750	" id. "	505	id.

zal van Pamalang dwars door Pamardeen naar Roma en ver-
volgens over Baggaleen naar de Mattarm, geconjungeert zynde
met de Regenten van Banjoemaas, Pamardeen, Djajaloer, Roma
en Baggaleen, marscheeren.

B.

De tweede colomme, die uyt

100 infanteristen

1 compagnie dragonders en

300 inlandse militairen bestaan, mitsgaders daar en boven by
zich hebben zal de volgende strandvolkeren, als :

de Regent van Paccalongang	met	3000	gewapende Jav. en	400	battoors
" " " Wieradessa	"	500	" id. "	80	id.
" " " Batang	"	1000	" id. "	125	id.
" " " Candal	"	800	" id. "	100	id.
" " " Caliwoengo	"	800	" id. "	140	id.
		<hr/>		<hr/>	
of te samen	"	6100	" id. "	845	id.

zal van Paccalongang dwars door de Caddoe marscheeren na
de Mattarm, daer dezelve conjungeeren moet met de eerste en
ordre afwagten.

C.

De derde colomme, die alleen uyt Madureesen en Oostersche volkeren, mitsgaders een kleyn Europeesche commando (detachment) zal bestaan en by zig hebben :

den Pangerang Adipatty van Madura	met	3000	gew. Jav. (?)	en	—	hatt.
den Regent van Pamacassan	"	500	"	id.	"	— id.
de eene Regent van Soerabaya, gent. Wiera Saraya	"	2000	"	id.	"	100 id.
de Regenten van Grisse	"	1000	"	id.	"	50 id.
" " " Sidayoe	"	800	"	id.	"	50 id.
" " " Lamongang	"	400	"	id.	"	20 id.
" " " Toeban	"	1000	"	id.	"	50 id.
" " " Lassum	"	1000	"	id.	"	50 id.
" " " Joana	"	400	"	id.	"	30 id.
" " " Tjencalsewoe	"	200	"	id.	"	— id.
" " " Patty	"	1600	"	id.	"	80 id.
" " " Coedoes	"	1000	"	id.	"	50 id.
" " " Japara	"	2000	"	id.	"	100 id.
" " " Damak	"	2000	"	id.	"	100 id.
of te samen	"	16900	"	id.	"	680 id.

zal van Grobogang dwars door het Soecowattische tot omtrent Grompol in de nabyheyt van Soeracarta marscheeren en daar ordre afwagten.

D.

De vierde colomme, die uyt

100 infanteristen

80 housaeren

1 compagnie dragonders en

300 inlandse militairen bestaan, mitsgaders daar en boven by zig hebben zal alle de Mantja Nagaras, zoo die compareeren, en anders

7000 oostersche strandvolkeren

moet op het alderlaast van Soeracarta opbreeken en na sodanige conterye rukken, daar men bevinden zal, dat zig de meeste vyanden en voornamentlyk Mancoeboemie onthouden zal zyn of daar de meeste adsistentie mogte nodig weesen.

(P. J. F. Louw, *De derde Javaansche Successie-oorlog.*)

BIJLAGE III.

Punten, waarop van den Ali Bassa Prawiro Dirdjo
opheldering werd verlangd.

»dat hij, Ali Bassa, de bevelen, en de hem bekende bedoelingen van den luitenant-kolonel Elout niet behoorlijk heeft nagekomen, en dus uit het oog verloren heeft de betrekking, waarin hij tot het Nederlandsch Gouvernement staat;

»dat hij, Ali Bassa, tegen de uitdrukkelijke bevelen aan van gemelden luitenant-kolonel, zich bij den Jang dipertoewan van Pagarroeoeng gevestigd heeft, dien hij wist dat het Nederlandsch Gouvernement niet genegen was, en aldaar de poesa-feesten heeft gevierd in plaats van in de L kota's of te Lintou;

»dat hij, Ali Bassa, zonder daartoe bevoegd te zijn, bij die gelegenheid door de toewankoe's en panghoeloes der Bovenlanden, den eed van getrouwheid aan hem, als opperbevelhebber dier landen, heeft doen afleggen;

»dat hij, Ali Bassa, daarbij verklaard heeft dat hij in het vervolg *alleen* het oppergezag in de Bovenlanden, onder den titel van Radja Djawa, Sultan Alam, zou voeren en dat, indien zulks niet door het Nederlandsch Gouvernement vrijwillig werd toegestaan, hij dan gemelde toewankoe's zou helpen om de Nederlanders te verdrijven;

»dat hij ook verklaard heeft, alsdan op zijnen invloed op de Boegineesche soldaten te rekenen, en op hunne gehechtheid aan hem;

»dat hij, aan den luitenant-kolonel Elout schrijvende, hem, tegen de aangenomen wijze, *broeder* heeft genoemd in plaats van *vader*, zooals hij Ali Bassa te voren schreef, en zich-zelfen ook nog, zonder daartoe bevoegd te zijn, een anderen naam heeft gegeven, nl. dien van Mohamad Ali Bassa, in plaats van Ali Bassa Prawiro di Redjo.

BIJLAGE IV.

Verantwoording van den Ali Bassa Prawiro Dirdjo.

1°. Ik ben mij niet bewust eenig bevel of eenige bedoeling van den heer kolonel Elout te hebben weerstreefd. Wat deze mij gelast heeft, heb ik gedaan, en ik heb niets gedaan wat verkeerd was.

2°. en 3°. De heer kolonel Elout heeft mij gelast mij naar Pagarroeoeng te begeven en mijne beste pogingen aan te wenden om door het doen van beloften, het aanbieden van geld of het geven van een feestmaal den regent gunstig te stemmen voor het gouvernement. »Al wat U dienstig voorkomt, doe »dit, al wat gij uitgeeft zal U vergoed worden :» zoo sprak de heer kolonel Elout tot mij.

In opvolging van dezen last, ben ik Woensdag den 22sten der maand Pocasa van Fort de Koek vertrokken. Ik reisde vijf dagen en kwam den 27sten derzelfde maand te Pagarroeoeng. Dadelijk ging ik mijne opwachting maken bij den heer kolonel Krieger en deelde hem mede wat de heer kolonel Elout mij gelast had. De kolonel Krieger zeide »dat het goed was.» Denzelfden dag nog, begaf ik mij naar het verblijf van den regent te Pagarroeoeng. Ik deed dadelijk moeite om den regent voor het gouvernement te winnen; maar het duurde twee dagen voordat de regent en de zijnen aan mijn verzoeken gehoor gaven. Nog denzelfden dag haalde ik den regent over om, na afloop van de pocasa, een sedakah (feest) te geven, en verzocht ik den regent om al zijne hoofden en al degenen die op denzelfden dag den lebaran met hem vieren bijeen te roepen en onder eede te doen beloven, dat zij, zoolang zij leefden, het gouvernement of zijne onderdanen niet zouden beoorlogen, noch groote of kleine moeielijkheden aan het gouvernement zouden aandoen. De regent en de zijnen waren geneegen de bedoelde beloften af te leggen, en de regent beloofde alle toewankoes en paughoeloes bijeen te roepen op het bovenbedoelde tijdstip, hij zond nog denzelfden dag boden uit om de noodige oproe-

pingen tegen den bepaalden tijd te doen, en gaf tevens last om de noodige verblijven in gereedheid te brengen voor hen die komen zouden.

Op dien dag, den 28sten van de maand Poeasa, werd aldus overeengekomen, en ik gevoelde mij verheugd, dat het mij gelukt was te bewerken, dat er geen oorlog meer zou zijn.

Den volgenden dag, den 29sten dier maand, ontving ik een brief van den heer kolonel Elout, waarin deze mij gelastte het feest niet te Pagarrojoeng te geven, maar in de L Kota's of te Lintou. Deze last bracht mij in moeielijkheid en ik wist waarlijk niet wat er van worden kon, als ik den regent mededeelde, dat de heer kolonel Elout verbood de sedakah (het feest) te houden. Het kwam mij voor, dat de regent mij een gemeenen kerel zou noemen, die met beloften speelde en ik vreesde, dat hij weer opstand zou maken.

Daar de kosten van de sedakah (het feest) gering waren en het gouvernement anders veel zou kunnen verliezen, achtte ik mij verplicht te zorgen, dat het gouvernement niet in mocilijkheden kwam en verliezen leed.

Den 30sten beantwoordde ik den brief van den heer kolonel Elout en schreef hem uitvoerig wat, naar mijn oordeel, de gevolgen zouden zijn, als de sedekah verboden werd, zoodat ik verzocht verschoond te blijven van het verbieden.

En ik heb gevolgelijk de lebaran en de sedekah te Pagarrojoeng gehouden.

Dit is mijn antwoord op de 2^e en 3^e klacht.

Ten vierde :

Het is waar, dat ik de toewankoc's en de panghocloc's daar (te Pagarrojoeng) beëdigd heb, zonder dat ik daartoe speciaal gemachtigd was. Ik meende echter zonder bezwaar de beëdiging te kunnen doen plaats hebben, omdat de heer kolonel Elout mij in den ruimsten zin gemachtigd had, alles te doen wat het gouvernement voordeel kon aanbrengen.

Het kwam mij goed voor de lieden te beëdiggen en er spoed mede te maken, omdat wij, naar mijne meening, nog niet krachtig genoeg zijn om den oorlog te hervatten. En men kan niet zeggen, dat er vrede is wanneer de lieden nog niet beëdigd zijn.

Nadat ik de lebaran en de sedekah gehouden en de eeden afgenomen had en alles naar behooren was afgeloopen, ontving ik een brief van den heer kolonel Elout waarin mij gelast werd om, nadat ik de sedekah gehouden zou hebben, onmiddellijk naar Padang te komen.

Den volgenden dag ben ik van Pagarroeoeng naar Padang vertrokken en heb bij mijn aankomst aan den heer kolonel Elout alles gerapporteerd wat door mij verricht was.

De heer kolonel Elout zeide: »het is goed dat gij (Ali Bassa) nu naar Batavia gaat om den gouverneur-generaal te vertellen hoe de staat van zaken hier is, gij kunt dan tevens spreken over het gebrek aan soldaten en hoeveel Javaansche soldaten gij nog verlangt.»

Ik antwoordde, dat ik met genoeg en gaan wilde. Daarop ben ik herwaarts gezonden.

Ten vijfde:

Er wordt gezegd, dat ik mij meester wilde maken van het oppergezag in de bovenlanden onder den naam en titel van Radja Djawa, Sultan Alam. Ik heb nooit aan zoo iets gedacht en ik heb nooit mij zelven die namen gegeven; maar de heer kolonel Elout heeft de menschen opgestoot om mij zoo te noemen. Er waren nog andere namen die men mij gaf, sommigen noemden mij Radja Turkie, anderen Radja Hadji besar, anderen Wakil Nabi Mohammed (gemachtigde van den profeet Mohammed), weer anderen Radja Jahoedie (Koning der Joden) dan wel Mohammed Ali Bassa. De menschen deden zulks in hunne domheid. — Ik heb hiervan mededeeling gedaan aan den heer kolonel Elout en deze heeft mij gezegd, dat ik er mij niet aan moest storen en mij niet bezorgd moest maken over de praatjes van domme menschen. Daarom heb ik gezwegen.

Ten zesde:

Er wordt gezegd, dat ik mij zoude nitgelaten hebben dat, bijaldien het Hollandsche gouvernement niet inwilligde wat ik verlangde, ik de Hollanders zou verjagen met hulp van de Boegineesche soldaten.

Dat is niet waar, de zaak heeft zich volgenderwijs toege- dragen. Na den opstand van Bondjol, heeft de heer kolonel

Elout tot mij gezegd: Wel, Ali bassa, wat is uw oordeel over de menschen hier; het blijkt dat zij het gouvernement niet gunstig gezind zijn. Zoudt gij, Ali bassa, in de bovenlanden durven blijven met uw legioen?" Ik antwoordde, »Ik durf dit niet mijne tegenwoordige macht. Wel durf ik het te ondernemen wanneer U de sterkte van mijn legioen vermeerdert met 3000 Javaansche soldaten. Ik wensch mijne sterkte zoo groot, omdat de menschen hier nitermate slecht zijn, en het land groot en zwaar bevolkt is." Dit slechts heb ik gezegd.

Later ben ik gegaan naar een plaats Batoc Sangkar genaamd en heb daar den heer kolonel Krieger en den heer kapitein Hellwig ontmoet. Met den heer kolonel Krieger sprekende vertelde ik hem wat de heer kolonel Elout mij gevraagd en wat ik daarop geantwoord had; waarop de heer kolonel Krieger zeide: »Uw antwoord was juist." Ik zeide verder nog: »Wanneer er geen 3000 Javaansche soldaten zijn, dan kan men mij voorloopig Boegineesche soldaten geven, die later verwisseld kunnen worden, wanneer de Gouverneur-Generaal Javaansche soldaten zendt. »Dit heb ik gezegd. Naar het mij voorkomt, heb ik hierin niets kwaad gezegd. Had ik er kwaad in gevonden, dan had ik het niet gezegd want ik wilde mijzelf en mijne menschen (troepen) niet ongelukkig maken.

Ten zevende en ten achtste:

Er wordt gezegd, dat ik met opzet een brief geschreven heb aan den heer kolonel Elout waarin ik dezen niet bapa (vader) genoemd heb, zooals gebruikelijk is, doch soedara (broeder). De bewuste brief is van mij, maar ik heb dien niet zelf geschreven. Ik was pas teruggekomen van de reis en erg vermoeid, zoodat ik niet kon gaan zitten schrijven, om den heer kolonel Elout eenige mededeelingen te doen, die ik hem wilde doen toekomen, Ik riep daarom mijn schrijver, Aloeg genaamd, en gelastte hem te schrijven wat ik den heer kolonel had mede te deelen. Nadat ik hem verteld had, wat hij moest schrijven, ging ik naar mijn kamer om wat te liggen. Na eenigen tijd kwam mij de brief in de gedachten en ik liet er om vragen, daar ik hem nazien wilde. De schrijver deelde mij mede, dat hij dien reeds met de post verzonden had. Ik maakte mijn

schrijver een standje. Op dat oogenblik was ik mij niet bewust dat er iets niet in den haak was in den brief, dan alleen, dat ik dien niet onderteekend had.

Later ontmoette ik den heer kolonel Elout, die mij dadelijk sprak over dien brief, waarin ik mij zoozeer vergrepen had. Die heer gaf mij zijn ernstige misnoegen te kennen. Ik vroeg vergiffenis, die mij gegeven werd. Hiermee was de zaak uit. De heer kolonel Elout bracht mij echter nog onder het oog, dat ik voortaan niet meer dergelijke brieven moest schrijven.

En nu zegt men dat ik een anderen naam heb aangenomen dan dien van Ali Bassa Prawiro Dirdjo, terwijl alleen de Toewan besar mij dien geven kan. Ik duld niet, dat anderen mijn naam verwisselen; alleen wanneer de Toewan besar mij een anderen naam geeft, durf ik dien aannemen en dragen. Nu is mijn naam Ali Bassa Prawiro Dirdjo en geen andere.

(E. B. KIELSTRA, *Sunda's Westkust van 1832—35.*)

BIJLAGE V.

Brief van Toekoe Oemar aan den Gouverneur van Atjeh over de redenen van zijn afval.

Ik geef U H.Ed.G. kennis, dat ik aan hetgeen mij door U gelast is geworden om het landschap Lamkrak tot Loethoe en Releung te beoorlogen en om hetgeen ik ben overeengekomen om naar gemelde streken ten oorlog te trekken niet heb voldaan, omdat ik door den controleur te Olehleh en den hoofddjaksa Mohammad Arief beschaamd gemaakt ben geworden, zooals hieronder nader zal verduidelijkt worden.

1°. Heeft de controleur te Olehleh mij beschaamd gemaakt door tegen mijn ouderen broeder (eigenlijk zwager) Toekoe Rajoet, te Lepong verblijvende, toen hij den controleur te Olehleh op zekeren dag zijne opwachting maakte, boos uit te varen in bijzijn der menigte, en zijne bezoldiging twee maanden lang aan te houden.

2°. Zijn de imams van Goerah en Lamtengah (VI Moekim) door den controleur geschopt in bijzijn der menigte.

3°. Heeft de controleur te Olehle mij in een kwaad daglicht gesteld door aan elken Chinees af te vragen waar of ik wel schuld had, zoodat ik mij daarover ten hoogste beschaamd gevoelde.

4°. Heeft de controleur te Olehle in bijzijn der menigte gezegd, dat T. Nja Mohammad der IX Moekim, mijn oudere broeder, — toen hij te Pakan Badak kwam om U H.Ed.G. en andere heeren zijne opwachting te maken, — wel een karbouw geleek en vervolgens boos tegen hem uitgevaren.

5°. Is van een echtpaar, dat zich naar Olehle wilde begeeven om koopwaren te verkoopen en onderweg den controleur ontmoette, de man door hem met een paardenrijzweep geslagen, waardoor diens oog beschadigd werd, waarna de controleur afsteeg van zijn paard en de bewuste man schopte tot hij in de sawah viel.

6°. Heeft de hoofddjaksa Mohammad Arief mij beschaamd gemaakt voor notabele lieden.

7°. Heeft de hoofddjaksa Mohammad Arief een onderzoek ingesteld naar de baadjes, die ik liet naaien.

Maar nu de versterkingen te Lamkoenjit, Biloel en Tjoet Goeë en andere beoorloogd worden door de Moslims uit de XXII Moekim, kunt U H.Ed.G. hen doen verdrijven door den controleur te Olehle en den hoofddjaksa Mohammad Arief, omdat ik mij nu eenigen tijd verpoezen wil, en al wil U H.Ed.G. mij slaan, zoo zal ik toch volstrekt geen weerstand bieden, omdat mijne gevoelens jegens de Kompeni niet zijn veranderd en ik hoop onder de schaduw van 's Gouvernements vlag te blijven, terwijl ik niet van gevoelen ben veranderd jegens U H.Ed.G., den overste van den staf, den resident van Langen en den assistent-resident te Kotta Radja.

Dat indien U H.Ed.G. mij toch gelast het landschap Lamkrak te beoorlogen, ik dan ten oorlog zal trekken, doch dan verzoek ik als duidelijk bewijs de handteekening van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal te Batavia, die ter zake naar waarheid moet overeenkomen en daarin geene verandering brengen opdat niet geschiede zooals is geschied na mijn werk.

Voorts bevinden zich de door U H.Ed.G. verstrekte geweren in mijne handen en zijn zij niet hier of daar uitgegeven, want ik bewaak er de VI Moekim mede.

Van het bovenstaande geef ik U H.Ed.G. bij deze kennis.

Lampisang, 30 Maart 1896.

(*Ned. Staatsconcul.*)

BIJLAGE VI.

Tweede brief van Toekoe Oemar aan den
Gouverneur van Atjeh over de
redenen van zijn afval.

Met groete en allen eerbied van mij, genaamd Toekoe Djohan Pahalawan Panglima Prang Besar van het Gouvernement in het rijk van Atjeh, thans verblijf houdende in de kampong Lampisang.

Aan den H.Ed.G. Heer Gouverneur over Atjeh, die versierd is met den Nederlandschen Leeuw, de Militaire Willemsorde en het bestuur voert over het rijk van Atjeh en zijne onderhoorigheden en verblijf houdt te Kotta Radja, en aan den overste van den staf en Z.H.Ed.G. den resident van Langen en Z.W.Ed.G. den assistent-resident, allen verblijf houdende te Kotta Radja.

Voorts geef ik aan U H.Ed.G. kennis, dat er schijnbaar onzekerheid heerscht en ik volstrekt niet in mijn gevoelens jegens U H.Ed.G. ben veranderd en eveneens geenszins het Gouvernement verloochend heb, doch ik indachtig ben aan mijne betrekking en het weldadige dienstbetoon om den wil van het Gouvernement te volgen. Ik heb de Moslimin beoorloofd in de XXV, XXII en XXVI Moekim en vele mijner onderhoorigen zijn daarbij ongeschikt geworden (tot arbeid), ongelukkiglijk vermoord en gesneuveld, doch ik heb toch mijne taak vervolgd omdat ik mijne hoop gevestigd had op het Gouvernement, en door de hulp van U H.Ed.G. was het voegzaam geweest, dat ik een teeken van goedkeuring van het Gouvernement had verkregen. In mijne hoop werd ik teleurgesteld door het aanhooren

van onvoegzame woorden (te weten : dat hem te kennen werd gegeven hij nimmer behoefde te rekenen op eene Koninklijke onderscheiding), daarom werd mijn gemoed met grooten kommer vervuld, doch geenszins om cenige andere reden, want noch de controleur te Olehleh, noch de hoofddjaksa te Kotta Radja hebben cenige schuld tegenover mij, doch mijn gemoed is van kommer vervuld jegens U H.Ed.G. en wangede ik 't niet daarvan mededeeling te doen omdat U H.Ed.G. door mij beschouwd wordt als mijn vader.

En voorts deel ik U H.Ed.G. mede dat, ofschoon ik in onzekerheid verkeer, ik toch niet van gezindheid veranderd ben jegens U H.Ed.G. en ik ook geenszins van voornemens ben het Gouvernement te bestrijden, omdat ik hoop mij onder de schaduw van 's Gouvernements vlag te stellen. Maar indien ik eenigen dienst onder 's Gouvernements banier bewijs, dan verwacht ik ook daarvoor eenig teeken van goedkeuring en waardeering van H. M. de Koningin van Holland en de onderteekening van de Ministers der Regeering en die van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal te Batavia en die van den Gouverneur over Atjeh, als bewijs dat het Gouvernement jegens mij niet van gezindheid is veranderd en mij noch verdenkt noch wantrouwt. Doch thans koester ik verdenking en wantrouwen wegens de onzekerheid van het mij medegedeelde. Want indien ik verkrijg wat ik wensch en het Gouvernement en U H.Ed.G. inderdaad niet jegens mij van gezindheid zijn veranderd, dan koester ik ook geen wantrouwen meer jegens U H.Ed.G. en het Gouvernement.

Wat mijne belofte betreft om de landstreek Lamkrak te beoorlogen, daaromtrent ben ik volstrekt niet veranderd. Ten bewijze dat ik mijn vertrouwen in het Gouvernement niet heb laten varen, moge dienen, dat als U H.Ed.G. voornemens zijt vivres aan de bezettingen op de posten te brengen in de XXVI Moekim, ik dan hoop U H.Ed.G. mij daarvan kennis geve, opdat ik er over kunne waken, dat de Moslimin geene strikken spannen en de vivres op de posten aankomen.

Indien het Gouvernement in Atjeh rust en vrede wenscht te hebben, dan moet het 150 duizend gulden 's maands betalen,

om de bezoldiging, de vivres en de kleeding mijner soldaten te betalen, waarvoor ik borg sta. Ik sta er dan voor in dat het land in Atjeh in rust en vrede verkeert, gelijk alle overige landen waar het Gouvernement gevestigd is op het eiland Java, van Troemon tot den hoek van Perlak. Ik zal de vijanden van de Kompeni bestrijden waar zij zich in het land van Atjeh mochten vertoonen, doch de oelcébalangs mogen zich niet in oorlogszaken mengen, opdat aantijgingen en laster geen wortel schieten. Indien er zich vijanden van 't Gouvernement voordoen, zal ik die bestrijden met al mijn vermogen. Doch wat de roovers aangaat, daarvoor moeten de oelcébalangs instaan in hun land-schap. Op dusdanige wijze kan het Gouvernement rustig gevestigd blijven en doen wat het verkliest ten goede, opdat de ingezetenen vredig hunne welvaart kunnen zoeken in 't land van Atjeh.

Over de geweren die U H.Ed.G. mij heeft gegeven, behoeft gij U niet ongerust te maken. Ze zullen noch bederven, noch slecht worden, noch links of rechts verslingeren, al had U H.Ed.G. er mij 1000 of 2000 gegeven. Wees niet bevreesd, want ik wil in 't geheel niet de Kompeni bestrijden. Nu wil U H.Ed.G. de posten van vivres voorzien, ik kan de Moslimin bewaken, die dat zonden willen verhinderen (lastig maken), doch met U H.Ed.G.'s medewerking in alle opzichten.

Wat de vivres en welke goederen ook aangaat, die kan ik in de bentings ontvangen, zooals in de benting te Anagaloeng. Doch ingeval mijne wapens tekortschieten moet U mij helpen, en indien mijne patronen tekortschieten moet ik die in de bentings kunnen inwisselen. Voor 't geval er vele Moslimin zijn, kan ook de kedjoeroean van Lhong komen, dien ik roepen zal opdat welk werk ook spoedig geschiede.

Ik zal U mijne opwachting niet maken alvorens het land van Selimoen verkregen is. Indien U H.Ed.G. omtrent het een of ander met mij wenscht te spreken, dan zal ik iemand van mijnentwege tot U zenden, wien gij mededeelen kunt wat gij mij wilt zeggen.

Eindelijk hoop ik dat U niet van Atjeh zult vertrekken naar een ander land, alvorens gij het land in rust en vrede hebt aanschouwd.

En wat mij betreft, zoo moet het Gouvernement mij niet elders overplaatsen indien het mijn wensch niet is, en verzoek ik het Gouvernement dat indien ik sterf mijn zoon als mijn vervanger zal optreden en het Gouvernement hem zal verheffen tot Panglima Prang in het land van Atjeh.

Dit zij ter keunisse van U H.Ed.G. gebracht en teeken ik mij eerbiedig (met den tjap).

Lampisang 29 Sawal 1313 (12 April 1896).

(Ned. Staatscourant.)